

МИНИСТЕРСТВО
ЛЕСНОГО ХОЗЯЙСТВА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
УРМАН ХУЖАЛЫГЫ
МИНИСТРЛЫГЫ

ПРИКАЗ

БОЕРЫК

08.11.2018

г.Казань

№ 624-осн

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2014 елның 05 маендагы 163-осн номерлы боерыгы белән расланган Лубян урманчылыгы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертү турында

Лубян урманчылыгы чикләрендә урманнарны тәртипкә китерү барышында ачыкланган урманнарның структурасы һәм торышы үзгәрүгә бәйле рәвештә, Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгының 2017 елның 27 февралендәге 72 номерлы боерыгы белән расланган Урман хужалыгы регламентлары составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу чорлары һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибенен 16 пунктының 1 пунктчасы нигезендә боерык бирәм:

1. Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2014 елның 05 маендагы 163-осн номерлы боерыгы белән расланган Лубян урманчылыгы урман хужалыгы регламентына, кушымтада бирелгән яңа редакциядә баян итеп, үзгәрешләр кертергә.

2. Юридик бүлеккә әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматының рәсми сайтында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми рәвештә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберергә.

3. Мәгълүмат технологияләрен үстерү секторына әлеге боерыкның теркәүгә алынуын һәм бастырып чыгарылуын техник яктан тәэмин итәргә.

4. Финанслар, бухгалтерия исәбенә алу һәм тикшереп тору бүлегенә әлеге боерыкның татар теленә тәржемә ителүенә бәйле чыгымнарның финанслануын тәэмин итәргә.

5. Бу Боерык үтәлешен контрольдә тотуны министрның беренче урынбасары Ә.Н.Бәдретдиновка йөкләргә.

Министр

Р.Ә.Кузюров

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы

Лубян урманчылыгының
УРМАН ХУЖАЛЫГЫ РЕГЛАМЕНТЫ

Казан, 2018 ел.

Эчтэлөк

КЕРЕШ	5
Россия Федерациясе закон актлары	6
Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мөгълүмат базасы	17
1.2. Урманнардан рөхсөтле файдалану төрлөре.....	37
2 БҮЛӨК. УРМАННАРДАН РӨХСӨТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ТОРГЫЗУ НОРМАТИВЛАРЫ	40
2.1. Урманнардан агач материалы эзерлөү өчен рөхсөтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	40
2.2. Урманнардан чәер эзерлөү өчен рөхсөтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	99
2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурслары эзерлөү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	100
2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын эзерлөү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	115
2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен рөхсөтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	125
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мөгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	132
2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	134
2.9. Урманнардан урман плантацияләре ясау һәм аларны эксплуатациялөү өчен рөхсөтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	146
2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	147
2.11. Урманнардан урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	148
2.12. Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшлөп чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	150
2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатациялөү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	154
2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатациялөү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	156
2.15. Урманнардан агач һәм башка урман ресурслары эшкөртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	167
2.16. Урманнардан дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	167
2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм янадан үстерүгә карата таләпләр	168
2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре	256

3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре буенча чикләмәләр.....	257
3.2. Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмәләр.....	258
3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр.....	262

КЕРЕШ

Лубян урман хужалыгы регламенты – Лубян урманчылыгы урманнарыннан файдалануны, аларны саклауны, яклауны һәм янадан үстерүне гамәлгә ашыру өчен нигез булып тора.

Регламентны эшләүчеләр:

«Поволжский леспроект» «Рослесинфорг» ФДУП филиалының Казан экспедициясе, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2008 елның 18 февралендәге № 64 дәүләт контракты).

Урман хужалыгы регламенты 2013 елның 28 ноябрәндәге 092/71Д номерлы ТР Урман хужалыгы министрлыгы белән төзелгән шартнамә нигезендә төзелде. Шартнамә Урман хужалыгы министрлыгы составында яна урманчылык барлыкка килүгә бәйле рәвештә, Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Лубян урманчылыгы урман хужалыгы регламентын эзерләү буенча хезмәтләр күрсәтүне күздә тотта.

2017 елда Лубян урманчылыгы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертү өчен Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының урман хужалыгы регламентларына үзгәрешләр кертү буенча 2017 елның 23 октябрәндәге № 2017.54195 дәүләт контракты нигез булып тора.

Урман хужалыгы регламенты Россия Федерациясе Урман кодексының 87 статьясының 7 өлеше, Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгының «Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге 72 номерлы боерыгы нигезендә эшләнә.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чоры 2019 елның 01 апреленә кадәр.

Урман хужалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үсү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплекслы үзләштерү нормативлары һәм параметрлары жыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренең хокукый тәртибен билгели.

Урман хужалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалануны, аларны саклауны, яклауны, янадан үстерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар тарафыннан мәжбүри үтәлергә тиеш (РФ УК 87 ст. 6 өл.).

Урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарда карата урман хужалыгы регламентында, РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә, түбәндәгеләр билгеләнә:

1) урманнардан рөхсәтле файдалануның РФ УК 25 ст. нигезендә билгеләнә торган төрләре;

2) кисентеләрнең яше, тотылачак диләнке, урманнардан файдалану чорлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

3) РФ УК 27 ст. нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

4) урманнарны саклауга, яклауга, янадан үстерүгә карата таләпләр.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорына файдалану төрләре буенча урманнардан ел саен мөмкин булганча файдалану күләмнәре билгеләнгәндә, алар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

5) кеше сәламәтлеген кайгырту максатларында, урманның әйләнә-тирәлек хасил итү, су саклау, яклау, санитария-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

6) жәмгыятьнең урманнарға һәм урман ресурсларына булган ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен урманнардан күп максатларда, нәтижәле итеп, өзлексез, аларны киметмичә файдалану;

7) урманнарны янадан үстерү, аларның токым составын һәм сыйфатын яхшырту, уңыш бирүчәнлеген арттыру, аларны саклауны һәм яклауны көчәйтү;

8) урман фонды жирләреннән нәтижәле файдалану;

9) бердәм техник сәясәт нигезендә урман хужалыгы алып баруның нәтижәлелеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәҗрибә казанышларын куллану;

10) биологик төрлелекне, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндә урман хужалыгы регламентын төзегәндә нигез итеп алынган норматив-хокукый, норматив-техник, методик закон документларының исемлеген китерелә:

Россия Федерациясе закон актлары

Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК),

Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК),

Россия Федерациясе Жир кодексы (алга таба – РФ ЖК),

Россия Федерациясе Гражданлык кодексы (алга таба – РФ ГК),

«Жир асты байлыктары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 Россия Федерациясе законы (алга таба – «Жир асты байлыктары турында» РФ законы).

«Янгын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрендәге № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – «Янгын куркынычсызлыгы турында» ФЗ).

«Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ федераль закон (алга таба – № 33-ФЗ федераль закон).

«Хайваннар дөньясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге № 52-ФЗ федераль закон (алга таба – № 52-ФЗ федераль закон).

«Геодезия, картография һәм киңлек мәгълүматлары турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2015 елның 30 декабрендәге № 431-ФЗ федераль закон (алга таба – № 431-ФЗ федераль закон).

«Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән имин эш итү турында» 1997 елның 19 июлендәге № 109-ФЗ федераль закон (алга таба – № 109-ФЗ федераль закон).

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрдәге № 125-ФЗ федераль закон (алга таба – № 125-ФЗ федераль закон).

«Күчемсез милекнең дәүләт кадастры турында» 2007 елның 24 июлендәге № 221-ФЗ федераль закон (алга таба – № 221-ФЗ федераль закон).

«Россия Федерациясендә газ белән тәмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – № 69-ФЗ федераль закон).

«Жир корылышы турында» 2001 елның 18 июнендәге № 78-ФЗ федераль закон (алга таба – № 78-ФЗ федераль закон).

«Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы № 7-ФЗ федераль закон (алга таба – № 7-ФЗ федераль закон).

«Электр энергетикасы турында» 2003 елның 26 мартындагы № 35-ФЗ федераль закон (алга таба – № 35-ФЗ федераль закон).

«Элемтә турында» 2003 елның 07 июлендәге № 126-ФЗ федераль закон (алга таба – № 126-ФЗ федераль закон).

«Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында» 2006 елның 04 декабрдәге № 201-ФЗ федераль закон (алга таба – № 201-ФЗ федераль закон).

«Орлыкчылык турында» 1997 елның 17 декабрдәге № 149-ФЗ федераль закон (№ 149-ФЗ федераль закон).

«Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенен аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлендәге № 209-ФЗ федераль закон (алга таба – № 209-ФЗ федераль закон).

«Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлендәге № 206-ФЗ федераль закон (алга таба – № 206-ФЗ федераль закон).

Урман кодексында каралган хокукый мөнәсәбәтләрне жайга салучы норматив хокукый актлар (2018 елның 01 гыйнварына карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
91 ст. 7 өл.	Дәүләт реестрыннан өземтәләр биргән өчен түләү.	«Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр биргән өчен түләү күләме һәм аны алу тәртибе турында» 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 өл., 81 ст. 38 п.	Урман кишәрлекләренә һәм урманнардан файдаланганда барлыкка килә торган мөлкәт хокукларына китерелгән зыянны түләү. Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыянның күләмен	РФ Хөкүмәтенен «Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында» 2007 елның 08 маендагы № 273 карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	исәпләү таксаларын һәм методикаларын раслау	
96 ст.; 81 ст. 36 п.	Федераль дәүләт урман күзәтчелеге (урман сагы), аны гамәлгә ашыру тәртибе	«Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында» 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 өл.	Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле агач материалының максималь күләмен билгеләү	«Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле максималь үзагач күләмен билгеләү турында» 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары
73 ст. 4 өл.; 81 ст. 27 п.	Федераль мөлкәттәге урман ресурслары берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеген арендау өчен урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү	РФ Хөкүмәтенен «Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль мөлкәттәге урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 2007 елның 22 маендагы № 310 карары
44 ст.	Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану.	«Су объектын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү тәртибе турында» 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары.
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Россия Федерациясе элемент линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында» 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 өл. 81 ст. 30 п.	Урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре буенча түләү. Федераль мөлкәттәге жирләрдә эзерләнгән торган агач материалы күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү.	«Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль милектә булган урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте карары
16 ст. 3 өл., 60.3 ст.; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар куркынычсызлык. Урман утыртмаларын кисү тәртибе	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре турында» 2007 елның 20 маендагы № 607 карары
16 ст. 3 өл., 53 ст. 3 өл. 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	«Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында» 30.06.2007 ел, № 417 РФ Хөкүмәте карары; «Урманнарны янғынга каршы кору

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		<p>чаралары хакында» 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте карары;</p> <p>РФ Хөкүмәтенен «Урман янгыннары аркасында урманнарда барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен федераль башкарма хакимият органнары көчләрен һәм чараларын жәлеп итү турында» 2017 елның 2 декабрендәге № 1464 карары;</p> <p>«Урман янгыннары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында» 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте карары;</p> <p>«Урман янгыннарын сүндерү планын һәм аның рәвешен эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында» 17.05.2011 ел, № 377 РФ Хөкүмәте карары;</p> <p>«Урманнарда һәм урман янгыннарында янгын куркынычы турындагы мәгълүматларның дөрөсләгән контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында» 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте карары</p>
22 ст. 3 өл.	<p>Урманнарны үзләштерү өлкәсендә инвестиция эшчәнлеге.</p> <p>Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген эзерләү һәм раслау.</p>	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары турында» 2007 елның 30 июнендәге № 419 карары
6 ст.	Урманнар урнашкан жирләр.	«Урман фонды жирләрен бүтән (башка) категория жирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны эзерләү тәртибе турында» 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте карары
105 ст. 7 өл.	Урман-парк зоналарының, яшел зоналарның вазыйфай зоналары.	«Урман-парк зоналарының вазыйфай зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның майданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында» 14.12.2009 ел, № 1007 РФ Хөкүмәте карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	РФ Хөкүмәтенен «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында» 2012 елның 17 июлендәге № 1283-р боекыгы

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
21 ст.	Урман инфраструктурасына бэйле булмаган объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү.	РФ Хөкүмәтенең «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган объектлар исемлеген раслау турында» 2013 елның 27 маендагы 849-р номерлы боерыгы
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	РФ Хөкүмәтенең «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналар чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануның махсус шартларын билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары
105 ст. 7 өл.	Урман утыртмаларын сату-алу турында типик шартнамә.	РФ Хөкүмәтенең «Урман утыртмаларын сату-алунуң типик шартнамәсе турында» 2015 елның 31 октябрэндәге № 1178 карары
105 ст. 7 өл.	Урман кишәрлегенең типик аренда шартнамәсе.	РФ Хөкүмәтенең «Урман кишәрлеге арендау буенча типик шартнамәсе турында» 2015 елның 21 сентябрэндәге № 1003 карары
Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы (алга таба – РФ ТРЭМ) норматив актлары		
62 ст. 3 өл.; 81 ст. 21 п.	Урман торгызу. Урман торгызу кагыйдәләре.	«Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 29 июнендәге № 375 боерык
60.15 ст.	Сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләре	«Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә РФ субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерык
16 ст. 3 өл., 64 ст. 3 өл.; 81 ст. 23 п.	Урманнарны тәрбия кылу. Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	РФ Табигать министрлыгының «Урманнарны тәрбияләү кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 22 ноябрэндәге № 626 боерыгы
103 ст. 6 өл. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре.	«Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 16.07.2007 ел, №181 боерык
53.1 ст.	Урман янгыннарын кисәтү.	«Урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары төрләрен, урманнардан

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
		файдаланучы затларның элге чаралар белән тээмин ителү нормативларын, урманнарда файдаланганда булырга тиешле урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боерык
53.2 ст.	Урманнарда янгын чыгу куркынычын һәм урман янгыннарын мониторинглау.	«Урманнарда янгын куркынычын һәм урман янгыннарын күзәтүне гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2014 елның 23 июнендәге № 276 боерык
15 ст. 3 өл.	Урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар.	«Россия Федерациясенә урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенә урманлы районнары исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боерык
87 ст. 7 өл. 81 ст. 34 п.	Урман хужалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу вакыты һәм аларга үзгәрешләр керту тәртибе.	«Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр керту тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге № 72 боерык
60.5 ст.	Урман патологиясе буенча дөүләт мониторингы.	«Урман патологиясе буенча дөүләт мониторингын гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2017 елның 05 апрелендәге № 156 боерык
60.7 ст.	Зарарлы организмнар таралуны кисәтү.	«Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча чараларны гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрәндәге № 470 боерык
60.6 ст. 4 өл.	Урман патологиясе буенча тикшеренүләр. Урман патологиясе буенча тикшеренүләргә уздыру тәртибе.	«Урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрәндәге № 480 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
16.1 ст. 4 өл., 29 ст. 9 өл. 81 ст. 4 п.	Дилэнке эшлэре. Агач материалы эзерләү. Агач материалы эзерләү кагыйдэлэре. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	«Агач материалы эзерләү кагыйдэлэрен һәм Россия Федерациясе Урман кодексының 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыктарда, урман паркларында агач материалы эзерләү үзенчәлекләрен раслау турында» 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 бoерык «Дилэнке эшлэре төрлэрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлеклеген, Дилэнке эшлэренен технологик картасы формасын, Дилэнке карау акты формасын һәм Дилэнке карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнендәге № 367 бoерык
60.4 ст.	Урман яклау буенча районнарға бүленеш.	«Урман яклау буенча районнарға бүлү тәртибен раслау турында» 2017 елның 09 гыйнварындагы № 1 бoерык
91 ст.	Дәүләт урман реестры.	«Дәүләт урман реестрына документлаштырылган мәгълүматлар кертүгә һәм аны үзгәртүгә нигез булган документларның исемлеген, аларның формаларын һәм аларны эзерләү тәртибен раслау турында» 2013 елның 11 ноябрэндәге № 496 бoерык «Дәүләт урман реестрында булган, зарури тәртиптә бирелә торган мәгълүматлар төрлэре исемлеген һәм аны бирү шартларын раслау турында» 2013 елның 30 октябрэндәге № 464 бoерык «Дәүләт урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында» 2016 елның 06 октябрэндәге № 514 бoерык
70.1 ст. 12 өл.	Урман кишәрлекләрен проектлау.	«Урман кишәрлегенен проект документациясе составына һәм аның этәлегенә карата таләпләр, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2017 елның 03 февралендәге № 54 бoерык
60.13 ст.	Урманнарны радиоактив пычранудан саклау үзенчәлекләре.	«Урманнарның радиоактив пычрану зоналарында профилактика һәм тернәкләндерү чараларын гамәлгә ашыру үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 08 июнендәге № 283 бoерык
65 ст. 5 өл.	Урман орлыкчылыгы.	«Урман орлыкчылыгы объектларын төзү һәм аерып чыгару кагыйдэлэрен раслау турында» 2015 елның 20 октябрэндәге № 438 бoерык; «Урманның төп агач токымнарының урман

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		үсемлекләренең районнарға бүленгән орлыкларын куллану тәртибен раслау турында» 2015 елның 17 сентябрэндәге № 400 боерык
46 ст. 3 өл.; 81 ст. 13 п.	Урманнардан агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану. Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре.	«Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 01 декабрэндәге № 528 боерык
38 ст.	Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану.	«Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 21 июнэндәге № 314 боерык
49 ст. 3 өл.; 81 ст. 14 п.	Урманнардан файдалану турында хисап. Урманнардан файдалану турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнардан файдалану турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнардан файдалану турында хисап тапшыру формасын һәм тәртибен, шулай ук урманнардан файдалану турында электрон рәвештә хисап формасына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 451 боерык
66 ст. 2 өл., 81 ст. 25 п.	Урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап. Урманнардан файдалану һәм урман үрчетү турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урман торгызу һәм урман үрчетү турында электрон рәвештәге хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 452 боерык
89 ст.	Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза. Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибе.	«Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибен раслау турында» 2016 елның 26 сентябрэндәге № 496 боерык
26 ст. 3 өл. 81 ст. 3 п.	Урман декларациясе. Урман декларациясен тугыру һәм тапшыру тәртибе.	«Урман декларациясе формасын, аны тугыру һәм тапшыру тәртибен, электрон рәвештә урман декларациясе форматына таләпләр раслау турында» 2015 елның 16

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
		гыйнварындагы № 17 боерык
77 ст.; 81 ст. 31 п.	Урман утыртмаларын сату-алу турында шартнамә төзү. Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе.	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрәндәге № 446 боерык
73.1 ст. 6 өл.; 28 һәм 29 п. 81 ст.	Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен төзү Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрәндәге № 445 боерык
60 ст. 3 өл., 60.11 ст. 3 өл.; 81 ст. 20.1 п.	Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап. Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап тапшыру тәртибе. Урманнарны яклау турында хисап. Урманнарны яклау турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнарны янгыннардан саклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны янгыннардан саклау турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны янгыннардан саклау турында электрон рәвештә хисап тапшыру форматына карата таләпләр, урманнарны яклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны яклау турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны яклау турында электрон рәвештә хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 09 мартындагы № 78 боерык
60.8 ст. 3 өл.;	Зыянлы организмнарның чыганакларын юк итү.	«Зыянлы организмнарның чыганакларын юк итү кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 23 июнәндәге № 361 боерык
53.4 ст.	Урман янгыннарын сүндерү.	«Урман янгыннарын сүндерү кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 08 июләндәге № 313 боерык
64.1 ст. 2 өл.	Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү	«Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү тәртибен һәм тиешле акт формасын раслау турында» 2014 елның 01 декабрәндәге № 529 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
Федераль урман хужалыгы агентлыгы (алга таба – Рослесхоз) норматив актлары		
88 ст. 2 өл.,	Урманнарны үзләштерү проекты. Урманнарны үзләштерү проектының составы һәм аны эшләү тәртибе.	«Урманнарны үзләштерү проекты составын һәм аны эшләү тәртибен раслау турында» 29.02.2012 ел, № 69 боерык
104 ст. 2 өл., 105 ст. 8 өл.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре.	«Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 14.12.2010 ел, № 485 боерык
86 ст. 5 өл.	Россия Федерациясе субъектының урман планы. Россия Федерациясе субъектының урман планы составы һәм аны эзерләү тәртибе.	«Россия Федерациясе субъекты урман планының типик формасын һәм составын, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2011 елның 05 октябрдәге № 423 боерык
81 ст.	Урманнарны якланганлык категорияләре буенча аеру.	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июндәге № 232 боерык
15 ст. 4 өл.	Урманнарны районнарга бүлү. Урман утыртмалары кисентеләренә яшьләре.	«Кисентеләр яшен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелдәге № 105 боерык
29 ст. 5 өл. 81 ст. 1 п.	Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибе.	«Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 2011 елның 27 маендагы № 191 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү.	«Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 19.07.2011 ел, № 308 боерык
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 10.06.2011 ел, № 223 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
43 ст.	Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөп чыгару өчен файдалану.	«Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрөнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшлөү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 27.12.2010 ел, № 515 боерык
31 ст.	Чәер эзерләү.	«Чәер эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 24.01.2012 ел, № 23 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу.	«Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу турында» 05.12.2011 ел, № 512 боерык
39 ст.	жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.	«Урманнарда жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю.	«Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 511 боерык
40 ст.	Урманнарда фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнарда фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 23.12.2011 ел, № 548 боерык
41 ст.	Урманнарда рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнарда рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 21.02.2012 ел, № 62 боерык
63 ст. 2 өл., 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү. Урман үрчетү кагыйдэләре	«Урман үрчетү кагыйдэләрен раслау турында» 10.01.2012 ел, № 1 боерык
29 ст. 6 өл. 81 ст. 2 п.	Агач материалы эзерләү. Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токимнары) исемлеге	«Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токимнары) исемлеге раслау турында» 05.12.2011 ел, № 513 боерык
53 ст. 4 өл.; 53.1 ст.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы. Урман янғыннарын кисәтү.	«Урманнарны янғынга каршы кору нормативларын раслау турында» 27.04.2012 ел, № 174 боерык «Урманнарның табигый янғын куркынычы классификациясен һәм, һава торышына карап, урманнарда табигый янғын куркынычы классификациясен раслау турында» 05.07.2011 ел, № 287 боерык
67 ст.; 68 ст.	Урманнарны тәртипкә китерү турында гомуми нигезләмәләр. Урман корылышының эчтәлеге.	«Урман кору күрсәтмәсен раслау турында» 2011 елның 12 декабрдәге № 516 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
65 ст. 2 өл. 1 п.	Урман орлыкчылыгы. Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүленеш.	«Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүлүнә билгеләү турында» 2015 елның 08 октябрдәгә № 353 боерык
23 ст.	Урманчылыктар һәм урман парклары	«Татарстан Республикасы территориясендә урманчылыктар санын ачыклау һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2008 елның 17 октябрдәгә № 320 боерык
Россия Федерациясе субъекты норматив актлары		
82, 83 ст.	Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе субъектлары дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләре. Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарының аерым вәкаләтләрен Россия Федерациясе субъектлары дәүләт хакимияте органнарына тапшыру.	«Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы; Татарстан Республикасы Президентының «Татарстан Республикасы Урман планын раслау турында» 2009 елның 16 мартындагы № ПУ-146 указы; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «2014-2020 елларга Татарстан Республикасы урман хужалыгын үстерү» дәүләт программасын раслау турында» 2013 елның 30 июлендәгә № 531 карары; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының төбәк эһәмиятендәгә уртак файдаланудагы автомобиль юллары һәм муниципаль берәмлекләр мөлкәтенә тапшырылырга тиешле, уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2011 елның 26 сентябрдәгә № 797 карары
		Татарстан Республикасы Тарифлар буенча дәүләт комитетының «Татарстан Республикасында шәхси ихтыяжлар өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе буенча гражданнар өчен түләү ставкалары билгеләү турында» 2017 елның 27 февралендәгә № 9-1/нпс карары.

Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы

Урман хужалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләр файдаланылды:

1) законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары методы белән башкарылган 2012 елгы урманкору материаллары;

2) урман хужалыгы регламентын эшләү буенча техник киңәшмәләреннән беркетмәләре;

3) жир корылышы материаллары;

4) Татарстан Республикасы урман хужалыгы белән идарә итү органнарының ведомство һәм статистика хисапчылыгы;

5) РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукий актлар.

Материалларны РФ УК таләпләренә җавап бирә торган торышка китерү өчен түбәндәге эш төрләре башкарылды:

6) 2017 елның 01 гыйнварына урманчылык мәйданы билгеләнде;

7) кишәрлек урманчылыклары буенча урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;

8) эзерлекләр күләме (файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары һәм чорлары исәпләп чыгарылды;

9) урманнарны тәрбияләгәндә, санитар-савыктыру чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган утыртмаларны кискәндә эзерләнгән торган агач материалы күләмнәре исәпләп чыгарылды;

10) урманнардан чәер эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде,

11) агач булмаган урман ресурслары эзерләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары;

12) азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре җыеп алу өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде.

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР.

1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама

1.1.1. Урманчылыкның аталышы һәм урнашкан урыны

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Лубян урманчылыгы Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгыш өлешендә Кукмара муниципаль районы территориясендә урнашкан. Административ үзәге – Кукмара ш.т.п.

Урманчылык конторасы Лубян ав. урнашкан, ул республика башкаласы Казан шәһәреннән 214 чакрым һәм иң якин т/ю станциясеннән 30 чакрым ераклыкта.

Урманчылыкның юридик һәм почта адресы: 422108, Татарстан Республикасы, Кукмара районы, Лубян авылы, Техникум ур., 10 йорт.

Телефоннар: 2-32-60 код 8-855-57, факс: 2-31-66

E-mail: Lubyanskoe.Gku@tatar.ru

Урманчылык территориясенң төньяктан көньякка кадәрге озынлыгы – 14 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр – 36 чм.

1.1.2. Урманчылыкның һәм кишәрлек урманчылыкларының гомуми мәйданы

2017 елның 01 гыйнварына булган мәгълүматларга караганда, Лубян урманчылыгы урман фонды жирләренең гомуми мәйданы 12966 гектар тәшкил итә, кишәрлек урманчылыкларына бүленмәгән.

1.1.3. Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлү

1 таблица.

Урманчылык төзелеше

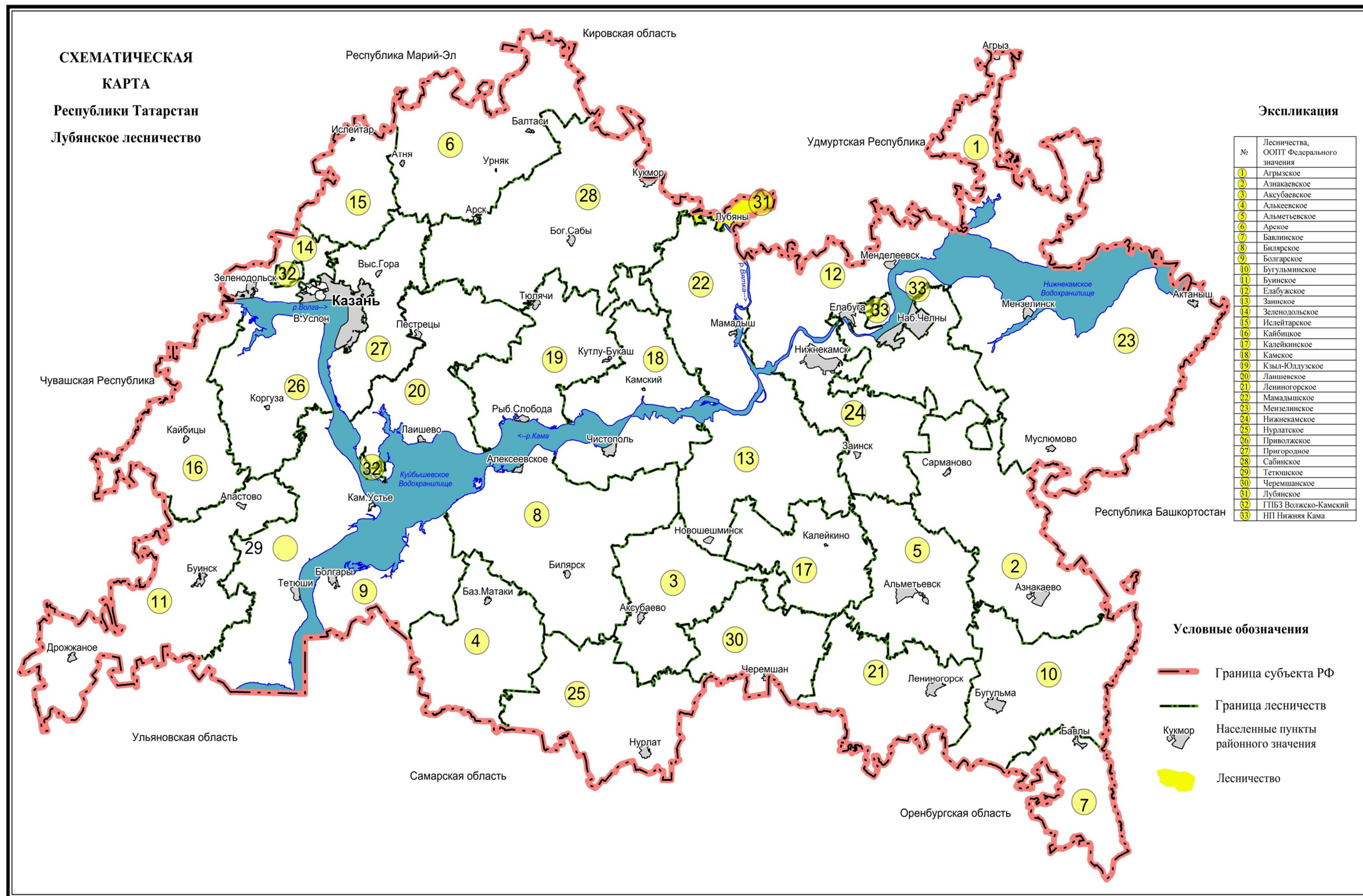
№ п/п	Кишәрлек урманчылыкларының атылышы	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми мәйданы, га
1	2	3	4
1	Кишәрлек урманчылыкларына бүленми	Кукмара	12966
Урманчылык буенча барлыгы			12966

Урманчылыкның урман фонды көнбатыш өлештә урман биләмәләре һәм аерым-аерым торучы урман кишәрлекләре буларак урнашкан. Урманчылык территориясе буйлап Нократ, Лубян елгалары һәм күп кенә кечкенә елгалар, чишмәләр ага.

Урманчылык республиканың аз урманлы өлешендә урнашкан. Урманчылык урнашкан җирнең урман белән каплану өлеше 69,0% тәшкил итә.

Урманчылык территориясе бүлеп күрсәтелгән Татарстан Республикасы № 1 карта-схемада күрсәтелде.

Карта-схема № 1

1.1.4. Урманчылык урманнарының урман үсү зоналарына, урманлы районнарға һәм урман яклау зоналарына һәм урман-орлык районнарына бүленеше

Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгының «Россия Федерациясенң урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенң урманлы районнары исемлеген раслау турында» 18.08.2014 г. № 367 боерыгы белән расланган урман үсү районнарына бүленеш нигезендә урманчылык территориясе Россия Федерациясенң Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районуна кертелгән (2 таблица).

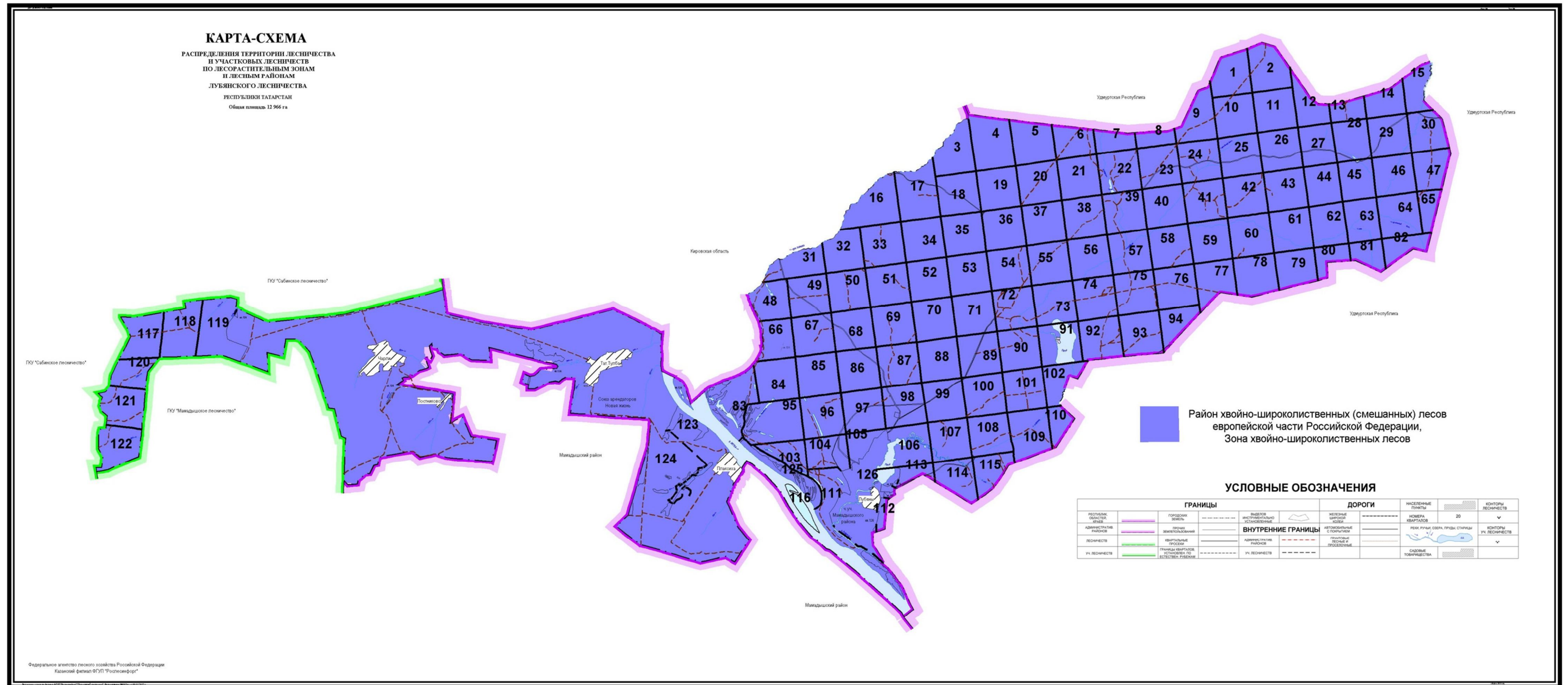
2 таблица.

Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарға бүлү

№ п/п	Кишәрлек урманчылыкларының атылышы	Урман үсемлекләре зонасы	Урманлы район	Урман яклау районнарына бүленеше	Урман-орлык районнарына бүленеш зонасы	Урман кварталлары исемлеге	Майданы, га
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	РФ Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы	РФ Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар району	Урман патологиясе буенча уртача куркыныч	Нарат өчен – 2 чыршы-4, карагач-3 имән-2.	1-126	12966
Урманчылык буенча барлыгы							12966

Урманчылык урманнарының урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарға бүленеше № 2 карта-схемада китерелде.

Карта-схема № 2

1.1.5. Урманчылык урманнарының кварталлар яисә аларның өлешләре буенча максатчан билгеләнеше һәм яклаучы урман категорияләре буенча бүленеше, шулай ук яклаучы, эксплуатация һәм резерв урманнарын бүлеп чыгару нигезләре

3 таблица.

Урманнарның максатчан билгеләнеше һәм яклаучы урман категорияләре буенча бүленеше

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Майданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
Барлыгы урманнар	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966	
	Жәмгысе		12966	
Яклаучы урманнар, барлыгы:	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Кварталлар:31, 48, 49, 66,67,83-85, 95-97,103-106,111-113,116-126; Квартал өлешләре: 3,7,15-17,22,24, 25,27-30,32,39-41, 45,46,50,55-64, 68,72-74, 81, 82, 86, 90, 91,102, 107-110,114,115	3373	РФ УК, 102 ст. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Жәмгысе		3373	
шул исәптән:				
1) су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 3,7,15-17, 22, 24, 25, 27-32,39-41, 45, 46, 48,55-59, 63,64, 72-74,81-84, 90, 91, 95, 96, 102-104, 106-111,114,115, 123-126	821	РФ УК, 102 ст. РФ СК, 65 ст.
	Жәмгысе		821	
2) табигый һәм башка төр объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар, барлыгы: шул исәптән:	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 31,48-50,67, 68, 85, 86, 96,97, 104, 105	316	
	Жәмгысе		316	
а) Россия Федерациясе субъектлары милегендә булган, гомуми файдаланудагы	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 31,48-50, 67,68,85,86,96,97, 104,105	316	Татарстан Республикасы МК «ТР эһемиятендәге уртак файдаланудагы автомобиль юллары һәм муниципаль
	Жәмгысе		316	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары				берәмлекләр мөлкәтенә тапшырылырга тиешле, уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2011 елның 26 сентябрәндәге № 797 карары; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2011 елның 26 сентябрәндәге № 797 карары белән расланган Уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлегенә үзгәреш кертү турында» 2013 елның 16 августындагы № 567 карары.
3) кыйммәтле урманнар, барлыгы: шул исәптән:	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Кварталлар: 66,112, 113,116-122; Квартал өлешләре: 31,46,48,49,60-64, 67,83-85,95-97, 103-106,111, 123-126	2236	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Жәмгысе		2236	
а) дала, ярымдала, урман даласы, урмантундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Кварталлар: 117-122; Квартал өлеше: 124	720	СССР МС күрсәтмәсе №12221-р, 11.08.1950 ел. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Жәмгысе		720	
б) фәнни яки тарихи әһәмияткә ия урманнар	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 46,60 - 64	120	ТАССР МС 13.08.1987 № 344 карары. ТРЭМ 20.03.2008 № 84 боерыгы. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле,
	Жәмгысе		120	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Майданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
				эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
в) су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Кварталлар: 66,112,113 Квартал өлешләре: 31,48,49,67, 84,85,95-97,104-106,123,124,126	1072	СССР ҮСК һәм ХКС № 66/1162 карары, 02.07.1936 ел. СССР МС күрсәтмәсе № 545 НР, 19.05.1954 ел. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
		Жәмгысе	1072	
б) уылдык саклаучы урман полосалары	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал: 116 Квартал өлешләре: 83,95,103,104,111, 123,125	324	РСФСР МС 26.10.1973 № 554 карары ТАССР МС 14.11.1973 № 943-р күрсәтмәсе. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
		Жәмгысе	324	
Эксплуатация урманнары	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Кварталлар: 1,2,4-6,8-14,18-21, 23,26,33-38,42-44,47,51-54,65, 69-71,75-80,87-89,92-94,98-101 Квартал өлешләре: 3,7,15-17, 22, 24, 25, 27-30,32,39-41, 45, 46, 50,55-64, 68, 72-74, 81, 82, 86, 90, 91,102, 107-110,114,115	9593	РФ УК, 2006 елның 04 декабрдәге № 201-ФЗ федераль закон. «СССР Союзы дәүләт фонды урманнарында диләнкеләрне аерып чыгару тәртибе турында һәм 1943 елга диләнке фонды турында» 1943 елның 23 апрелдәге № 430 СССР ХКС карары. «ТР территориясендә урманнарны
		Жәмгысе	9593	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
				кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы

1.1.6. Урманчылык территориясендә урман фонды жирләре составыннан урманлы һәм урмансыз жирләргә сыйфатлама

4 таблица.

Урманчылыкның урман фондындагы урманлы һәм урмансыз жирләргә сыйфатлама

Жирләренң сыйфатлама күрсәткечләре	Урманчылык буенча барлыгы	
	мәйданы, га	%
1	2	3
Жирләренң гомуми мәйданы	12966	100
Урманлы жирләр – барлыгы	12330	95,1
Урман үсемлекләре каплаган жирләр – барлыгы	12048	92,9
Шул исәптән: урман культуралары	5676	43,8
Урман үсемлекләре капламаган жирләр – барлыгы	282	2,2
Шул исәптән:		
– тоташмаган урман культуралары	135	1,1
– урман питомниклары; плантацияләр	38	0,3
– табигый аралыклар	–	–
– урман торгызу фонды, барлыгы	109	0,8
шул исәптән:		
– көекләр	–	–
– һәлак булган утыртмалар	4	–
– кисентеләр	99	0,8
– ачык, ташландык урыннар	6	–
Урмансыз жирләр – барлыгы	636	4,9
Шул исәптән:		
– сөрүлекләр	–	–
– печән чабу урыннары	59	0,4
– жәйләүләр	20	0,2
– сулар	124	1,0
– бакчалар, тут агачлыклары, жиләклекләр	–	–
– юллар, ызаннар	205	1,6
– утарлар һ.б.	55	0,4
– сазлар	119	0,9
– комнар	42	0,3
– башка төрле жирләр	12	0,1

1.1.7. Гамәлдәге һәм проектлана торган махсус сакланучы табигый территорияләргә һәм объектларга, аларны оештыру, экологик челтәрләрен үстерү, биотөрлелеген саклау планнарына сыйфатлама

Санап үтелгән территорияләренң (кишәрлекләренң) хокукый режимы РФ УК 103 статьясында билгеләнә. Бу жирләр әйләнештән алынган яки әйләнешендә чикләнгән (РФ ЖК 27 ст.).

Махсус сакланучы табигый территорияләрдә тыела яисә рөхсәт ителә, гамәлгә ашырыла торган конкрет эшчәнлек төрләре, шул исәптән

урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау яисә янадан житештерү өлкәсендә, РФ ЖК, РФ УК, «Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ федераль закон, шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив хокукий актлары белән билгеләнә.

Хужалык алып бару тәртибе аларда түбәндәгеләрне тыя:

табигый процессларга кешенә теләсә нинди йогынтысы тыела торган кишәрлекләрдә урман утыртмалары кисү;

элегә махсус сакланучы табигый территорияләр чикләрендә билгеләнгән функциональ зоналарның хокукий режимында башкача каралмаса, урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткәү;

жирләренә теләсә нинди файдалану төрләренә аерып чыгару;

теләсә нинди коммуникацияләр салу;

территориядә төзү, чүпләү яисә иске-москы белән тутыру;

терлек куу, йөртү, печән чабу;

файдалы казылмалар табу;

урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химия препаратларыннан файдалану, шул исәптән фәнни максатларда, биосфера полигоннары территорияләреннән гайре;

автотранспорт кертү һәм туктатып тору;

туристлык тукталышлары ясау, учаклар ягу;

агач булмаган урман ресурсларының түбәндәгә үсемлек төрләрен эзерләү һәм жыеп алу: РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән.

жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.

Тәрбияви кисүләр һәм башкача кисүләр элегә территорияләр өчен билгеләнгән режимга туры китереп башкарыла.

Дини эшчәнлек, урман торгызу рөхсәт ителә.

Аучылык, авыл хужалыгы алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф, рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру, урман плантацияләре утырту, жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмалар эшләп чыгару, сусаклагыч һәм бүтән төрле су объектлары төзү һәм эксплуатацияләү элегә территорияләр өчен билгеләнгән режимга туры китереп чикләнә.

Урманчылык территориясендә региональ әһәмияттәгә түбәндәгә махсус сакланучы табигый территорияләр бар, алар 4.1 таблицада китерелде:

4.1 таблица.

Махсус сакланучы табигый территорияләр исемлеге

№ п/п	Махсус сакланучы табигый территориянең аталышы. Аерып чыгару нигезе	Объектның майданы, га	Кишәрлек урманчылыгы, квартал, бүлемтек	МСТТ профиле	Кыскача сыйфатлама һәм хужалык алып бару тәртибе
1	2	3	4	5	6
Гамәлдәгә махсус сакланучы территорияләр					
1.	Табигать һәйкәле – Лубян елгасы	120	Кишәрлек урманчылыгы	Комплексы	Ылыслы-киң яфраклы урманнар

№ п/п	Махсус сакланучы табигый террито- риянең аталышы. Аерып чыгару нигезе	Объектның мәйданы, га	Кишәрлек урманчылы- гы, квартал, бүлемтек	МСТТ профиле	Кыскача сыйфатлама һәм хужалык алып ба- ру тәртибе
	һәм аңа терәлеп торучы 100 метрлы полоса. (ТАССР МС 13.08.1987 № 344 карары)		кларына бүлмичә, квартал өлешләре: 46, 60-64	(ботаник- геологик)	зонасының зональ үсемлекчелек тибы булган урман билә- мәсе. Терлек көтү, агачларны һәм куак- ларны көтү, корыл- малар һәм төзелмә- ләр торгызу, терлек өчен утлавыклар һәм жәйге көтү урынна- ры ясау, грунт алу һәм сөрү, дарулык һәм техник чимал жыю, бәйләмнәр өчен чәчәкләр өзү, учак ягу, биваклар кору рөхсәт ителми.
Проектлана торган махсус сакланучы территорияләр					
Проектланмый					

Урманчылыкта федераль законнар белән билгеләнгән махсус сакланучы табигать территорияләре юк.

Махсус сакланучы табигать территорияләрен саклау һәм карап тоту буенча оештыру һәм техник чараларны үтәү буенча киңәшләр

1. Махсус сакланучы табигать территорияләренең (МСТТ) чикләрен Роскомзем тарафыннан расланган Жирләргә ызан салу буенча күрсәтмәләрдәге таләпләргә туры китереп, жирлектә периметрлы буенча кисәтүле һәм мәгълүматлы тамгалар белән билгеләргә киңәш ителә, М., 1996 ел.

2. Мәгълүмат тамгаларын күрсәтү:

- МСТТ төгәл аталышы;
- МСТТ мәйданы;
- МСТТ урнашу схемасы;
- МСТТ территориясендә табигатьтән файдалану режимы;
- МСТТ саклау йөкләнгән оешма аталышы һәм координаталары.

3. МСТТ категорияләре һәм аңа тиешле табигатьтән файдалану режимы әлеге территориядә туризм үстөрергә мөмкинлек бирсә, туристлар сала торган зыянны локальләштерү максатларында, туризм маршруты салуны максатка ярашлы дип исәплибез, аннан файдалануны оптимальләштерү өчен маркаларга киңәш итәбез.

4. Маршрутны маркалау вариантлары:

- ағачларның кәүсәләренә төсле полосалар ясау яисә тамгалар төшерү;
- пиктограммалы һәм номерлы ағач баганалар урнаштыру;
- юнәлешне күрсәтә торган уклар ясап, ағачларның кәүсәләренә тасма очларын гади төенгә төйнәү юлы белән беркетелә торган киң алюминий ленталар урнаштыру;

- принтер аша кәгазь битенә чыгартылган, полимер пленка белән ламинацияләнгән, металл трубага ($d = 25-30$ мм) эретеп ябыштырылган һәм грунтка кадалап куелган баганага аркылы беркетелгән мәгълүматлар урнаштыру.

5. Грунт яхшы дренажланган очракта, сукмакларны махсус урнаштыру таләп ителми, биредә тапталу нәтижәсендә тотрыклы һәм декоратив үсемлекчелек катламы формалаша. Киресе күзәтелгән очракта, сукмактан файдаланганда травматизмны куркынычын киметү өчен, сукмакларны төзекләндерү вариантларын тәкъдим итәбез.

Туристлык маршрутлары буенча жәяүлеләргә сукмакларны төзекләндерү вариантлары:

- сукмакларда дренаж яисә житәрлек булмаганда гади су үткөрү корылмалары һәм ясалма катламнар кирәк, алар сыйфатында вак таш, мартен шлагы, асбест житештерүдән калган калдыклар һ.б. кулланылырга мөмкин.

- әгәр маршрут сөзәк тау аша уза икән, ул вакытта аны баскыч белән жиһазларга кирәк, аның ярдәмендә тауның үсемлек катламын тапталудан сакларга, шулай ук маршрутны эксплуатациядә тагын да уңайлырак итәргә мөмкин булачак.

6. Кешеләр күпләп йөри торган МСТТ территориясендә халыкка ял итү өчен махсус жиһазландырылган урыннар оештырырга киңәш ителә.

7. Каты көнкүреш калдыклары туплану проблемасын хәл итү өчен килгән кешеләргә сукмакның һәм тукталышларның чүпләнүен булдырмау чаралары хакында телдән дә, мәгълүмат баганалары рәвешендә хәбәр житкерергә кирәк. Азык-төлек калдыкларын бивак учакларында яндырырга, консерв банкаларын тишәргә, пыяла һәм пластик савытларны үзең белән алып китәргә яисә моның өчен махсус тәмин ителгән савытларга ташларга киңәш ителә, андый савытларның МСТТ территориясендә булуын күздә тотарга кирәк.

8. МСТТ чүпләнүен булдырмау өчен МСТТ территориясеннән тупланган чүп-чарны алып чыгу өчен транспорт бүлеп бирүне һәм чүпнең вакытында чыгарылуын тәмин итәргә кирәк.

9. МСТТ территориясендә аның категориясенә һәм паспортындагы таләпләргә ярашлы рәвештә хужалык эшчәнлегә чикләнә, шулай ук табигать

комплексларына һәм үсемлекләр һәм хайваннар дөньясы объектларына, мәдәни-тарихи объектларга зыян сала торган теләсә нинди эшчәнлек тыела.

10. МСТТ территориясе икътисадый һәм социаль үсеш планнарын һәм перспективаларын, жир корылышы, урман корылышы һәм район планировкасын эшлэгәндә зарури тәртиптә исәпкә алына.

11. Әлеге табигать һәйкәленә расланган үрнәктәге паспорт булдырыла, аның бер нөсхәсе МСТТ саклау йөкләмәсе бирелгән оешмада саклана.

12. МСТТ территориясендә хайваннар дөньясы объектларын, сирәк һәм юкка чыга башлаган үсемлек төрләрен һәм уникаль үсемлекчелек бергәлекләрен гамәлдәге РФ законнарына ярашлы рәвештә саклау таләпләре үтәлергә тиеш.

1.1.8. Илкүләм мирас буенча проектлана торган урманнарغا сыйфатлама

Татарстан Республикасы территориясендә сыйфатламалары буенча илкүләм мирас урманнарына кергү өчен тиешле урманнар юк.

1.1.9. Диләнке эшләрен гамәлгә ашырганда сакланьрга тиешле биологик күптөрлелек төрләрен һәм буфер зоналары зурлыклары исемлеге

Биологик күптөрлелекне саклау – урман хужалыгы эшчәнлеген алып баруда зарури шарт. Ул яклаучы урманнарда, махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә генә түгел, ә диләнке эшләре гамәлгә ашырылганда да тәэмин ителергә тиеш.

Урман кишәрлекләрендә кисү эшләре уздырылганда тереклек итү тирәлеге шартлары шактый үзгәрә. Үсеш алуның үзгәргән шартларында, яңа шартларга хас булганча, бары тик урман биоценозлары гына яши ала, шуңа күрә тереклек тирәлеген тамырдан үзгәртә торган тоташ кисүләр барышында биотопларны (биоценоз биләгән киңлекләренң абиотик факторлары буенча беришлеләренә карата) максималь саклау мөһим.

Үсемлекләренң һәм хайваннарның урман төрләре тереклек итә торган шартлар төрлелеген саклау өчен диләнкеләрне аерып чыгарганда һәм таксацияләгәндә әһәмиятле биотоплар (әһәмиятле объектлар) – кисү эшләре кагылмый торган һәм биотөрлелекне саклау өчен әһәмиятле булган, зур булмаган жир кишәрлекләре аерып чыгарыла, ә диләнкеләр эшләнгәндә, – саклана.

Аларның булуы билгеле бер дәрәжәдә табигый жимерелү нәтижеләрен имитацияләргә булыша, киселгән урыннарда урман тирәлеген сакларга һәм торгызырга ярдәм итә. Әлеге объектлар Россия Кызыл китабына һәм/яки төбәкләрдәге Кызыл китапларга кертелгән, сирәк очраучы һәм зәгыйфь тере организм төрләренң потенциалы тереклек итү урыннары булып тора.

Диләнке эшләрэн гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары 20 таблицада чагылдырылды.

1.1.10 Гамәлдәге урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларына, урман инфраструктурасы ясауга бәйле булмаган объектларга, әлеге объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү чараларына территориаль планлаштыру документларында каралган сыйфатлама

1.1.10.1. Урман инфраструктурасы объектлары

Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман саклыкханәләре һәм урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү максатларында төзелә торган башка объектлар керә.

РФ Хөкүмәтенең 2012 елның 17 июлендәге № 1283-р боерыгы нигезендә «Яклаучы урманнар, эксплуатацияләнүче урманнар һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген» расланды.

РФ УК 13 ст. нигезендә урман юллары урманнардан теләсә нинди файдалану ысулында, шулай ук урманнарны саклау, яклау һәм торгызу максатларында да төзелергә мөмкин.

4.2 таблицада гамәлдәге урман юлларына сыйфатлама китерелде.

4.2 таблица.

Урман юлларына сыйфатлама

Юлларның төрләре	Юлларның озынлыгы, чм						
	Барлыгы	Урман хужалыгы (типлары буенча)				Агач ташу	Уртак файдаланудагы
		1	2	3	Жәмгысе		
1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, барлыгы	134	9	2	80	91		43
шул исәптән:							
а) автомобиль	134	9	2	80	91		43
алардан:							
каты түшәмәле	7	–	–	–	–		7
грунтлы,	127	9	2	80	91		36
алардан:							
ел дэвамында кулланыла торган	122	9	2	75	86		36

Урманчылык территориясендәге уртак файдаланудагы барча автомобиль юллары һәм урман хужалыгы юллары агач материалы сату һәм эшкәртү урыннарына чыгару юллары булып хезмәт итә.

Квартал ызаннарының озынлыгы – 216 чм.

Чик ызаннарның озынлыгы – 23 чакрым.

Ызандаш жирдән файдаланучылар белән чикләр озынлыгы – 120 чм.

Квартал баганалары 315 данә күләмендә.

Гамәлдәге урман инфраструктурасы объектлары 6 чм озынлыгында агач кисүне, квартал ызаннары белән ызандаш жирдән файдаланучылар белән берлектәге чикләргә 112 чм озынлыгында чистартуны һәм 45 данә күләмендә квартал баганалары урнаштыруны таләп итә.

1.1.10.2. Урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары

Урман эшкәртү инфраструктурасы (әзерләнгән үзагачны эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкалар) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен төзелә. РФ УК 14 статьясы нигезендә яклаучы урманнарда, шулай ук Кодекста һәм бүтән федераль законнарда каралган очрақларда агач эшкәртү инфраструктурасы булдыру тыела.

Урманчылык территориясендә урман эшкәртү объектлары юк.

1.1.10.3. Урман инфраструктурасы төзүгә бәйлә булмаган объектлар

Урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү, шулай ук, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм РФ УК 21 ст. буенча тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартларны тудыру өчен билгеләнгән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, агачларны, куаклыкларны, лианаларны кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, диңгез портларыннан, диңгез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртапшыру линияләреннән, элементә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм линияле башка объектлардан, шулай ук күрсәтелгән объектларның аерылгысыз технологик өлеше булып торган корылмалардан файдалану;
- 5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 6) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 7) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләргә гамәлгә ашыруга бәйлә объектлар, тиешле эшләргә башкару вакытлары тәмамланганнан соң, жир асты байлыклары турындагы законнарда туры китереп, консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гидротехника корылмалары су турындагы законнарда туры китереп консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән агачларны, куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр рөхсәт ителә, шул исәптән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, түбәндәге максатларда:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, диңгез портларыннан, диңгез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртапшыру линияләреннән, элемент линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линияле объектлардан файдалану;

Яклаучы урманнарда РФ УК 21 ст. 5 өлешендә каралган агачларны, куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү Россия Федерациясе законнары нигезендә тыелмаган яки чикләнмәгән очракларда рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү буенча файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиешле.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган чираттагы объектлар бар:

Электртапшыру линияләре – 10 чм.

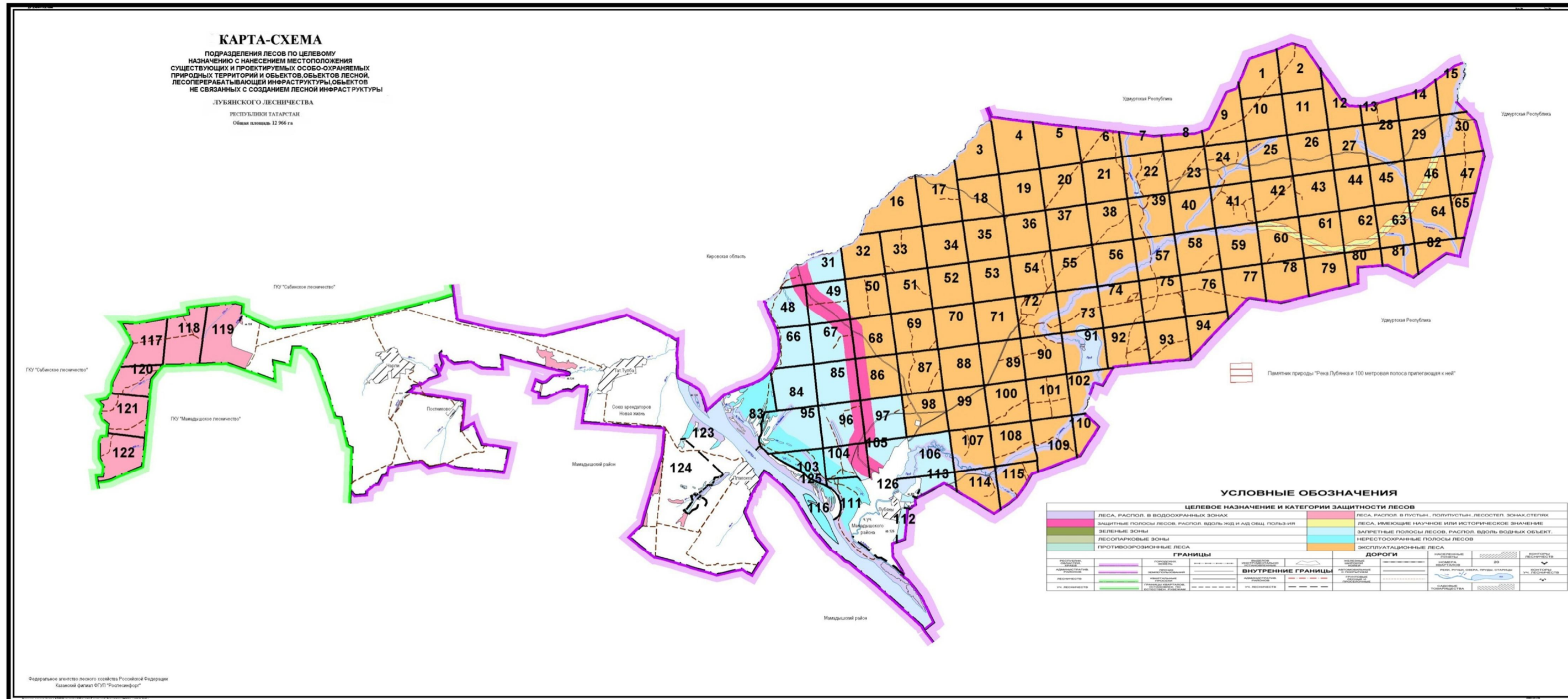
Линияле объектларның гомуми озынлыгы 10 чм тәшкил итә.

Территориаль планлаштыру схемасы буенча урманчылык территориясендә өстәмә объектлар планлаштырылмый. Башка категориягә караган, урманнар урнашкан жирләрдә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарның максатчан билгеләнеше буенча башка федераль законнарда каралган очракларда рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләр РФ Табигать министрлыгының һәм Роскомземның «Жирләрне рекультивацияләү, туфракның уңдырышлы катламын салдыру, саклау һәм нәтижәле файдалану турында төп нигезләмәләр раслау турында» 1995 елның 22 декабрендәге № 525/67 боекыгы нигезендә рекультивацияләнергә тиеш.

Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча, гамәлдәге һәм проектлана торган махсус сакланучы табигать территорияләрен, урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын, урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны тамгалап, кварталлар буйлап бүлгәләнеше № 3 карта-схемада күрсәтелде.

Карта-схема № 3

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану гражданнар һәм юридик затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла. Шул ук вакытта, РФ УК 5 ст. чыгып, урман динамикалы рәвештә яңартыла һәм трансформациягә бирелә торган табигый ресурс буларак карала, чөнки югарыда аталган статья нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү экологик система яки табигый ресурс кебек урман төшенчәсеннән чыгып гамәлгә ашырыла.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ УК 25 статьясында билгеләнгән.

Урманнардан файдалану түбәндәге очракларда мөмкин:

- 1) үзагач эзерләү;
- 2) чәер эзерләү;
- 3) агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу;
- 4) азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү;
- 5) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру;
- 6) авыл-хужалыгын алып бару;
- 7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 8) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 9) урман плантацияләрен утырту һәм аларны эксплуатацияләү;
- 10) жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү.
- 11) урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү;
- 12) жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләрен башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 13) сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү;
- 14) линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү;
- 15) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 16) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру;
- 17) РФ УК 6 ст. 2 өл. нигезендә билгеләнгән бүтән төрләре.

Урманчылык территориясендә урманнардан кварталларга бүлеп рөхсәтле файдалану төрләре 5 таблицада күрсәтелде.

5 таблица.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгының аталышы	Кварталлар яки аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
1. Агач материалы эзерләү (РФ УК 25, 25,29 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына	1 - 126	12966

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгының аталышы	Кварталлар яки аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	бүлмичә		
	Жәмгысе		12966
2. Чәер әзерләү (РФ УК 25, 25,31 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
3. Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм жыю (РФ УК 25, 32 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
4. Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре жыю (РФ УК 25, 35 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
5. Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 36 ст.) Тыела: урман- парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану (РФ УК 25, 38 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, шәһәр урманнары. МСК, яшел зоналар, печән чабу белән умартачылыктан гайре тыела.	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 1-20,23-37,40-96, 99-103,107-110,114, 115,117-122	9673
	Жәмгысе		9673
7. Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 40 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
8. Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 41 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		12966
9. Урман плантацияләре утырту һәм аларны эксплуатацияләү (РФ УК 25, 42 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 1-20,23-30,32-37,40- 47,50-65,68-82,86-94, 99-102,107-110, 114,115	7994
	Жәмгысе		7994
18. Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү (РФ УК 25, 39 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгының аталышы	Кварталлар яки аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Жәмгысе			12966
10.1 Утырту материалы үстерү (РФ УК 25 ст., 39.1 ст. 4 өл.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		
11. Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшлөү (РФ УК 25, 43 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		
12. Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, дингез портлары, дингез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү (РФ УК 25, 44 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		
13. Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү (РФ УК 25, 45 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		
14. Агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү (РФ УК 25, 46 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	Квартал өлешләре: 1-20,23-30,32-37, 40-47,50-65,68-82, 86-94,99-102,107- 110,114,115	7994
	Жәмгысе		
15. Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 47 ст.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		
16. Башка төрләре, бөтен жирдә рөхсәт ителә (РФ УК 6 ст. 5 өл.)	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	1 - 126	12966
	Жәмгысе		

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӨТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ТОРГЫЗУ НОРМАТИВЛАРЫ

2.1. Урманнарда агач материалы эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда агач материалы эзерләү өчен файдалану РФ УК 29, 29.1, 30 статьялары, РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрендәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Үзагач эзерләү эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында гражданнар, юридик затлар тарафыннан, шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси максатларда (жылыту, төзелмәләр торгызу һ.б. өчен) гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшкәрүчү эшчәнлегенә максатларында агач материалы эзерләү урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Татарстан Республикасы законында каралган искәртмәле очракларда, дәүләт ихтыяжларын яки муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә агач материалын эшкәртү рөхсәт ителә.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәр чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжлар өчен үзагач эзерләү урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач материалы эзерләү эксплуатацияләнгән урманнарда һәм яклаучы урманнарда гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә агач материалы эзерләү өчен урманнарда файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегенә 5 таблицада күрсәтелде.

Диләнкедә (урман кишәрлегенә кисү өчен билгеләнгән урман утыртмалары урнашкан бер өлешендә, урман-таксация бүлемтегендә, урман кварталында) агач материалы эзерләү өчен түбәндәгеләрне кисү рөхсәт ителә:

- 1) өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын;
- 2) урманнарны тәрбия кылганда һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын;
- 3) РФ УК 13, 14 һәм 21 ст. каралган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә теләсә нинди яшьтәге урман утыртмаларын.

Әгәр сайланма кисүчү үзләренә эйләнә-тирәлеккә хасил итү, су саклау, санитария-гигиена, савыктыру һәм башка төрле файдалы вазыйфаларын югалта баручы, яклаучы урманнарның максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган файдалы вазыйфаларның сакланышын тәмин итүче урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәсә һәм РФ УК

21 ст. 5.1 өл. каралган очрактарда яклаучы урманнарда тоташ кисүләр гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегеннән агач материалы эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан урман утырмаларын һәр диләнkedә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу, урман декларациясе нигезендә декларацияләнергә тиешле датадан башлап 12 ай эчендә, яисә, агач материалын урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе яки РФ УК 19 ст. 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерләгән очракта, – урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсендә билгеләнгән чор дәвамында гамәлгә ашырыла.

Исәпкә алынган диләнkedән артып китүче күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшен бозып, агач материалы эзерләү тыела.

2.1.1. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен исәпкә алынган диләнке

Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару РФ УК 29 ст., «Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 2011 елның 27 маендагы № 191 Рослесхоз боерыгы, «Кисентеләрнең яшьләрен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелендәге № 105 Рослесхоз боерыгы нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әлеге урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорында өлгергән һәм картайган урман агачларын сайланма кисүләр буенча хисапка кертелгән диләнке күләме 6 таблицада китерелә һәм календарь елы башыннан гамәлгә кертелә.

Әлеге урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорында өлгергән һәм картайган урман агачларын сайланма кисүләр буенча хисапка кертелгән диләнке күләме 7 таблицада китерелә һәм календарь елы башыннан гамәлгә кертелә.

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м ³	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3-0.5	
			га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
алу проценты														
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	54	2,6												
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен исәпкә кертелә торган диләнке:														
– тамыр	5	0,3												
– ликвид		0,2												
– эшкә яраклы		0,1												
Яклаучы урман категорияләре – су объектлары буйларында урнашкан тыюлы урман полосалары														
Хужалык бүлемтеге – Наратлы														
Хисапка кертелде	51	16,9					1	0,5	17	6,7	29	8,9	4	0,8
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		19						30		25		15		–
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	47	3,2					1	0,2	17	1,7	29	1,3	–	–
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен исәпкә кертелә торган диләнке:														
– тамыр	5	0,3												
– ликвид		0,3												
– эшкә яраклы		0,2												
Хужалык бүлемтеге – Чыршылы														
Хисапка кертелде	9	2,3									9	2,3		
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		15										15		
Бер мәртәбәдә киселә торган	9	0,3									9	0,3		

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м ³	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3-0.5	
			га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Яклаучы урманнар категориясе – уылдык саклаучы урман полосалары														
Хужалык бүлемтеге – т/кәүсәле имәнле														
Хисапка кертелде	24	4,4									22	4,1	2	0,3
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		14										15		–
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	22	0,6									22	0,6	–	–
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен исәпкә кертелә торган диләнке:														
– тамыр	2	0,1												
– ликвид		0,1												
– эшкә яраклы		–												
Хужалык бүлемтеге – Усаклы														
Хисапка кертелде	7	1,3									7	1,3		
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		15										15		
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	7	0,2									7	0,2		
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен исәпкә кертелә торган диләнке:														
– тамыр	1	–												
– ликвид		–												
– эшкә яраклы		–												
Хужалык бүлемтеге – Кара зирекле														
Хисапка кертелде	3	0,5									3	0,5		

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Хуж. бүлемтеге һәм өст. итүче токым	Урман үсемлекләрен белән каплаган урыннар, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча						Өлгергән һәм картайган утыртмалар запасы, мең м ³	1 га эксп. фонд ына урт. м ³	Тамыр масс. урт. үсеше мең м ³	Кисетенең яше	Диләнке хисабын исәпләү, га				Кабул итүгә тәкъдим ителүче диләнке хисабы					Эксп. фондын куллану еллары саны	Утыртмаларның күздә тотылган калдык өлеше, га	
		Үсен теләр	Урта яшьле		Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган						Эзлекле файдалануда	2 нче яшькә карачы	1 нче яшькә карачы	Интеграл	Мәйданы, га	Тамыр запасы, мең м ³	Ликвидта				Өлгереп килгән торганды	Өлгергән һәм картайган
			Барлыгы	Хисапкарта кертелде		Барлыгы	Ш.и. картайган											Барлыгы	Ш.и. эшлеклелеклик-видлыгы карата	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Тоташ диләнке кисүләре – мәйданы, га																							
Урманнарның максатчан билгеләнеше:																							
Эксплуатация урманнары																							
Наратлы	2699	635	1557	1557	427	80	4	26,0	325	15,1	81 V	30	30	13	18	8	2,6	2,3	1,9	82	10	1104	226
Чыршылы	1290	1108	118	118	13	51		13,1	259	5,1	81 V	14	3	2	4	2	0,4	0,4	0,3	69	32	11	44
Б/кәүс. имән	6	6									101 VI												
Каенлы	2603	216	774	678	716	897	3	199,1	222	8,8	61 VII	40	76	80	67	39	8,6	7,6	4,0	53	23	678	1223
Усаклы	645	205	36	36	4	400	142	108,0	270	2,8	41	14	15	20	16	11	2,8	2,5	0,9	37	38	36	294

Хуж. бүлемтеге һәм өст. итүче токим	Урман үсемле кләре белән каплан ган урынн ар, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча						Өлгергән һәм картайган утырт малар запасы, мең м ³	1 га эксп. фонд ына урт. м ³	Тамыр масс. урт. үсеше мең м ³	Кисе нтене ң яше Яшь классы	Диләке хисабын исәпләү, га				Кабул итүгә тәкъдим ителүче диләнке хисабы					Эксп. фонд ын кулла ну еллар ы саны	Утыртмаларн ың күздә тотылган калдык өлеше, га	
		Үсен теләр	Урта яшьле		Өлге реп килү че	Өлгергән һәм картайган						Мәйд аны, га	Тамыр запасы, мең м ³	Ликвидта			Өлге реп килә торган	Өлгергән һәм картайган					
			Барлыгы	Хисап ка керте лде		Барлыгы	Ш.и. картайган							Барлыгы	Ш.и. эш- лекле	% эш- лекле лик- видлы га кара та							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
											V												
Кара Зирекле	11	6	3	3	2						61 VII											3	2
Соры зирекле	31	20	1	1	10					0,1	41 V	1			1							1	10
Юкәле	553	168	11	3	25	349	121	101,1	289	2,0	61 VII	9	13	19	13	7	2,0	1,8	1,0	54	50	3	304
Тирәкле	3				3						41 V												3
Тоташ кисүләр буенча барлыгы																							
Жәмгысе	7841	2364	2500	2396	1200	1777	270	447,3		33,9						67	16,4	14,6	8,1	56		1836	2106
Ылыслы	3989	1743	1675	1675	440	131	4	39,1		20,2						10	3,0	2,7	2,2	79		1115	270
Каты яфр.	6	6																					
Йомш яфр.	3846	615	825	721	760	1646	266	408,2		13,7						57	13,4	11,9	5,9	50		721	1836

2.1.2. Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

8 таблица.

Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларының диләнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән үзагач алу күләме)

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләр	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Яклаучы урманнар									
Ылыслы									
Өстенлек итүче токым – Нарат									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	124	96					220
		мең куб м.	6,6	7,3					13,9
2	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	8	5					13
	сайлап алына торган запас		0,4	0,4					0,8
	тамыр	мең куб м.	0,3	0,3					0,6
	ликвидлы	-//-	0,2	0,2					0,4
	эшкә яраклы	-//-							
Өстенлек итүче токым – Чыршы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	9	4					13
		мең куб м.	0,3	0,2					0,5
2	Кабатлану чоры	ел	8-12	10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	1	–					1
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Өстенлек итүче токым – Пихта									

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	–	3					3
		мең куб м.	–	0,3					0,3
2	Кабатлану чоры	ел		10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	–	–					–
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Жәмгысе ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	133	103					236
		мең куб м.	6,9	7,8					14,7
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	9	5					14
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	0,4	0,4					0,8
	ликвидлы	-//-	0,3	0,3					0,6
	эшкә яраклы	-//-	0,2	0,2					0,4
Йомшак яфраклылар									
Өстенлек итүче токым – Каен									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	–	2					2
		мең куб м.	–	0,1					0,1
2	Кабатлану чоры	ел	–	10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	–	–					–
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Жәмгысе йомшак яфраклылар									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	–	2					2
		мең куб м.	–	0,1					0,1
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	–	–					–
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	133	105					238
		мең куб м.	6,9	7,9					14,8
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	9	5					14
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	0,4	0,4					0,8
	ликвидлы	-//-	0,3	0,3					0,6
	эшкә яраклы	-//-	0,2	0,2					0,4
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Эксплуатацияләнгүче урманнар									
Ылыслы									
Өстенлек итүче токым – Нарат									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	272	1113					1385
		мең куб м.	14,9	63,2					78,1
2	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	18	56					74
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	1,0	3,2					4,2

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	ликвидлы	-//-	0,7	2,7					3,4
	эшкә яраклы	-//-	0,4	1,7					2,1
Өстенлек итүче токым – Чыршы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	340	63					403
		мең куб м.	13,4	2,7					16,1
2	Кабатлану чоры	ел	8-12	10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	34	4					38
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	1,3	0,2					1,5
	ликвидлы	-//-	0,7	0,1					0,8
	эшкә яраклы	-//-	0,1	0,1					0,2
Жәмгысе ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	612	1176					1788
		мең куб м.	28,3	65,9					94,2
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	52	60					112
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	2,3	3,4					5,7
	ликвидлы	-//-	1,4	2,8					4,2
	эшкә яраклы	-//-	0,5	1,8					2,3
Йомшак яфраклылар									
Өстенлек итүче токым – Каен									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	11	77					88
		мең куб м.	0,4	3,5					3,9
2	Кабатлану чоры	ел	10-15	10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	1	5					6
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең	–	0,2					0,2

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		куб м.							
	ликвидлы	-//-	–	0,2					0,2
	эшкә яраклы	-//-	–	0,1					0,1
Өстенлек итүче токым – Юкә									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1	–					1
		мең куб м.	–	–					–
2	Кабатлану чоры	ел	8-12						
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	–	–					–
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Жәмгысе йомшак яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	12	77					89
		мең куб м.	0,4	3,5					3,9
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	1	5					6
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	0,2					0,2
	ликвидлы	-//-	–	0,2					0,2
	эшкә яраклы	-//-	–	0,1					0,1
Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	624	1253					1877
		мең куб м.	28,7	69,4					98,1
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	53	65					118
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең	2,3	3,6					5,9

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Жәмгысе ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	745	1279					2024
		мең куб м.	35,2	73,7					108,9
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	61	65					126
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	2,7	3,8					6,5
	ликвидлы	-//-	1,7	3,1					4,8
	эшкә яраклы	-//-	0,7	2,0					2,7
Йомшак яфраклылар									
Өстенлек итүче токым – Каен									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	11	79					90
		мең куб м.	0,4	3,6					4,0
2	Кабатлану чоры	ел	10-15	10-15					
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	1	5					6
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	0,2					0,2
	ликвидлы	-//-	–	0,2					0,2
	эшкә яраклы	-//-	–	0,1					0,1
Өстенлек итүче токым – Юкә									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1	–					1
		мең куб м.	–	–					–
2	Кабатлану чоры	ел	8-12						
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	–	–					–

№ № п/ п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәм- гысе
			Сирәк- ләүләр	Аркылы (кисенте)	Янар- тып кисү- ләр	Форма- сын үзгәртеп кисүләр	Рекон- струк- ция кисү- ләре	Бе- рән- сәрән агач- лар- ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	–					–
	ликвидлы	-//-	–	–					–
	эшкә яраклы	-//-	–	–					–
Жәмгысе йомшак яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	12	79					91
		мең куб м.	0,4	3,6					4,0
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	1	5					6
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	–	0,2					0,2
	ликвидлы	-//-	–	0,2					0,2
	эшкә яраклы	-//-	–	0,1					0,1
Барлыгы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	757	1358					2115
		мең куб м.	35,6	77,3					112,9
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме								
	мәйданы	га	62	70					132
	сайлап алына торган запас								
	тамыр	мең куб м.	2,7	4,0					6,7
	ликвидлы	-//-	1,7	3,3					5,0
	эшкә яраклы	-//-	0,7	2,1					2,8

Тәрбияви кисүләр Россия ТРЭМның «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен раслау турында» 22.11.2017 № 626 боерыгына ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урманны карау буенча кисүнең яшь чорлары боерык нигезендә 8.1 таблицада китерелде.

Урманны тәрбияви кисүләрнең яшь чорлары

Урманны тәрбия кылганда кисү төрләре	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисенте яшенә карап, шытым бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслы һәм каты яфраклы		Кисенте яшенә карап, башка агач токымнары		
	100 яшьтән олы	100 яшьтән кече	60 яшьтән олы	50-60 яшь	50 яшьтән кечерәк
Тоныкландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11 - 20	11 - 20	11 - 20	11 - 20	6 - 10
Сирәкләүләр	21 - 60	21 - 40	21 - 40	21 - 30	11 - 20
Аркылы кисүләр	60тан артык	40тан артык	40тан артык	30дан артык	20дән артык

Үсү шартлары типларын, караганчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитетлар классларын, чыбылдыкның караганнан соңгы минималь йомыклыгын, агачлар саны яисә массасы буенча сайлау процентын күрсәтеп, өстенлек итүче һәр токым буенча тәрбияви кисү режимы нормативлары 8.2 таблицада китерелде.

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урман типлары төркемнәре буенча урман хасил итүче төп токымнарның урта яшьле утыртмаларын тәрбияви кисү буенча режим нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисенте яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм 2 бе рәмлеккә кадәр юкә катыш	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2 Б
	нарат жиләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8	20-30	0,8	20-25	(9-10) С

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
			0,6	10-12	0,7	15-20	(1-+) Б
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашкан наратлы-яфраклы	нарат жыләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (7 берәмлектән артык яфраклы, агачлар саны житәрлек булганда кимендә 3 нарат)	нарат жыләкле	3-5	—	—	—	—	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	—	—	—	—	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле	4-6	—	—	—	—	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	—	—	—	—	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомык-лығы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомык-лығы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабат-лануы (ел)	тәрбия кылгач	кабат-лануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	елга буенда үсүче (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы катнашкан чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	0,7 0,5	30-40 10-15 (20)	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк 0,4	чикл. юк юк 6-7	чикл. юк 0,5	чикл. юк юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чикл. юк 0,5	30- 40/100 8-10	чикл. юк 0,6	30- 40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	—	—	—	—	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары саф һәм катнаш б. ток. белән:	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомык-лығы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомык-лығы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабат-лануы (ел)	тәрбия кылгач	кабат-лануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
2 бер. кадәр	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б.ток.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.
3.2. Составында 5-7 берәмлек имән өстенлек итүче катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-30 15-20	(7-9) Д (1-3)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	үләнле имәнлекләр (II-III)						Ол. ч., б.ток.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклы агачлар өстенлек итүче һәм составында кимендә 3 берәмлек имән катнашкан, ләкин имән өстенлек итүче агачлыклар формалаштыруга житәрлек күләмдә агачлары катлаулы	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы	2-4					(4-7) Д

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
утыртмалар	имәнлекләр юкәле (III-IV; II)						(3-6) б.т.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4					(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат жыләкле-чәчбайлы (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жыләкле-вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жыләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							(0-+)Ос
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче яруссы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жыләкле-вак үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жыләкле-киң үләнле (Ia-I)	8-12	0,8	25-35	0,8	25-30	(7-10)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләү		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	үләнле (I-II)		0,6	8-12	0,7	10-15	Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – икенче яруссы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,5	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән ұзагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә (2 берәмлеккә кадәр) башка токымдагылар кушылмасы белән	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	кара жыләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С,

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							Е, б.ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,6	20-30 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.т.
6.2. Умартачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстерелә торган утыртмалар							
6.2.1. Чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә (2 берәмлеккә кадәр) башка токымдагылар кушылмасы белән	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	5-7	0,7 0,5	20-35 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	10 Лп башк. ток.
	кара жыләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток. (9-10)
	кара жыләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	башк. ток. (9-10)
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	Лп (0-1) башк. ток. (9-10)
	кара жыләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	Лп (0-1) башк. ток. (9-10) Лп (0-1) башк. ток. (9-10) Лп (0-1) башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар катнашында	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зиреклек сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			Тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
токимнар булган катнаш утыртмалар							п.
8. Тирәк утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

2.1.3. Барлык төр кисүләрдә файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

Урманчылык буенча барлык төр кисүләрдә ел саен рөхсәт ителгән агач материалы алу күләме 9 таблицада китерелде.

РФ УК 60.8 ст. 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) эзерләнгән агач материалы күләме файдалану өчен билгеләнгән диләке күләменә кертелми.

Кисүләрнең барлык төрләре буенча ел саен файдалану күләме 22.4 мең м³ ликвидлы агач материалы тәшкил итә. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларны кисү өлешенә 78%, урманнарны караганда урман утыртмаларын кисү өлешенә ликвидлы запасның гомуми күләменнән 22%ы туры килә.

Барлык төр кисүлөрдө дилэнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән үзагач алу күләме)

Мәйданы – га, запасы – мең. м³

Хужалыклар	Ел саен алырга рөхсәт ителә торган агач материалы күләме:														
	Өлгергән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә (*)			барлығы		
	мәйданы	запас		мәйданы	запас		мәйданы	запас		мәйданы	запас		мәйданы	запас	
ликвидлы		эшкә яраклы	ликвидлы		эшкә яраклы	ликвидлы		эшкә яраклы	ликвидлы		эшкә яраклы	ликвидлы		эшкә яраклы	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Урманчылык буенча барлығы															
Ылыслы	25	3,7	3,0	126	4,8	2,7	–	–	–	1	–	–	152	8,5	5,7
Каты яф	7	0,2	0,1	–	–	–	–	–	–	1	–	–	8	0,2	0,1
Йомш яфр.	90	13,5	6,7	6	0,2	0,1	–	–	–	8	–	–	104	13,7	6,8
Жәмгысе	122	17,4	9,8	132	5,0	2,8	–	–	–	10	–	–	264	22,4	12,6

(*) – шул исәптән урманнарны саклау, яклау, торгызу максатларында урман инфраструктурасы булдыруга бәйле кисүләрдә (квартал, чик ызаннарын, визирларны агач кисеп чистарту, урман хужалыгы һәм янгынга каршы юллар төзү, ремонтлау, эксплуатацияләү, янгынга каршы аермалар ясау һ.б.)

2.1.4. Кисентелэрнең яшьләре

Урман утыртмалары кисентелэрнең «Кисентелэрнең яшен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелендәге № 105 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнгән яшьләре 10 таблицада китерелде.

10 таблица.

Кисентелэрнең яше

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре, ш.и. яклаучы урманнарның категорияләре	Хуж/бүлемтекләре һәм аларга кергән өстенлек итүче токымнар	Бонитет класслары	Кисентелэрнең яшьләре, ел	
1	2	3	4	
Урман үсемлекләре зонасы: ылыслы-киң яфраклы урманнар Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы				
Яклаучы урманнар (су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары – яклаучы урманнар категориясеннән тыш)	Ылыслы			
	Нарат, чыршы, карагач	Барысы да	101-120	
	Каты яфраклы			
	Орлыклык имән, корычагач	Барысы да	121-140	
	Үсентеле имән	III һәм югарырак		71-80
		IV һәм түбәнрәк		61-70
	Карама, ерәңге	Барысы да	71-80	
	Йомшак яфраклылар			
	Бал бирүче (нектарлы) юкә	Барысы да	81-90	
	Каен, кара зирек, юкә (товарлык),	Барысы да	71-80	
	Усак, тирәк, кара тирәк, соры зирек, агачсыман тал	Барысы да	51-60	
	Тирәк (культуралар)	Барысы да	36-40	
	Куаклыклар			
	Таллык	Барысы да	5	
	Яклаучы урманнар (су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары), эксплуатация урманнары.	Ылыслы		
Нарат, чыршы, карагач		Барысы да	81-100	
Каты яфраклы				
Орлыклык имән, корычагач		Барысы да	101-120	
Үсентеле имән		III һәм югарырак		61-70
		IV һәм түбәнрәк		51-60
Карама, ерәңге		Барысы да	61-70	
Йомшак яфраклылар				
Бал бирүче (нектарлы) юкә		Барысы да	81-90	
Каен, кара зирек, юкә (товарлык)		Барысы да	61-70	
Усак, тирәк, кара тирәк, соры зирек, агачсыман тал		Барысы да	41-50	
Тирәк (культуралар)		Барысы да	31-35	

	Куаклыклар		
	Таллык	Барысы да	5

2.1.5. Агачлыкларның тулылыгын һәм составын, дилэнкеләрнен күләмнәрен, дилэнкеләрнен тоташу чорларын, киртеклар санын, кисүләрнен кабатлану чорларын исәпкә алып, агач материалын сайлау проценты (ешлыгы)

Агач материалы эзерләүгә карата таләпләр РФ Табигать министрлығының 2016 елның 13 сентябрәндәге № 474 боерыгы, «Диләнке эшләре төрләрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлеклеген, диләнке эшләренен технологик картасы формасын, диләнкене карау акты формасын һәм диләнкене карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнендәге № 367 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү буенча төп оештыру-техник элементларның параметрлары 10.1 таблицада китерелде.

10.1 таблица.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүләрдә төп оештыру-техник элемент параметрлары

№№ п/п	Агач материалы эзерләү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүләр	Тоташ кисүләр
1	2	3	4
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
1.	Сайланма кисүләр ешлыгы, %		
	Бик зәгыйфь	10 кадәр	
	Зәгыйфь	11-20	
	Уртача	21-30	
	Уртача-югары	31-40	
	Югары	41-50	
	Бик югары (сайланма санитар кисүләр өчен)	51-70	

№№ п/п	Агач материалы эзерлөү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүлөр	Тоташ кисүлөр
1	2	3	4
Россия Федерациясенең Европа өлешендөгө ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
2.	Дилэнкеләрнең (сайланма кисүләрдә) чик мәйданы, га Яклаучы урманнар: Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Дөвамлы-эзлекле кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр Эксплуатация урманнары: Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Дөвамлы-эзлекле кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр	50 25 20 25 15 15 100 50 40 50 30 30	
3.	Тоташ кисүләрдә дилэнкеләрнең чик мәйданы, га нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		20 20 5 20 25
4.	Тоташ кисүләрдә дилэнкеләрнең чик кинлеге, м нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		200 200 100 200 250
5.	Дилэнкеләр тоташу чоры, ел нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		4 3 4 4 2
6.	Кисүләр кабатлану чоры, ел Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Дөвамлы-эзлекле кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр	8-30 8-30 30-40 4-8 30-40 4-8	

№№ п/п	Агач материалы эзерләү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүләр	Тоташ кисүләр
1	2	3	4
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
7.	Урман кварталының 1 км ягына хисаплаганда киртекләр саны диләнкеләр киңлеге (озынлыгы) 50 м кадәр булганда диләнкеләр киңлеге (озынлыгы) 51-150 м булганда диләнкеләр киңлеге (озынлыгы) 151-250 м булганда диләнкеләр киңлеге (озынлыгы) 250 м артыграк булганда		4тән артык түгел 3тән артык түгел 2дән артык түгел 1
8.	Төяү пунктлары, житештерү һәм көнкүреш объектлары өчен гомуми мәйдан (диләнкенең гомуми мәйданыннан) - алга таба ясалма урман торгызып Мәйданы 10 га артык булган диләнкеләрдә - сезонара агач материалы запаслары булдыру өчен - туфракка зыян салып Мәйданы 10 га һәм аннан азрак булган диләнкеләрдә: - алга таба яңартып - алдан торгызып - эзлекле кисүләрдә - сайланма кисүләрдә	3% артык түгел 0,3 га кадәр 0,25 га кадәр	чикләнми 5% артык түгел 15% артык түгел иң күбе 3% 0,4 га кадәр 0,3 га кадәр
9.	Сөйрәмә жир трассалары һәм диләнкедәге юллар мәйданы, (диләнке мәйданыннан %) - күп операцияле техника кулланып - алга таба ясалма урман торгызып	15% артык түгел	20% артык түгел 30% кадәр чикләнми

Өлгереп житмәгән урман утыртмалары арасында урнашкан, диләнкеләрнең билгеләнгән күләмнәрен 1,5 мәртәбәдән кимрәк дәрәжәдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысынча кисүгә билгеләнә.

Урманнардан рациональ файдалануны, урман утыртмаларының үзләренең тирәлек хасил итүче, су саклаучы, санитария-гигиена, савыктыру һәм башка төрле файдалы үзлекләрен югалта башлаган табигый структурасын торгызу һәм саклау максатларында, – үзагач эзерләү өчен аренда яисә даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукларында тапшырылган урман кишәрлекләрендә аерым диләнкеләрнең мәйданнары тоташ кисүләрдә арттырылырга мөмкин, ләкин 1,5 мәртәбәдән артыграк түгел.

Барлык урманнарда да тоташ кисүләрдә кыска ягы буйлап та, озын ягы буйлап та диләкеләр өчен турыдан-туры тоташу урыны билгеләнә, ә елга үзәннәрендә үсә торган урманнарда, – диләнкеләрнең полоса аша тоташу урыннары.

Турыдан-туры тоташкан очракта чираттагы дилэнке алдагы дилэнкедән соң тоташу срогын исәпкә алып киселә.

Полоса аша тоташкан очракта чираттагы дилэнке дилэнкеләрнең чик дәрәжәдәге киңлегенә тигез булган киңлектәге урман полосасы аша урнаштырыла.

Тоташ кисүләрдә дилэнкеләрнең тоташу срогы, кисү елларын санамыйча, агач токымнарының жимеш бирү ешлыгын исәпкә алып, аларның табигый рәвештә уңышлыгына яңаруын тәмин итеп яки урман культуралары утырту, урманнарның экологик үзлекләрен саклау өчен шартлар тудырып билгеләнә.

Дилэнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә хужалык буенча кыйммәтле токымнарның шытымын саклаганда дилэнкенең теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә 2 ел итеп билгеләү рөхсәт ителә.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләрнең тоташу вакытлары билгеләнми.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләр 30 процентлы ешлык белән тоташканда һәм аларның өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисү дилэнкеләренә аннан да югарырак процентлы ешлык белән тоташуы очрагында өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кискәндәге кебек тоташу чорлары билгеләнә.

Өлгергән, картайган урман агачларын кискәндә агач материалын эзерләү дилэнкеләрнең тоташу киңлеген, мәйданын һәм срокларын саклап гамәлгә ашырыла.

2.1.6. Урман торгызу методлары

10.2 таблица.

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Нарат өстенлек итүче урман типлары 1 төркем. Лишайниклы-мүкле наратлыклар											
1.	Наратлык лишайниклы-мүкле Лм белән ТУМ: А1-2 Бонитеты: 1-3 Коры наратлык	10С +Б	Аз калкулыклы яисә дулкынлы Коры (калкулыкларда) белән сафның (калкулык битендә) чиратлашуы	Өлешчә көлсу, комлы коры. Гориз. А1 юк	Наратлы сирәк	Сирәк: миләш, өянкелек	Песи тәпие, сирәк нарат һәм турак уты, Маршелл күкчәчөгә, агулы сәхрә борычы, түбәнлекләрдә яшел мүкләр, дарулык бүре жиләге	Лишайник Кладония ыру гыннан	Нарат катнашындагы каеннар аз үсә	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
2 төркем. Яшел мүкле нарат урманнары											
2.	Наратлык мүкле (нарат жиләклегә) Мүк белән ТУМ: А2,В2 Бонитеты: 1-2 Саф наратлык	10С + Б 9С 1Б +Ос, чыршы таралган жирдә 8С2Е	Биег. плато рельефы тигез яисә аз гына дулкынлы, болын өсте террасалары	Өлешчә көлсу, комлы саф туфрагы – тирән комнар	Наратлы төркемле яраклашкан сирәк чыршы	Сирәк – миләш, буяу куагы, ар-тыш, өянкелек	Нарат жиләге, Яшел мүкләр, дарулык бүре жиләге, кара абага, аралыкларда һәм аланлыкларда чәчбай	Яшел мүкләр, калкулыклар карада лишайниклар	Канәгатләнедерерлек, каен, усака, нарат белән	Каенлы	Шытымны саклап, тоташ кисүләр. Тәрәзәләрдә нарат культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
3.	Наратлык каражиләклек Кж белән ТУМ: А3,В3 Бонитет: 1-2 (3)	7С 2Б1Е + Ос	Яссылыклы яисә өлешчә дулкынлы рельеф, елга террасалары	Урт. һәм кую кәлсу комсыл дымлы глей билгеләре белән	Чыршылы, сирәгрәк нарат	Эт шомырты, куаклы тал, миләш, артыш	Каражиләк, кара абага, нарат каеш чәчбай	Яшел мүкләр, түбәнл. кәккүк житене,	Канәгатләнедерерлек, нарат, каен, усак белән	Каенлы, сирәк кенәусак	Шытымны саклап, тоташ кисүләр. Нарат культуралары
3 төркем. Катлаулы нарат урманнары											
4.	Куаклы наратлыклар Кн ТУМ: С2 Бонитеты: 1-1а	9С 1Б + Ос	Тигез калку плато, өске һәм болын өсте террасалары	Кәсле-кәлсу жинелчә балчыксыл сыл саф	Сирәк, нарат	Юкә, төрлетөрле куаклыклар, кабар агачы, зелпе, миләш	Сәрдә, күкебаш, урман тугае, каеш яфрак, бөрлегән, ике яфраклы май чәчәге, талакдар	Юк	Канәгатләнедерерлек, каен, усак һәм юкә катнашында	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
5.	Юкәле наратлык Ю белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1а (еш кына культуралар)	9С 1Б + Ос, Лп	Тигез калку плато, болын өсте террасалары	Кәсле-кәлсу комсыл саф	Сирәк чыршылы	Урт. куелькта яисә юкә күп булган кую, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртлы	Төрлетөрле: күрәннәр, сәрдә, йолдызак, карга күзе, таштояк һәм башкалар	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Нарат, чыршы культуралары
6.	Наратлык чыршылы Ч белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1б	10 С	Плато, тигез рельеф яисә сөзәк ярлар	Кәлсу комсыл яки жинелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Кую чыршылы	Сирәк юкә, өрәңге	Сәрдә, урман тугае, каеш яфрак, бөрлегән, акошит, жилдәк, күп чәчәкле бүре жиләге	Юк	Чыршыга алмашынып	Чыршылы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
7.	Чикләвек куаклы наратлык Чкн ТУМ: Д2-3	10С +Д, Лп	Субүләр калкулыклары	Соры урман балчыксыл саф	Сирәк наратлы, имәнле	Кую – чикләвек куагы, миләш	Кую: сәрдә, алан, каеш яфрак, кызыл бөрлегән, жилдәк, карга күзе	Юк	Яфраклыларга алмашынып яки чикләвек	Өрәңгеле, юкәле	Тоташ кисүләр. Имән культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Бонитеты: 1a								куагы үсә		
8.	Өрәнгеле наратлык Өрн ТУМ: Д1 Бонитеты: 2-3	9С1Б +Кл	Субүләрләрнен текә ярлары, текә ерганаклы елга ярлары һәм чокыр сөзклекләре	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк имәнле	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы	Чәчле күрән, Сәрдә, күкебаш, кызыл бөрлегән, аралыкларда бөртөклеләр	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Өрәнгеле, юкәле	Тоташ кисүләр. Имән культуралары
Искәрмә: Яфраклы утыртмаларның урман типлары С эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, куаклы карагай һ.б.)											
Чыршы өстенлек итүче урман типлары											
9.	Чыршы урманы кымызлыклы Ч к ТУМ: С2 Бонитеты: 1	5Е1П 2С 1Лп 1Б +Ос	Субүләрләрдәге таулар һәм сөзәклекләр.	Уртача көлсу балчыксыл саф балчык түшәмәле	Сирәк чыршылы пихта катыш	Уртача куелькта: юкә, миләш, зелпе, кабар агачы	Кымызлык, май чәчәге, урман наратбашы, таштояк, каеш яфрак, икеөйлө кычыткан	Сирәк яшел мүкләр	Канәгатләндрерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып, кайчак шытым хисабына чыршы белән	Каенлы усаклы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
10.	Чыршы урманы юкәле Ч юк ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1	6Е1П 2Лп1Б +Ос	Тигез, өлешчә югарылыклы, сөзәклекләр	Уртача һәм аз күлүмдә көлсу су, балчыксыл сыл саф	Төркемле, чыршы, пихта, юкә	Уртача куелькта яки куе – юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар,	Куе: сәрдә, сырмавык, күкебаш, таштояк, наратбаш, каеш яфрак, абага, кычыткан, келәнчел	Юк яки аз белән үскән яшел мүкләр	Канәгатләндрерлек гадәттә усакка алмашынып сирәк кенә юкәгә	Усаклы, каенлы, юкәле	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
11.	Чыршы урманы елга буенда үсә торган (лог) Епр	6Е1П2Б 1Ол	Елга, агымсу аша дымлана торган елгачык буйлары	Кәсле-көлсу, торфлы-глейлы, балчыксыл яки комсыл дымлы	Сирәк: Чыршы, пихта	Урт. куелькта – шомырт, кара карлыган, миләш, юкә	Мул, тубылгы өстенлек итә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман	Юк яки аз үскән, кәккүк житене, сирәк	Чыршы үрентеләре хисабына яки йомшак яфраклылар	Зирекле каенлы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: С3 Бонитеты: 2 Начар туфракта үсә торган дымлы чыршы урманы						наратбашы, зеленчук, бохаркынасы, аю табаны,	сфагнум, калкулыкларда яшел мүкләр	га алмашынып		культуралары
12.	Имәнле чыршы урманы И ч ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 2	7Е1Д1Б 1Ос + Лп	Югарылыклы плато һәм беленер-беленмәс таулыктар	Уртача һәм азгына көлсу балчыксыл саф	Сирәк: Чыршы, имән	Күе, чикләвек куагы, зелпе, кабар, юкә	Киң яфраклы үләннәр	Юк	Канәгать. йом. яфр. алмашынып яки үренте хисабына	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Имән культуралары
Искәрмә: Пихта утыртмаларның урман типлары Е эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, юкәле пихта урманы һ.б.)											
Имән өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Қоры өрәңгеле имән урманнары											
13.	Чиялекле имәнлек Ч им ТУМ: Д0-1 Бонитеты: 5	8Д 2Б яки 10Д +Кл	Сөзәк таулар, шәрә таш токимнары белән	Кәсле-карбонатлы азкуәтле қоры	Юк	Дала чиясе	Уртача қуелькта, қысқа сабак, чәчле күрән, чәчбай	Юк	Имәнле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табиғый үсеш алу
14.	Калкулыклы имәнлек К им ТУМ: Д 1 Бонитеты: 4	10Д +Б яки 7Д3Б +Лп	Сөзәк таулар, ярқырайлары. Калкулыклы рельеф	Кәсле-карбонатлы азкуәтле қоры	Юк	Сирәк: чикләвек куагы, дала чиясе	Уртача қуелькта қысқа сабак, чәчле күрән, чәчбай, бөрлегән	Юк	Имәнле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табиғый үсеш алу
15.	Өрәңгеле-каенлы имәнлек Им өрк ТУМ: Д 1	7Д2КИВ1Лп яки 7Д3Б +Лп	Калкулыклы, сөзәк ярлар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле қоры	Сирәк: Имән	Уртача қуелькта: чикләвек куагы, кабар агачы	Уртача қуелькта: сәрдә, қычытқан, күкебаш, ирләр абагасы	Юк	Канәгать. имәнле шытымлы каенлы	Каенлы	Тоташ кисүләр Табиғый үсеш алу Тагын да тирәнрәк туфрактарда имән культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Бонитет: 3-4										
2 төркем. Имәнлекләр саф өрәңгеле-юкәле											
16.	Өрәңгеле-юкәле имәнлек (дала янәшәсендә үсә торган) Дкп ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1-2	6Д3КИВ1Лп яки 6Д3Лп1КИВ	Югарылыклы сүзәклекләре һәм бүлемлекләре	Соры урман һәм кәсле-көлсу балчык саф, балчык түшәл торган	Сирәк яки урт. куелыкта, юкә, каен, имән, урыны-урыны белән өрәңге	Урт. куелыкта: миләш, чикләвек куагы, сөялле кабар агачы, юкә, шомырт	Сәрдә, йолдызак, таштояк, сырмавык, кыңгырау чәчәк, ландыш, кашыклы абага, күкебаш	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда имән культуралары
17.	Күрәнле имәнлек Күр им ТУМ: Д2 Бонитеты: 3	6Д2Лп1Кл1Б +Ос	Таулы плато, сүзәклекләрнең өске өчтән бер өлеше	Соры аз күләмдә көлсу урман, балчык саф	Сирәк: имән	Сирәк: юкә, чикләвек куагы, сөялле кабар агачы, зелпе	Күе: сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, чәчле күрән	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Юкә, К Кл	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда имән культуралары
18.	Абагалы имәнлек Аб им ТУМ: Д3 Дымлы имәнлек Бонитеты: 1-2	6Д3КИВ1Лп яки 1 ярус- 10Д 2 ярус- 10КИВ	Плато һәм сүзәклекләр	Соры урман уртача көлсу балчыксыл дымлы	Төркемле, сирәк: имән	Урт. куелыкта: чикләвек куагы, кабар агачы, балан, эт шомырты, шомырт	Күе: Абага, сәрдә, таштояк, сырмавык, кырлы борчак, кымызлык, күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман кысыр тигәнәге, икеөйле кычыткан	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда имән культуралары
3 төркем. Имәнлекләр дымлы тугайлы											

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
19.	Тугайда үсеш торган имәнлек Туг им ТУМ:С4,Д4 Бонитеты: 3 (2)	7ДЗБ+Лп	Елга тугайлары, өлешчә таулы урын, ел саен су баса	Кәсле-болынлы балчыксыл-глейлы юеш	Сирәк: имән, өрәнге, юкә	Сирәк – эт шомырт, шомырт, тал, зелпе, гөлжимеш карлыган	Күрәннәр, тубылгы, кычыткан, кара бөрлегән	Юк	Канәгатләнедерерлек, имән һәм йомшак яфраклы токымнарның шытымнары белән	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләүрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Тирәк культуралары ихтимал
Корычагач өстенлек итүче урман типлары											
20.	Өрәнгелә-юкәле корычагачлык Кор өрю ТУМ:Д2 Бонитеты: 2(1) Кайбыч урманчылыгының көньяк-көнбатыш өлешендә очрый	7Яс1Лп2КИВ	Таулы плато	Куе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Уртача куелыкта: имән, корычагач, юкә	Уртача куелыкта: чикләвек куагы, юкә, зелпе	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, ирләү абагасы, күкебаш	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләү Корычагач (имән) культуралары
Юкә өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Төрле яфраклы юкәлекләр											
21.	Төрле яфраклы юкәлек Лп тр, ТУМ: С2-3,Д2-3 Бонитеты: 2-3	6Лп2Д2КИВ +Б,Ос 7Лп2Е1Б +Д	Таулы плато, сөзәклекләр, шулай ук болын өсте террасалары	Куе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Уртача куелыкта: имән, өрәнге, юкә. Урыны-урыны белән Ч, П	Уртача куелыкта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, миләш, кабар агачы	Сәрдә, келәнчел, күкебаш, казаяксыман жылдәк, урман наратбашы, кара абага	Юк	Үрентеле юкә	Өрәнге, каен, усак	Тоташ кисүләү Табигый үстерү шытымлы юкә, уңышсыз булганда имән культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2 төркем. Калкулыклы юкәлекләр											
22.	Өрәңгеле юкәлеклек Өр юк ТУМ:Д1 Бонитеты:3(4)	8Лп 2КИВ +Д	Таулы, калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Уртача куелькта: Д,КИВ	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, кабар агачы	Уртача куелькта: куык абага, сәрдә, сырмавык	Юк	Үрентеле юкә	Өрәңге, каен, усак	Тоташ кисүләр Табигый үстерү шытымлы юкә, уңышсыз булганда имән культуралары
Каен өстенлек итүче урман типлары											
23.	Каенлык наратлы (нарат урманлы) К нар, ТУМ: А2-3,В2-3 Бонитеты:2(3)	9Б 1С	Таулы, сөзәклекләр	Көлсу комсыл яки жинелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Сирәк: нарат	Сирәк: өянкелек, миләш, буяу куагы	Урт. куелькта: чәчбай, кара абага, нарат жиләге, май чәчәге,	Яшел мүк мөндәрләре	Шытымлы каен	Барлыкка килми	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
24.	Кыяклы каен урманы Күр к ТУМ:С2-3 Бонитеты: 1	7Б2Ос1С бер. Лп, Д	Таулы. Рлф. тигез	Соры урман балчыксыл саф балчык түшәләр торган	Сирәк: юкә	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чәчле күрән, ике яфраклы май чәчәге, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр. Ылыслы культуралар
25.	Сырламыклы каенлык Сырк ТУМ:Д2-3 Бонитеты: 1-1а	9Б 1Ос +Д, КИВ	Таулы яссы	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәләр торган	Сирәк: имән, юкә	Сирәк: чикләвек куагы, миләш, зелпе, кабар агачы	Сырламык, чәчле күрән, ике яфраклы май чәчәге, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр Табигый үстерү шытымлы каен. Ч культуралары
26.	Тубылгылы каенлык Бтв ТУМ:С3-4Д4 Бонитеты:2	7Б2Ол1Ос	Платога тозакалар, шулай ук елгалар буйлап уйсулыклар	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Юк	Сирәк: эт шомырты, куаклы тал	Тубылгы, кычыткан, хатын-кызлар абагасы, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Зирекле	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле каен
27.	Өрәңгеле каенлык Өр клк	7Б2КИВ1Ос +Д	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңге	Урт. куелькта: чикләвек	Куык абага, сәрдә, сырламык, плющсыман	Юк	Үрентеле каен, өрәңге	Өрәңгеле	Тоташ кисүләр Табиг. үсеш. үрентеле

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)					куагы, кабар	будра, күкебаш		белән		Имән культуралары
Усак өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Төрле үләнле усаклыклар											
28.	Күрәнле усак урманы Күр ус, ТУМ: В2-3, С2-3 Бонитеты: 1(2)	7Ос2Б1С +Д 7Ос2Б1Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Соры урман балчыксыл саф балчыклар түшлә торган	Сирәк: имән, өрәңгә	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чәчле күрән, сәрдә, сырмавык, күке баш, йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш.- бонитет 1 Ылыслы культуралар
29.	Сырмавыклы усаклык (имәнле) Сыр ус ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1-1а	9Ос1Б +Лп, КИВ 8Ос1Лп1Д	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшлә торган	Сирәк: имән, өрәңгә	Уртача куелыкта: чикләвек куагы, кабар агачы, миләш, зелпе	Сырмавык, сәрдә, күкебаш, йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табигый үсеш. И үрентеле, И культурасы уңышсыз булганда
2 төркем. Таулы усаклыклар											
30.	Өрәңгеле усаклык Өр ус ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)	8Ос1Кл1Лп	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңгә	Урт. куелыкта: чикләвек куагы, кабар	Куык абага, сәрдә, сырламык, плющсыман будра, күкебаш	Юк	Усаклы үрентеле	Өрәңгеле	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле. Имән культуралары
Өрәңгә, элмә, карама агачы өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Коры өрәңгеле имән урманнары											
31.	Таулы өрәңгелек Т өр ТУМ: Д1 Бонитеты: 4(3)	7Кл2В1Лп +Б	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңгә	Урт. куелыкта: чикләвек куагы, кабар	Каурыйлы кыска сабак, чәчле күрән, кызыл бөрлегән, чәчбай	Юк	Үрентеле КИВ	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле, тагын да тирәнрәк туфракларда - И.

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
											культ.
2 төркем. Саф өрәңгеле-юкәле имәнлекләр											
32.	Имәнле өрәңгелек (төрле үләнле) Им өр ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 3	6КИВ2Д2Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәл торган	Сирәк: имән, өрәңге	Уртача куелыкта: чикләвек куагы, кабар агачы, зелпе, шомырт	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, ирләр абагасы.	Юк	КИВ үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Имән культуралары
Карамалы төркем											
33.	Тугай янәшәсендә үсә торган карамалык Туг кар ТУМ: Д4 Бонитеты: 3	7ВИ2Кл1Лп +Б	Түбәнлектә, хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Сирәк: өрәңге	Кара жиләк, кара карлыган, шомырт	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Үрентеле ВИК	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Тирәк культуралары
Зирек өстенлек итүче урман типлары											
Тубылгылы зиреклек төркеме											
34.	Тубылгылы зирек урманы Туб зир ТУМ: В4, С4 Бонитеты: 2(3)	8Ол2Б ед. ВИ	Платога тозақлар, шулай ук су ага торган түбәнге урыннар	Торфлы глейлы комсыл ләмле торфлы дымлы	Юк	Эт шомырты, куаклы тал, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Зирекле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табиг. үсеш.- үрентелегә зирек (Т культуралары)
Таллык, кара тирәк өстенлек итүче урман типлары											
Таллык төркеме											
35.	Тугайлык таллыгы Туг тал	10 Тал (таллык)	Түбән. Хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы комсыл ләмле торфлы дымлы	Юк	Кара жиләк, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын	Юк	Канәгать-ләнде-рерлек,	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш.- үрентеле таллык

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмалар ның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак ағачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утырт- малар	Кисү ысулы торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: В3-4 Бонитеты: 2-3						наратбашы		шытымлы тал белән		белән
Кара тирәк төркеме											
36.	Тугайлыкта үсә торган кара тирәклек Туг кт (тирәк культуралары) ТУМ: С4 Бонитеты: 1	10 Оск (кара тирәк)	Түбән. Хәзерге елга тугайлары, елгаларның иске үзән төбе	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Юк	Гөлжимеш, кара жиләк	Сирәк: болын үләннәре	Юк	Начар: карама	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Тирәк культуралары
Искәрмә: Тирәк утыртмалары (культуралары) урман тибы кара тирәкле һәм усак типларына карата сурәтләнә											

2.1.7. Урманнардан агач материалы эзерләү өчен файдалану чорлары һәм башка мәгълүматлар

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, эзерлэнгән агач материалын алып чыгу агач материалы эзерләү максатларында урман кишәрлегеннән файдаланучы зат тарафыннан урман декларациясе буенча декларацияләнә торган чор башланган датадан 12 ай эчендә гамәлгә ашырыла. Агач материалы урман агачларын сату-алу шартнамәсе яисә Россия Федерациясе Урман кодексының 19 статьясының 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерлэнгән очракта, агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу эшләре шартнамәдә яисә контрактта билгелэнгән срок эчендә тиешенчә гамәлгә ашырыла.

Урман утыртмаларын кисүнең, агач саклауның, тарттыруның, алып чыгуның әлеге пунктта күрсәтелгән вакытларын озынайту күрсәтелгән таләпләрне вакытында үтәүгә юл калдырмаган начар һава шартлары барлыкка килгән очракта рөхсәт ителә.

Урман агачларын, тарттыруның, өлешчә эшкәртүнең, саклауның, алып чыгуның вакытлары урманнан файдаланучы затның язмача гаризасы нигезендә, вәкаләтле орган тарафыннан иң күбе 12 айга арттырылырга мөмкин.

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу срокларын үзгәртүгә рөхсәт язмача рәвештә диләнкенең (кишәрлек урманчылыгын, урман кварталы номерын, урман-таксация бүлемтеге номерын, диләнке номерын) урнашкан урынын, диләнкенең мәйданын, агач материалының күләмен һәм агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу буенча билгелэнгән (озынайтылган) срокны (датаны) күрсәтеп бирелә.

Үзагач эзерләгәндә:

а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;

б) диләнкедән читтә, алар белән чиктәш булган 50 метрлы полосаларда урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туфрактарны зарарлау, урманнарны сәнэгать һәм башка төрле калдыктар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларга, күперләргә, урман ызаннарына, киптерү челтәренә, юл, гидромелиоратив һәм башка төрле корылмаларга, елга һәм чишмә үзәннәренә зыян салу рөхсәт ителми;

г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланырга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела.

д) чиктәш булып торучы, кварталлардагы, диләнкеләрдәге һәм башка баганаларны һәм тамгаларны юк итү тыела;

е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенә Агач материалы эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга

тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганаclarын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән чоры (рөхсәт ителгән кичектереп торы чорын да исәпкә алып) тәмамлангач агач материалы эзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач материалы эзерләү рөхсәт ителми;

з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;

и) урман үзләштерү проектында яисә диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарда агач материалын чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;

к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;

л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү мәйданнарыннан кала, туфракның өске ундырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;

Үзагач эзерләгәндә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.

Исемлеге Россия Табигать министрлығының «Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерыгы белән расланган агачларның һәм куаклыкларның төрләренең (токымнарының) агач материалын эзерләү рөхсәт ителми. Үзагач эзерләгәндә урманнарның биотөрлелеген арттыру максатларында теләсә кайсы ярусунда һәм аларның төркемнәрендә аерым кыйммәтле агачлар (карт агачлар, куышлы, кош оялары булган, шулай ук оя кору һәм вак жәнлекләренең качу урыны һ.б. өчен яраклы агачлар) сакланырга мөмкин.

Үзагач эзерләү максатларында урман кишәрлеге мәйданының кисү өчен билгеләнгән өлеше (алга таба – диләнке) аерып алына, шулай ук урман утыртмаларының сан һәм сыйфат сыйфатламалары һәм эзерләнәргә тиешле үзагач күләмен билгеләүче диләнке таксациясе ясала. Диләнкеләрне аерып алганда жирлектә диләнкеләрнең чикләре билгеләнә һәм тамгалана, сайланма кисүләрдә киселәргә тиешле агачлар билгеләнә.

Диләнкене аерып алу һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан башкарыла:

1) урман кишәрлекләренең аренда шартнамәләре нигезендә агач материалы эзерләүче гражданныр һәм юридик затлар;

2) үзләренә даими (дәвамлы) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә агач материалы эзерләүне гамәлгә ашыручы федераль дөүләт учреждениеләре;

3) РФ УК 82-84 статьяларына туры китереп билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында, – дөүләт хакияте органныр, жирле үзидарә органныр тарафыннан, урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә агач материалы эзерләү өчен, – гражданныр һәм юридик затлар тарафыннан.

Кисүләрнең төрле рәвешләрендә диләнкеләрне аерып алу урман кварталы кысаларында, кагыйдә буларак, карсыз чорда башкарыла. Урмантаксация бүлендекләре тулысынча кисүгә юнәлдерелә, әгәр дә аларның майданы Үзагач эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән диләнкеләрнең чик күләмнәреннән артып китмәсә.

Эксплуатацияләнгән урманнарда өлгергән, картайган урман утырмаларын кискәндә диләнкегә урман таксациясе бүлемтекләре кысаларында гомуми майданы 3 гектардан артмаган, өлгергән һәм картайган урман бүлендекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында бер үк вакытта өлгергән һәм картайган агачлар үсеп утыручы берничә чиктәш урман-таксация бүлендекләре кисүгә аерып чыгарылырга мөмкин, әгәр аларның суммар майданы РФ Урман кодексының Агач материалы эзерләү кагыйдәләрендә һәм 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыктарда, урман-паркларында РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрендәге 474 номерлы боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү үзенчәлекләрендә күрсәтелгән диләнкеләрнең чик дәрәжә (максималь) зурлыктарынан артып китмәсә.

Урман үсентеләрен кисүләр сайланма кисүләр яки тоташ кисүләр рәвешендә башкарыла.

Тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә агачларның һәм куаклыктарның бер өлеше киселә торган кисүләр сайланма кисүләр була (РФ УК 17 статьясының 2 өлеше).

Тиешле жирләрдә яки жир кишәрлекләрендә, урманнарны үстерү өчен аерым агачларны һәм куаклыктарны яисә агачларның һәм куаклыктарның төркемнәрен саклап, урман утыртмаларын кисүләр тоташ кисүләр дип таныла (РФ УК 17 статьясындагы 3 өлеше).

Агач материалы эзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр аталган урман кишәрлекләрендә урманнарны торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (РФ УК 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселүче агачларның холкына һәм кисүләрнең технологиясенә карап, Урманчылыкта өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең түбәндәге төрләре башкарылырга мөмкин: ирекле-сайланма, төркемле-сайланма, тигез-эзлекле, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), полоса аша эзлекле, озаклап-эзлекле кисүләр.

Ирекле-сайланма кисүләрдә, агач токымнарының янадан үсеп чыгуын тәэмин итү, урманның яклаучы һәм тирәлек хасил итүче үзенчәлекләрен саклау шарты белән, иң беренче чиртта, майданы буйлап тигез рәвештә зарарланган, картайган, үсеше акрынайган өлгергән агачлар киселә. Урман утыртмаларына карата әлегә төр сайланма кисүләренә үткәргәннән соң агачларның тулылыгы кимендә 0,5 булырга тиеш.

Төркемле-сайланма кисүләр төркемле-төрле яшьтә булган урман утыртмаларына карата башкарыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар, диләнке майданы буйлап урнашуларына карап, төркемнәре белән киселә. Киселүче төркемнәрнең майданы 0,01дән 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-эзлекле кисүлөрдө бер үк яшь классына караган агачлар диләнкедә, икенче ярустагы урман утыртмаларын һәм шытымнарын кисү процессында алдан ук яки алга таба урман торгызуны формалаштырып, тигез рәвештә сирәкләү юлы белән, берничә мәртәбә киселә. Тигез-эзлекле кисүләр шулай ук тереклек итү сәләте зәгыйфьләнгән шытымы яки икенче ярусы булган югары һәм уртача тулылыклы агачларга, төрле өлгергәнлек яшенә ия булган агач токимнарыннан хасил булган катнаш агачлыкларга (ылыслы-яфраклы, усаклы-каенлы һ.б.) карата гамәлгә ашырыла.

Кисүләрне беренче мәртәбә башкарганда агачларның тулылыгы 0,5кә кадәр кими. Тиешле үсеп китү шартларында шытымнары булмаганда яки утыртмаларны формалаштыру өчен житәрлек санда булмаганда тигез-эзлекле кисүләр процессында урманны торгызуга булышлык итү чаралары гамәлгә ашырыла.

Оя-оя шытымнары булган урыннарда агачлар берничә мәртәбә ике яшь классы дәвамында төркемнәре белән (тирән сөзәк чокыр) киселә торган төркемле-эзлекле (тирән сөзәк чокырлы) кисүләр шытымнары төркемләп урташкан бер яшьле агачларга карата башкарыла. Өлгергән агачларны кисү эзлекле рәвештә 0,01 гектардан 1,0 гектарга кадәрге мәйданнарда (тирән сөзәк чокырлар хасил итеп) 30-40 ел дәвамында 3-5 мәртәбә шытым төркемнәре тирәли гамәлгә ашырыла.

Озаклап-эзлекле итеп кисүләр эксплуатацияләү зурлыкларына житкәннән соң кисеп атыла торган яшькә житмәгән, әлегә шартларда тотрыклы булып калучы агачларның бер өлешен икенче юлы кисүгә калдырып, төрле яшьтәге урман утыртмаларында гамәлгә ашырыла. Беренче мәртәбә кискәннән соң чагыштырма тулылыгы куе төстәге ылыслы утыртмаларда кимендә 0,5 һәм ачык төстәге ылыслы урман утыртмаларында кимендә 0,4 булырга тиеш. Кисүләрне кабатлау чоры – 30-40 елдан соң.

Полоса аша эзлекле кисүләрне башкарганда агачлар яшьнең бер классына тигез булган чор дәвамында, ике-дүрт алым белән киселә. Агачларның метр ярымлы озынлыгыннан узмаган киңлектәге полосаларда, ә имән урманнарында – агачларның икеләтелгән озынлыгыннан артмаган киңлектәге полосаларда агачлар кисү, алга таба имән культуралары булдыру шарты белән, 4-8 еллык ешлык алымнары белән гамәлгә ашырыла.

Йомшак яфраклы, жылгә каршы торучан агачлыкларда яшьнең ике классына тигез булган чор дәвамында полоса аша эзлекле кисүләрне уздыру рөхсәт ителә.

Агачларны полоса аша эзлекле кисүләрнең беренче алымы башкарылганнан соң, шытымнар булмаганда яисә житәрлек күләмдә булмаса һәм икенче ярусы күренмшсш, РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 29 июнендәге 375 номерлы боерыгы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урман торгызу чаралары күздә тотыла.

Кисүнең киләсе һәр алымы алдагы чорда киселгән полосаларда ышанычлы рәвештә урманның яңартылуы тәмин ителгәннән соң башкарыла.

Кисүнең чираттагы алымын уздыру вакыты килеп житкәч урман табигый рәвештә яңармаганда яисә бу эш житәрлек дәрәжәдә күзәтелмәгәндә, кисү алымнары арасындагы интервалны 3-5 елга арттырып, ясалма яисә катнаш урман торгызу чараларын уздыру рөхсәт ителә.

Шытымы һәм икенче яруссы нык зәгыйфьләнгән агачлар арасында өч алымда катнаш сайланма кисүләр билгеләнергә мөмкин, алар барышында беренче алымда запас буенча 30-35 проценты ешлык белән тигез-эзлекле кисүләр башкарыла, ә икенче яшь агачларның торышы яхшыртылгач – ике алымда полоса аша эзлекле кисүләр.

Эзлекле кисүләрнең йомгаклау алымы бары тик диләнкәдә яшәргә сәләтле, максатчан урман утыртмаларын формалаштыруны тәмин итәрлек шытымнар һәм (яисә) икенче ярус формалашканнан соң гына башкарыла.

Агач кисү урыннарын калдыклардан чистарту үзгәч эзерләү белән бер вакытта башкарыла.

2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

РФ УК 31 ст. һәм «Чәер эзерләү кагыйдәләрен раслау турында» 2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән регламентлана.

Чәер эзерләү ылыслы өлгергән һәм картайган агачлыкларда гамәлгә ашырыла, алар кирт ясау буенча билгеләнгән чор тәмамлангач агач материалы эзерләү өчен билгеләнә.

2.2.1. Агачларга кирт салу фонды

11 таблица.

Агачларга кирт салу фонды Мәйданы, мең га

№ п/п	Күрсәткечләр	Кирт салу		
		урманнарның максатчан билгеләнеше		
		яклаучы урманнар	эксплуатация урманнары	жәмгысе
1	2	3	4	5
1	Кирт салуга яраклы, өлгергән һәм картайган утыртмалар, барлыгы:	–	–	–
1.1	Алардан:			
	кирт салуга жәлеп ителмәгәнә	–	–	–
	кирт салу буенча табышлы түгел	–	–	–
2	Ел саен кирт салу күләме	–	–	–

Урманчылыкта кирт салу фонды ачыкланмады һәм киләсе хисап чорында проектанмый һәм таблица тутырылмый. Шуна бәйле рәвештә, урманчылык буенча урман хужалыгы регламентында кирт салу төрләре,

агачларда каррлар күләме һәм агачларның диаметрына карап, каррлар арасындагы каешларның киңлеге, урманнарда чәер эзерләү өчен файдалану чорлары каралмый.

2.3. Урманнарда агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану РФ УК 32 ст., «Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләрен раслау турында» 05.12.2011 № 512 Рослесхоз боерыгы, «Татарстан Республикасында урманнарда файдалану турында» 22.05.2008 № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуңа охшаш урман ресурслары керә.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу гражданның, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук гражданның тарафыннан – үз кирәк-яраклары өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшмәкәрлек эшчәнлеге максатларында агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәрге чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжларда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю өчен урманнарда файдалану рөхсәт ителгән кварталларның исемлекләре 5 таблицада күрсәтелде.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе яки урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе нигезендә үзгәч эзерләгәндә кисүдән калган агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өстәмә шартнамә төзүне таләп итми һәм урманнан файдалануның аерым төре булып саналмый.

Гражданның төрләре Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, кыргый үсә торган гөмбәләргә һәм үсемлекләргә, шулай ук «Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үләннәргә һәм гөмбәләргә эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданның һәм юридик затларның хокуклары:

- 1) урманнардан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;
- 2) урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);
- 3) тапшырылган урман кишәрлекләрендә әвеслекләр һәм башка вакытлы төзелмәләр урнаштыру;
- 4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенең урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.
Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдаланучы гражданның һәм юридик затларның бурычлары:
- 5) РФ УК 88 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзәргә;
- 6) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;
- 7) урман кишәрлегенең аренда шартнамәсе шартларын үтәү;
- 8) РФ УК 55 статьясының 1 өлеше 4 пункты нигезендә санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашырырга (һәлак булган һәм зыян салынган урман утыртмаларын кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычранудан һәм башка төрле тискәре йогынтылардан чистартырга);
- 9) Россия Федерациясә Хөкүмәтенең 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләренең 13 пунктындагы таләпләргә үтәргә;
- 10) РФ УК 26 ст. 2 өлешенә ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясә тапшырырга;
- 11) РФ УК 49 статьясының 1 өлеше нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;
- 12) РФ УК 60 статьясының 1 өлеше нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;
- 13) РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;
- 14) Россия Федерациясенең урман законнарында каралган бүтән йөкләмәләргә үтәргә.

2.3.1. Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен урманнардан рөхсәтле файдалануның ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре 12 таблицада китерелде.

12 таблица.

Агач булмаган урман ресурслары эзерләү өчен урманнардан рөхсәтле
файдалану параметрлары

№ п/п	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителүче әзерлек күләме
1	2	3	4
1.	Туз	т	5,0
2.	Агачларның, куакларның кайрысы	т	20,0
3.	Озын корыган ботак	мең м3	1,0
4.	Ботаказык	т	30,0
5.	Чыршы һәм нарат ботаклары	т	2,0
6.	Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары	мең данә	0,1
7.	Мунчала	т	0,5

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе бар, аның нигезендә ресурсларны, барлыкка килү (әзерлек) урынына, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) ысулына, файдалану холкына карап, 3 төркемгә бүлү каралган (12.1 таблица).

12.1 таблица.

Агач булмаган урман ресурслары классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмәсе, ГОСТ, ОСТ, ТУ
Агачның биомасса компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Нигезендә 3 см артык юанлыктагы, кәүсәдән чыгучы агачланган ян-як агач шытымнары, ГОСТ 17462-84
Нечкә ботаклар	Агач төбәннән 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгучы аз агачланган яки агачланмаган ян-як шытымнар, ГОСТ 17462-84
Агач яшеле	Ылыслары, яфрактары, бөреләре һәм агач-куаклык үсемлекләренен агачланмаган шытымнары, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре жиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы – нигезендә 0,8 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым кайрылары	Үзагачны каплаучы кәүсәнен, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84
Наратның, башка токымнарның түмәр өлеше	Сәнәгатьчелектә эшкәртүгә һәм ягулык сыйфатында файдалануга билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	4 см кадәр юанлыкта нечкә агач кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79
Урманнардан тере чагында файдалану ресурслары	
Чәер	Сагызлы матдә, ылыслы агачларны жәрәхәтлөгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (катыланган) чәер – түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртлөгәндә бүленеп чыгучы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда бүленеп

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмәсе, ГОСТ, ОСТ, ТУ
	чыга, ТУ 13-284-80
Башка төрле урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Жиһаз ясау, үрү өчен (ТУ56-44-86), дуплау матдәләре (ГОСТ 6663-74) эзерләү һ.б. өчен файдаланыла торган агач-куаклык токымнары шытымнары.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган 1000 м³ агачтан агач булмаган урман ресурсларының якынча беренчел продукциясен исәпләү мисалы 12.2 таблицада күрсәтелде.

12.2 таблица.

1000 м³ күләмдә чыгарылган агачтан агач булмаган урман ресурсларының беренчел продукциясе (исәпләмә мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Нормативлар, табигый чагылышында, м ³		Беренчел продукция	Продукция берәмлегенә сарыф ителгән чимал нормасы	Ресурслардан табигый чагылышында алынган продукциянең чагыштырма авырлыгы, %	
	калдыклар барлыкка килү (потенциаль ресурслар)	файдалануга яраклы (икътисадый мөмкин ресурслар)			потенциаль	икътисадый мөмкин булган
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м ³	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеле, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайрысы	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Түмәрләр	30	15	Түмәр сумаласы, т	5,4	5,6	2,8
Озын корыган ботак	110	77	Төрле токым һәм озынлыктагы чыбык-чабык, м ³	1,1	100,0	70,0

Агач яшеле – саф азык (ботаказык) яки терлекчелек өчен витаминлы азык продуктлары эзерләү чималы сыйфатында кулланылучы ылыслар, яфрактар (бөреләр) һәм төрле агач һәм куак токымнарының 0.8 см кадәр диаметрлы агачланмаган ботаклары (шытымнары).

Техник яшеллек – ағач яшеленең эшкәртү өчен кулланылучы масса өлеше. Наратта ул ағач яшеленең гомуми массасыннан 35%ын, чыршыда – 50%ын, каенда – 20 %ын тәшкил итә.

Ылыс яшеле запасларын билгеләү

Ағач яшелен эзерләү ағачларны кисү нәтижәсендә аударылган барлык яшь төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Ағач яшелен диаметры ($d=1,3$ м) кимендә 18 см булган, үсеп утыручы өлгергән өлешеннән ағач кәүсәсенең 30%ы озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән эзерләү рәхсәт ителә.

1 гектарда техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге утыртманың 1 гектар ағачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар зурлыгында тәҗрибә майданнары ясарга һәм, ағачларны санап, 1 гектарга һәр юанлык баскычындагы ағачларның уртача санын ачыкларга кирәк. Килеп чыккан санга бер ағачтан чыккан техник яшеллек күләмен тапкырлап, аның 1 гектарлык запасын, ә аннан соң чимал базасының барлык майданы буенча ресурсларын да ачыклайлар. Хисап эшләрен алып барганда шулай ук билгеле ағач тоқымының 1 м^3 кәүсә массасыннан чыгучы уртача техник яшеллек саныннан чыгып та эш итәргә мөмкин.

Кабыгы, ылыс яфраклары, ағачы, органик булмаган һәм органик ағач кушылмаларының торышына карап ағач яшеле ГОСТ 21769-84 таләпләренә жавап бирергә тиеш.

Терлек азыгы максатларында ағач яшеле эзерләнгәндә эт шомыртын, бүре җиләген, аю баланын, еламсар талны, кабар ағачын, имәнне куллану рәхсәт ителми.

Нарат һәм чыршы ботаклары запасларын билгеләү

Пихта, нарат һәм чыршы ботаклары запаслары төбәкнең 12.3, 12.3 норматив-белешмә таблицалары ярдәмендә билгеләнә.

12.3 таблица.

Нарат ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы ағачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
12	13	12	11	10	9
16	20	18	17	15	14
20	28	25	23	21	19
24	34	31	29	27	25
28	41	38	36	32	29
32	48	44	41	37	34

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаclar массасы, кг, биеклеclер разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
36	54	48	46	42	38
40	61	56	51	48	43
44	66	60	57	52	47
48	72	67	61	56	52
52	77	72	66	60	56
56	82	76	70	66	59

12.4 таблица.

Чыршы ботаclarы массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаclar массасы, кг, биеклеclер разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
8	10	9	8	7	7
12	21	18	16	15	13
16	38	31	44	24	20
20	63	53	29	37	31
24	86	72	60	50	42
28	125	104	80	67	56
32	150	126	105	88	67
36	195	163	125	104	87
40	229	192	146	123	103
44	269	224	172	144	110
48	289	239	200	167	128
52	331	276	232	177	148

Түмәр сагызы

Түмәр сагызы дип өлгергән түмәрнең һәм тамырларның сәламәт, сагыз матдәләрен алу өчен чимал буларак файдаланыла торган өлеше атала. Агачларны кискәннән соң түмәрләр тора-бара бозыла башлыйлар. Бу процесс, барыннан да элек, иң аз сагызлы түмәр өлешләрен колачлый. Сагыз матдәләре агачка черүгә каршы торуда тотрыклылык бирә. Башта төчлегән өлеше һәм вак-вак тамырлары чери. Аз сагызлы түмәр өлешенең черү процессы, бер үк вакытта, алга таба түмәр сагызын эзерләүдә файдалану күзлегеннән чыгып фикер йөрткәндә, түмәрнең өлгерү процессы да булып тора.

Түмәрнең өлгерү дәрәжәсе торышына карап билгеләнә. Төчлегән өлеше череп беткәч һәм үзәк өлешеннән жиңел каерыла башлагач, түмәрне файдалану өчен өлгергән дип санарга мөмкин. Өлгергән түмәрләр жиңел аралана һәм чистартыла. Түмәр өлгергән вакытта ул сагызлы матдәләргә байый, сагызы азрак булган түмәрләр тизрәк череп бетә. Әйтик, 15 елдан соң түмәр сагыз эзерләү өчен өлгергән дип санала, бу вакытта диләнкедә барлык

түмөрлөрнөң 70%ы тирәсе кала. Әгәр дә эзерлек эшләрә агачны кискәннән соң 25 ел узгач алып барылса, ул вакытта элеккеге диләнкедә түмөрлөрнөң башлангыч саныннан нибары 40%ы тирәсе генә сакланып калачак. Иң зур һәм эчендә сагыз матдәләре аеруча югары булган түмөрләр генә кала.

Агачны кискәннән соң түмөрнөң жирдә утырган вакытына карап, яңа (5 яшькә кадәрге) өлгереп килүче (5-10 яшь) һәм өлгергән (10 яшьтән олы) түмөрләрне аерып чыгаралар.

Нарат сагызының өлгерү процессы туфрак-климат һәм урманчылык факторларына бәйле һәм, кагыйдә буларак, 10-15 елга кадәр дәвам итә. Көнъяк районнарда өлгерү тизрәк бара, төньякта – акрынрак. Кору туфракларда, житәрлек дымы булган туфракларга караганда, өлгерү акрынрак бара.

Киселгән жирләрдә барыннан да бигрәк эре үзәкле түмөрләр озаграк саклана, андый түмөрлөрнөң саны кисеп ташланган агач сыйфатламасына бәйле.

Түмөр сагызы запасларын билгеләү

Түмөр сагызын эзерләү буенча чимал базасы буларак түбәндәгеләр хезмәт итә:

- 1) саф һәм коры туфраклы торгызылмаган нарат кисентеләре;
- 2) нарат агачлары киселгән урыннарда 13 яшькә кадәрге, I-IV бонитет классы, ылыслы утыртмаларда тулылыгы – 0,3-0,7 һәм яфраклы утыртмаларда 0,3-0,8 булган ылыслы һәм яфраклы яшь агачлар, махсус якланучы кишәрлекләрдән тыш;
- 3) рәт араларының киңлегә 2,5 метрдан артык булганда, – 40-50% дәрәжәсендә үтеп китүчән 4-5 яшьлек нарат кисентеләрендә (тоташмаган культуралар өчен) һәм тулылыгы 0,4-0,6 булган 6-12 яшьлек урман культуралары;
- 4) бонитетның I-IV классларының ревизия чорына караган нарат диләнкеләре.

1 гектарда эзерләргә рөхсәт ителә торган түмөрләр саны (данә) урман культураларының булуына һәм торышына карап билгеләнә.

Эзерләнә торган түмөрләр саны:

1.	0,5 метрга	кадәрге	5 мең данә/га кадәр	175
	биеклектә:		5-8 мең данә/га	100
2.	0,5-1,5 метр	биеклектә:	3 мең данә/га кадәр	100
			3-5 мең данә/га	75
			5 мең данә/га артык	–
3.	1,5 метрдан	биегрәк	5 мең данә/га кадәр	50
	булганда:		5 мең данә/га артык	–

Табигый чыгышлы яшь үсентеләре белән берлектә яфраклы токымнарны кисеп ташлау:

1 метрга кадәрге биеклектә: чикләмәләрсез

3 метрдан биегрәк каен 100

агачлары:

1,5-3 метрлан биегрәк каен 125

агачлары:

Нарат агачларын иң күбе 20 ел элек кискәндә һәм 1 гектарда кимендә 50 түмәр булганда урманнарның коры дала типларының югарыда китерелгән жир категорияләрендә урманнарга таксация уздыру барышында түмәр сагызын исәпкә алу эше башкарыла. Шул ук вакытта 1 гектарга түмәрләр саны, түмәрләрнең уртача диаметры һәм сагызлылыкның өлгерү классы (киселгәннән соң узган вакыт) исәпкә алына. Түмәр сагызының өлгергәнлек класслары 12.5 таблицада китерелде.

12.5 таблица.

Түмәр сагызының өлгергәнлек классы

Кисүдән соң узган вакыт, ел	Классы, өлгерүчәнлеге	Сагызга сыйфатлама	Түмәрләрнең өлгергәнлек классының тышкы билгеләре
1-5	I	Яшь	Төчлегән череми һәм үзәк белән бербөтенне тәшкит итә
6-10	II	Өлгереп килүче	Төчлегән күп яки аз дәрәжәдә черегән, түмәрнең жир өстендәге өлешендә үзәгеннән көч белән аерыла, жир асты өлешендә – аерылмый
11-15	III	Өлгергән	Төчлегән сизелерлек черегән һәм үзәгеннән жиңел аерыла
16-20	IV	Картайган	Төчлегән тулысынча черегән, үзәге чери башлаган

1 гектарга түмәрләр саны тәжрибә мәйданчыкларында тоташ санап чыгу, тасмалы санап чыгу яисә исәпкә алу адымнары (21 түмәр арасындагы аралар буенча билгеләнә торган уртача ераклык буенча) белән билгеләнә.

Түмәр сагызы ресурслары, түмәрләр саныннан һәм диаметрыннан чыгып, төбәк норматив-белешмә таблицаларын исәпкә алып билгеләнә.

Мунчала запаслары билгеләү

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы 12.6 таблицада күрсәтелде.

12.6 таблица.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы

Уртгача диаметры, см	Агачның тулылыгы							
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
16	53	58	62	64,6	65,4	66,4	67	67,5
18	48,8	51,2	54,8	57	57,8	58,6	59,2	59,6
20	42	45,9	49,1	51,2	51,3	52,6	53,4	53,5
22	38	41,6	44,5	45,3	46,9	47,6	48	48,4
24	34,9	38,2	40,9	42,6	43,1	43,8	44,2	44,5
26	31,8	34,8	37,2	38,9	39,3	39,9	40,3	40,6
28	29,4	32,2	34,4	35,9	36,3	36,9	37,2	37,5
30	27,1	29,7	31,7	33,1	33,5	34	34,3	34,6

Искәрмә. Мунчала запаслары кисүгә тапшырылучы утыртмалар өчен билгеләнә, түбәндәге формула буенча: $V=0,1KxMxL$, биредә V – мунчала чыгышы; K – утыртмада юкә составы коэффицентлары; M – утыртма запасы; L – 1 м^3 юкәгә мунчала чыгышы (таблица билгесе).

Агач кайрысы

Агач үсентеләренең күпчелек төрләренең кабыгы дуплау сыйфатында күн сәнәгатендә кулланыла. Үсемлек рәвешендәге дуплау матдәләре арасында тал кайрысы беренче урыннарның берсен алып тора. Тал кайрысы белән эшкәртелгән күн эластик, йомшак һәм югары механик сыйфатларга ия була.

Талның кайбер төрләре (ак, кәжә, уалучан, әйлән-бәйлән, кызгылт) кайрысыннан йонны, ефәкне, лайка күнен, житен һәм мамык жепләрен буяу өчен буяулар эзерлиләр, салицил һәм гликозид алалар. Талның яшь кайрысы капчык материалы, баулар, шпагат эзерләү өчен кулланыла.

Тал кайрысының дуплау матдәләре – таннидлар – билгеле бер эрү ноктасы булмаган аморф (кристаллик булмаган) кушылмалардан гыйбарәт. Таннидлар күләменң проценты зуррак булган саен, кайрының да дуплау матдәсе буларак сыйфаты югарырак була.

Кайрыдагы таннидлар саны, асыл рәвештә, талның төренә бәйле. Таннидлыкка тәэсир итүче факторлар – үсемлекнең яше, талда кайрының урнашкан жире, эзерләү чоры, үскән урынына бәйле шартлар.

Агач рәвешендәге аеручы кыйммәте кайрыга ия булучылар булып кәжә, уалучан, биек, саз һәм биш яфрак таллары санала, аларның кайрысында 8%тан алып 12%ка кадәр таннид бар. Агач-куак рәвешендәге төрләрдән таннидлар иң күп булганы – өчъяфрак, коры кайрылы, соры һәм йонлач таллар аерып чыгарыла. Кайрысында 7%тан кимрәк таннидлары булган тал төрләре кайрысыз төркемгә кертелгән.

Картаеп бөкеләнгән кайрыда, бер еллык яшь ботаклардагы кайрылардагы кебек үк, таннидлар бик аз күләмдә була. Талларның күпчелек

төрләрә өчен таннидлар 4 яшьтән 15 яшькәчә булган талларга хас. Кәүсәнен аскы өлешендәге кайрысында таннидлар өске өлешенә караганда күбрәк була.

Суты йөргәндә талда таннидлар кышкы чор белән чагыштырганда шактый күп була, тал кайрысында дуплау матдәләренә иң зур күләме суты иң зур ешлык белән йөргән чакта – май башыннан алып июль уртасына кадәрге чорда була.

Таннидларның күләменә тал үсентеләренә үсеп утыру урынына бәйлә шартлар да йогынты ясай. Аеручы уңдырышлы туфрактар дуплау матдәләренә гомуми туплануына яхшы тәэмир итә.

Каен тузын исәпкә алу һәм эзерләү үзенчәлекләре

Ике төрле каен тузы эзерләнә. Сутлы хәлдә – үсеп утыручы агачлардан һәм шомарткыч ярдәмендә (ышкып алу) – каенның аскы өлешенән, утыннардан һәм аударылган агачлардан. Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү, кисү башланырга 1-2 ел кала, урман бүлемтегендәге агачлардан рөхсәт ителә, диаметры кимендә 12 см һәм фанер эзерләү өчен билгеләнгән махсус сортлы агачлар моңа керми.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузын салдыру язгы-жәйге чорда, агачның кайры астына һәм материалга китә торган өлешенә зыян китермичә генә, гомуми биклегенә яртысыннан артмаган өлешендә башкарыла.

Аударылган һәм корыган агачлардан шомарткыч ярдәмендә каен тузы эзерләү урман фондының барча территориясендә ел буе башкарылырга мөмкин.

Эзерләнгән каен тузының сыйфаты «Дегет житештерү өчен каен тузы» ТУ 13-707-83 таләпләренә җавап бирергә тиеш. Агач кәүсәсенә 1 м^3 күләмендәге материалыннан килограммнарда чыккан каен тузы дәрәжәсе 12.7 таблицада китерелде.

12.7 таблица.

Каен тузы чыгышы, кәүсәле агачның 1 м^3 кг

Сортиментлар исемлеге	Диаметры, см	Каен тузы чыгышы	
		Әле яна сыдырылган рәвешендә	Җиңелчә-коры рәвешендә
Эре	26 һәм аннан күбрәк	6,3	3,8
Уртача	14-24	7,2	4,3
Вак	13	2,2	1,3
Утын	13 һәм аннан күбрәк	2,2	1,3

Тал кайрысының запасларын билгеләү

Тал кайрысының чимал базасы елга үзәннәрендәге һәм дымлы урыннардагы куаклы үзәннәренә, сазланган урманнардагы, ягни дымга мул һәм уңдырышлы туфраклы урыннардагы табигый таллыктардан гыйбарәт.

Тал кайрысын эзерлөү кайрысында дуплау матдэләре 7%тан да ким булмаган талларда башкарыла (дымлылык 16%).

Агачсыман таллар: кәжә талы – кайрының таннидлыгы 16%; уалучан, бишьяфрак – 10%.

Куаклы: соры, миндальсыман - кайрының таннидлыгы 17%; көлсыман, колаклы – 11; куе кызыл – 9.6; рус талы – 7-15; чыбыклы – 10; йонлач – 11; озын яфраклы, кара тал – 10.5; лапландия талы – 8-14; киң яфраклы – 11%. Түбән таннидлы таллар: ак тал һәм еламсар тал – кайрының таннидлыгы 6-7%.

Тал кайрысын эзерлөү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы. Үзагач запасы кимендә 5 м³/га булган, югарыда күрсәтелгән тал төрләре исәпкә алынырга тиешле.

Яңа киселгән 1 кубометр агачтан уртача 65 кг тал кайрысы чыга.

Тал кайрысы запаслары, 1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, 12.8 таблицкага туры китереп билгеләнә.

12.8 таблицка.

1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, жиңелчә-коры тал кайрысы массасы

Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм берәмлек м ³ запас санында	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т				Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм берәмлек м ³ запас санында	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т			
	меңнәрчә	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр		меңнәрчә	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр
	Куаклы таллар					Агачсыман таллар			
1	70	7	0,7	0,1	1	60	6	0,6	0,1
2	140	14	1,4	0,1	2	119	12	1,2	0,1
3	210	21	2,1	0,2	3	178	18	1,8	0,2
4	280	28	2,8	0,3	4	238	24	2,4	0,2
5	350	35	3,5	0,4	5	298	30	3,0	0,3
6	420	42	4,2	0,4	6	357	36	3,6	0,4
7	490	49	4,9	0,5	7	416	42	4,2	0,4
8	560	56	5,6	0,6	8	476	48	4,8	0,5
9	630	63	6,3	0,6	9	536	54	5,4	0,5

Мисал: 10 гектар мәйданлы бүлемтектә куаклы талдан үзагач запасы – 175 м³/га. Жиңелчә-коры кайрының авырлыгы, таблицка нормативларыннан чыгып, түбәндәгегә тигез: 7+4,9+0,4=12,3 т/га; 12,3 т/га*10 га=123 т.

Чыршы кайрысын исәпкә алу

Дуплау матдэләрен алу максатында чыршы кайрысын эзерлөү диләнкеләрдә чыршыларны кисү чорында, сут бирү вакытында, 20 см кадәр

диаметрлы өлгөргөн һәм картайган утыртмаларга карата башкарыла. Эзерлэнгән 1 м³ чыршы үзагачыннан уртача 40 кг дуллау кайрысы чыга.

2.3.2. Урманнарда агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыю өчен файдалану чорлары

Түмәр сагызын эзерләү теләсә нинди максатчыл билгеләнештәге, ул утыртмаларга, яна үсеп килүче һәм яшь агачларга зарар китерә алмый торган урманнарда рөхсәт ителә.

Түмәр сагызын эзерләү ысулы (кул белән, трактор белән, шартлатып һ.б.) аренда килешүендә күрсәтелә.

Эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары ярларындагы, тау һәм чокыр сөзәкләкләрендәге ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, һәм шулай ук 0,8-1,0 тулылыклы яшь агачлардан түмәр сагызы эзерләү рөхсәт ителми.

Туз эзерләү кисү өчен бүлөп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 1-2 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент эзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайланма һәм тоташ кисү уздырылган башка диләнкеләрдәге яна киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнең өлеше агачның гомуми биеклегенә яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Чыбык-чабык эзерләү.

Юан очының диаметры 4 см кадәр булган, киселгән нәзек агач кәүсәләре, шулай ук агачларның киселгән ботак очлары, юан һәм нечкә ботаклары чыбык-чабык була. Чыбык-чабык ике категориягә бүленә: 2-4 м һәм 4 метрдан да артыграк.

Ботак азыгы эзерләү.

Терлекләр өчен ботак азыгы дип 1,5 см кадәр юанлыктагы, яфраклы һәм ылыслы кайбер агачларның яшь ботакларыннан эзерләнгән һәм терлек азыгы буларак кулланыла торган урман материалына әйтәләр.

Ботаказык эзерләү өчен яфраклы (каен, усак, чаган, чикләвек, юкә, тирәк, корычагач һәм башкалар) һәм ылыслы (асылда чыршы) токым ботаклары кулланыла. Ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен жәй көне нигездә яфраклы токым ботаклары, ел дәвамында – ылыслы токым бәбәкләре кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ кисүләргә үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Чыршы, пихта, нарат ботаклары эзерләү.

Ак чыршы, нарат, чыршы ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары эзерләү.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерләү, беренче чиратта, махсус плантацияләрдә, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) рөхсәт ителә.

Үзагач эзерләгән вакытта чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү, шул исәптән киселгән агачларның очларынан рөхсәт ителә.

Мүк, коелган яфраклар катламын, урмандагы аяк асты япмасын, камыш эзерләү төзелеш, шулай ук авыл хужалыгы терлекләре өчен азык һәм асларына салу материалы сыйфатында ярдәмче материал буларак һәм компост эзерләү өчен аларны куллану максатларында башкарыла. Аларны эзерләгәндә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерелмәскә тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю бер үк мәйданда биш елга бер мәртәбә генә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелчак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела.

Урман кишәрлекләрендә агачларны эзерләү (казып алу) I яшь классындагы ылыслы утыртмаларда, I һәм II яшь классындагы яфраклы утыртмаларга карата гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләренә өстәмә урманчыгында куакларны эзерләү (казып алу) уртача куелыктагы яисә бөтенләй кую булган урманчыкта яки эзерләнә торган токым бик күп булган өлештә башкарыла. Эзерләнә торган төрнең калган куаклары саны бер гектарга кимендә 1000 данә булырга тиеш.

Яфраклы токымнардан себеркеләр, ботаклар һәм куаклыklar эзерләү.

Чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында, печән чабу урыннарында, электр үткәргеч линияләрдә, су баскан зоналарда, автомобиль юлларына бүлөп бирелгән полосаларда, торбаүткәргечләрдә һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда), шулай ук сайланма яисә тоташ урман кискәндә диләнкеләрдә киселгән агачлардан яфраклы токымнардан (каен, усак, тал һ.б.) мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен ботаклар һәм куаклыklar эзерләнә.

Агач яшеле эзерләү.

Агач яшеллегенә яфраклы һәм ылыслы токымнарның яфраклары, бөреләре, ылыслары һәм нигезендә диаметры 8 мм га кадәр булган яңа чыккан ботаклары керә.

Ылыслы-витаминлы он житештерү өчен үзагач яшеллеген эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләр барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан үз ихтыяжлары өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю тәртибе.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу, чыршылардан һәм яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токымнардан кала, РФ УК 11 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүне һәм жыеп алуны чикләү РФ УК 27 ст. белән билгеләнә.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүгә һәм жыеп алуга карата РФ УК 32 ст. 1, 3 һәм 4 өл. кагылмый.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу тәртибе Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнә.

Чыршы, пихта, нарат ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ кисүләр барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

Агачларның кабыгын һәм кайрысын эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Корыган һәм жил аударган каеннардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла. Үсеп утырган каеннардан каен тузы эзерләү бары тик агымдагы елда киселергә тиешле агачлардан бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгылләнүче затлар белән килештереп кенә башкарыла.

Мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен, шулай ук терлек азыгына ботаклар һәм куаклыктар эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка майданчыктарда), шулай ук янгынга каршы, урман хужалыгы һәм урман эзерләү билгеләнгән ведомство юлларының бүлеп бирелгән полосасында, урман үсентеләрен кисү белән шөгылләнүче затлар белән килештереп, урман хужалыгы чараларын гамәлгә ашырганда киселгән агачлардан башкарыла.

Яңа ел бәйрәмнәренә чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал

араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) рөхсәт ителә. Эзерләү урыны вәкаләтле орган белән язмача рәвештә килештерелә.

Эшләнә торган диләнкеләрдә урман утыртмаларын кисүче затлар белән килештереп, үзагач эзерләгән вакытта, шул исәптән киселгән агачларның очларыннан яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү рөхсәт ителә.

Мүк, урмандагы аяк асты япмасын биш елга бер мәртәбәдән ешрак булмаган күләмдә шул бер үк мәйданда вәкаләтле орган белән килештереп жыю рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасы жәйге чор тәмамланганда, ләкин, яфрак коелып, соңгы ел ылыслары урман туфрагына табигый ашлама хасил итсен өчен, яфрак коела башлаганчыга кадәр жыела.

Шәхси ихтыяжлар өчен агач булмаган урман ресурсларының аерым төрләрен эзерләгәндә һәм жыйганда урман кишәрлекләреннән файдалануга карата «Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законында билгеләнгән таләпләр:

Туз эзерләү эшләре кисү өчен арып чыгарылган утыртмалар арасында, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал ызаннарында, минераллаштырылган полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман ташу юлларында һәм башка, агачларны саклау таләп ителми торган мәйданнарда) үсеп утыручы агачлардан, шулай ук сайланма һәм тоташ кисүләр уздырылганда диләнкеләрдәге яңа кисеп аударылган агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнең өлеше агачның гомуми биеклегенең яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла.

Чыбык-чабык эзерләү агач материалы эзерләү һәм урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Ел дәвамында ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен агач-куак токымнары кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ кисүләрне үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Нарат һәм чыршы ботаклары эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану РФ УК 34, 35 ст., 05.12.2011 № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу кагыйдәләре, «Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче жимешләр, жиләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу гражданның, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук гражданның тарафыннан – шәхси кирәк-яраклары өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшкуарлык эшчәнлегенә максатларында азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәрге чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжларда азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегенә 5 таблицада күрсәтелде.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, «Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үләннәргә һәм гөмбәләргә эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданның һәм юридик затларның хокуклары:

1) урманнардан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) зарурлык туганда урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);

3) бирелгән урман кишәрлекләрендә киптергечләр, гөмбә кайнаткычлар, саклыкханәләр һәм башка вакытлы корылмалар урнаштырырга;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен арендаучы гражданныр һәм юридик затларның хокуклары:

- 1) урманнарны үзләштерү проектын төзү;
- 2) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты һәм әлеге урман хужалыгы регламенты нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;
- 3) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәү;
- 4) гражданнырның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуга юл куймау;
- 5) урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм яңадан үсеп китүенә, шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләренә чикли торган ысуллар ярдәмендә файдалану;
- 6) урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен һәм урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, шулай ук урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен үтәү;
- 7) урманнарда санитар иминлек тәмин итү максатларында санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, урманнарны чүп-чардан, пычраклардан һәм башка тискәре йогынтылардан чистарту);
- 8) ел саен урман декларациясе, шулай ук урманнардан файдалану турында хисап, урманнарны билгеләнгән тәртиптә саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;
- 9) Россия Федерациясе законнарында каралган башка вазыйфаларны үтәү.

2.4.1. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурслары эзерләгәндә һәм дару үләннәре жыйганда ел саен урманнардан рөхсәтле файдалануның рөхсәт ителгән күләмнәре 13 таблицада китерелде.

13 таблица.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләгәндә һәм дару үләннәрен жыеп алганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Азык-төлек урман ресурслары төре, дару үләннәре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган эзерлек күләме
1	2	3	4
Азык-төлек ресурслары			
1.	Жиләкләр: нарат жиләге	т	0,5
	кура жиләге	т	0,5

№ п/п	Азык-төлек урман ресурслары төре, дару үләннәре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган эзерлек күләме
1	2	3	4
	жир жиләге	т	0,3
	клубника	т	0,1
	кызыл бөрлегән	т	0,1
	миләш, шомырт	т	5,0
	кара жиләк	т	0,5
	Жәмгысе	т	7,0
2.	Гөмбәләр: ак	т	1,0
	майлы	т	2,0
	ал гөмбә	т	1,0
	кызыл гөмбә	т	3,0
	каен гөмбәсе	т	10,0
	гөреждәләр	т	1,0
	сары гөмбә	т	1,0
	этәч гөмбәсе	т	1,0
	баллы гөмбә	т	3,0
	Жәмгысе	т	23,0
3.	Чикләвекләр: урман чикләвеге	т	1,0
4.	Агач суглары: каен	т	10,0
Дару чималы			
5.	Сары мәтрүшкә, икеөйле кычыткан, ландыш, аю табаны, дару ромашкасы, акбаш, эт тигәнәге, канлы үлән, песи үләне, сәдәп гөле, кан үләне, үги ана яфрагы, кыр наратбашы һ.б.	т	0,5 (коры килеш)

Жиләкләрнең, гөмбәләрнең һәм дару чималларының уңышы 90% очракта жирле халык тарафыннан үзләштерелә, рөхсәт ителгән хәстәрлек күләме китерелми.

2.4.2. Эзерләү һәм жыеп алу вакытлары.

Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү катгый рәвештә билгеләнгән вакытларда гамәлгә ашырыла. Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү вакытлары уңышның масса күләм өлгерү вакыты житүгә бәйле.

Жимеш бирүче ботакларны һәм агачларны жимеш эзерләү өчен кисү тыела.

Чикләвек эзерләү.

Чикләвек эзерләү ысуллары аренда шартнамәсендә күрсәтелә. Чикләвек эзерләү өчен урман кишәрлекләре арендага тапшырылган затлар чикләвек бирүче утыртмаларның саклыгын тәмин итә.

Чикләвек эзерлэгәндә агачларны һәм куаклыкларны кисү, шулай ук агачларга һәм куаклыкларга зыян сала торган ысуллардан файдалану рөхсәт ителми.

Гөмбәләрне эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш.

Аеруча таралган гөмбә төрләре, аларны жыеп алу вакыты һәм урыннары 13.1 таблицада күрсәтелде.

13.1 таблица.

Аеруча таралган гөмбә төрләре, аларны жыеп алу
вакыты һәм урыннары

Аталышы (гөмбә)	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Жөйле гөмбәләр	Апрель-май	Агачлары киселгән, янгын чыккан, комлы туфраклы нарат урманнарында
Кәжә гөмбәләре	Апрель-май	Нарат һәм яфраклы токым урманнарында, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь-сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Сары гөмбә	Август- сентябрь	Нарат һәм сирәк шытып чыккан чыршы урманнарында
Ал гөмбә	Июнь-октябрь	Барлык урманнарда, ләкин яфраклы урманнарда күбрәк
Каен гөмбәсе	Июнь-октябрь	Каен булган бөтен жирдә үсә
Кызыл гөмбә	Июль-сентябрь	Яшь усак урманнарында һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь-октябрь	Нарат урманнарында һәм яшь вак нарат урманнарында (культураларда)
Моховик	Июнь-сентябрь	Сай торфлы-комлы туфраклардагы нарат урманнарында
Баллы гөмбә	Август-октябрь	Нарат һәм яфраклы токым, аеруча зирек түмәрләрендә
Этәч гөмбәсе	Июнь-сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннарда
Валуй	Июль-октябрь	Барлык урманнарда
Гөреждә	Июль-октябрь	Яфраклы һәм юкә белән чикләвек куаклыклары катнашкан урманнарда
Дунгыз гөмбәсе	Июнь-октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда урман кырыйларында, юл буйларында, паркларда
Йөнтәс гөмбә	Июль-октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май-октябрь	Нарат урманнарындагы дымлы урыннарда
Шампиньон	Июль-сентябрь	Яшелчә, жиләк-жимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен эзерләү үсемлекләренең үз вакытында терелүен һәм чимал запасының яңадан үсеп чыгуын тәмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда (урман утарында) дару үләннәре чималын кабат жыю бары тик билгеле бер үсемлек төренең чимал запасы тулысынча яңадан үсеп житкәч кенә рөхсәт ителә.

Дару үләннәренәң кайсы да булса төрө өчен чималны кабат эзерләү вакытлары турында белешмәләр булмаганда, түбәндәгеләргә таянып эш итәргә киңәш ителә:

1) берьяллык үләннәренәң чәчәк өлешен һәм жир өстендәге органнарын («үләнә») бер үк аланда эзерләү 2 елга бер мәртәбә башкарыла;

2) күпьяллык үләннәренәң жир өсте органнарын («үләнә») – 4-6 елга бер мәртәбә;

3) күпчелек дару үләннәре төрләренәң жир өсте органнарын – 15-20 елга бер мәртәбәдән ешрак түгел.

Төп дару үләннәре, аларны эзерләү урыннары һәм вакытлары 13.2 таблицада күрсәтелде.

13.2 таблица.

Төп дару үләннәре

Үләннәренәң аталышы	Эзерләнгән торган өлешләре	Эзерләү вакыты, ай	Эзерләү урыны
Саз сазанагы	Өске яшь ботаклары, яфраклары һәм жимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Яшь нарат утыртмалары каплаган дымлы һәм юеш урыннарда
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	Утыртмалары
Ком меңьяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болын кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры мүклекләр һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Жете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм жимешләре	Май, август-сентябрь	Утыртмалары
Гади нарат жыләге	Яфраклары	Апрель-май	Наратлык көртмәлекләре
Дарулык пәси үләнә	Тамыр өлеше	Апрель, сентябрь-октябрь	Көртмәлек аланнары
Өчьяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнгә печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Елан үләнә	Тамыры	Май-сентябрь	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнгә печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Борычлы тау үләнә	Жир өстендә үсә торган өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен утыртмалары, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләре
Язгы угчәчәк	Жир өстендә үсә торган өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән утыртмалар, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамыр өлеше	Май,	Дымлы урман кырыйлары, үзәннәр,

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
		сентябрь	аланнар
Дарулык кандала	Чәчәк ату чорында үсемлекнең өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Гади нарат	Кайрысы	Апрель-июль	Утыртмалары
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхэләренәң тамыр өлешләре	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәнлекләр, елга буйларындагы утыртмалар
Гади мэтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эч йомшарта торган эт шомырты	Жимешләре	Август-сентябрь	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Тишек яфраклы сары мэтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар
Кече алтынбаш	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар
Гади балан	Кайрысы, жимешләре	Август-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Икеөйле кычыткан	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, бушлыклар, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамыр өлеше	Август-сентябрь	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урыннар, болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кайрысы	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамыры	Май-октябрь	Сулыклар
Май ландышы	Чәчәк ату фазасында үләне	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Төз утыручы калган	Тамыры	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, аланлыклар
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	Утыртмалары
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлек урыннары
Гади кура	Жимешләре	Июль-август	Агач киселгән урыннар, сирәкләнгән утыртмалар
Гади артыш	Күркәсе-жимешләре	Сентябрь-октябрь	Ылыслы утыртма куакларында
Дарулык тузганак	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, көтүлекләр, ташландык урыннар, аланлыклар
Соры зирек	Тәлгәшләре	Август-октябрь	Елгалар буенда үсүче утыртмаларда
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-	Сирәкләнгән үләнле наратлыклар,

Үләннәрнең аталышы	Эзерләнә торган өлешләре	Эзерләү вақыты, ай	Эзерләү урыны
		сентябрь	аланлыklar, болыннар
Зур көтүче яфрагы	Яфраklары	Июль-сентябрь	Юллар буенда, аланнарда, болыннарда
Ачы әрем	Өске чәчәк атучы өлеше, яфраklары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, ташландык урыннар
Суқыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл, яр буйларында, ташландык урыннарда
Гади миләш	Жимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраklы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Жимешләре, яфраklары	Май-август	Елга тугайлары
Гади нарат	Бөреләре, ылысы	Май-октябрь	Ылыслы диләнкеләр
Коры үлән	Үләне	Июнь-август	Аланнар, ачыклыklar, сазлы болыннар
Гади әнис	Жимешләре	Июль-август	Болыннар, елга буйлары
Гади турак уты	Яфраklары	Май-сентябрь	Коры наратлыklar
Гади меңьяфрак	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Агач киселгән урыннар, аланнар, ачыклыklar, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Чага (каен гөмбәсе)	Орылары	Гыйнвар-декабрь	Каен утыртмалары
Лобель аксыргагы	Тамыр өлеше	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, түбәнлектәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Дымлы елга ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Жимешләре	Июль-сентябрь	Елга тугайлары
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Диләнкеләр, чүп үләне үскән урыннар
Коңгырт гөлжимеш	Жимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары эзерләгәндә нормативлар һәм параметрлар

Каен сутын эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вақыт кала рөхсәт ителә.

Каен суты эзерләү сайланма кисүләр башкарыла торган утыртмаларда кирт салу ысулы белән гамәлгә ашырыла, кисүгә билгеләнгән агачлардан алу рөхсәт ителә.

Кисеп жиберү өчен тулылыгы кимендә 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачлы, бонитетның I-III классларына караган урманның сәламәт

өлеше сайлап алына. Кисеп жибөргөндө күкрөк биеклегендөгө диаметры 20 см һәм аннан да юанрак булган агачларны билгелиләр.

Агач тамыры башланган жирдән 20-35 см биеклектө канал бораулау эшлөрөн башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрөк кирт салу тишекләре ясалган очракта, алар кәүсәнен бер ягында бер-берсеннән, сут бер савытка агып төшөрлек итеп, 8-15 см ераклыкта урнаштырыла.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналларның сан нормативлары 13.3 таблицада китерелде.

13.3 таблица.

Агач кәүсәсенң диаметрына карап, бораулана торган каналларның сан нормативлары

Агачның күкрөк биеклегендөгө диаметры, см	Кирт салганда каналлар саны	Искәрмә
20-22	1	Диаметры 16 см булган агачларга кисәргә бер ел калгач кирт салу рөхсәт ителә, түбәндөгечә басым нормалары булганда: 16-20 см – 1 канал 21-24 см – 2 канал 25 см һәм күбрөк – 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан күбрөк	3	

Кирт салу чоры тәмамланганнан соң, агачларның чирләп китүен кисәтү максатларында, тишекләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп жибөрү каналлары дәрәжәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнәсенә теге яисә бу ягына таба бораулана.

Эзерләү үзагачның техник сыйфатларын саклап калырылык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш

2.4.4. Абага-кара абага эзерләү

Абаганың яшь ботакларын эзерләү аларның үсентеләренә зыян китермәслек алымнар белән гамәлгә ашырылырга тиеш. Абаганы тамыры белән йолкып алу, яфракларына һәм тамыр үзәгенә зыян китерү тыела.

Кара абага-абага очында иң күбе өчтән артмаган, «өчәрләнгән» дип аталучы, ачылмаган яфраклары булган, бөтенлекле, зыян китерелмәгән яшь ботагы ашарга яраклы дип санала.

Жыярга яраклы яшь ботакларының оптималь биекlege – эзерләү районына һәм үсү шартларына карап, 20-25 см алып 30-40 см кадәр. Шытымнарын нигезеннән үк вакыйлар.

Урман абагасы чималын эзерлөү бер үк кишәрлектә 3-4 ел буена алып барыла. Анары үсентеләр торгызылсын өчен тәнәфес ясарга кирәк: чималны бер мәртәбә жыйганда (бер чорга) – 2-3 ел, ике мәртәбә – 3-4 ел.

2.4.5. Урманнарда азык-төлек урман ресурслары эзерлөү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен файдалану чорлары

Дәүләт мөлкәтендә яисә муниципаль мөлкәттә торган урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе РФ УК 72 ст. 3 өл. нигезендә урманнарны азык-төлек урман ресурсларын эзерлөү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану максатларында, РФ УК 36, 43-46 ст., 73.1 ст. 3 өл. 3 п. каралган очрактан тыш, тугыз елдан кырык тугыз елга кадәрге чорга төзелә.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе срогы урман хужалыгы регламентында урманнарда файдалану буенча каралган срокка туры китереп билгеләнә.

2.4.6. Урманнарда аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм сроклары

Аучылык хужалыгы кыргыз хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм ел саен продукция алу рәвешендә урманнарда комплекслы файдалануга үз өлешен кертә.

Ау «Ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлендәге № 209-ФЗ федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда аучылык хужалыгы алып бару һәм ауны гамәлгә ашыру өчен файдалану РФ УК 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык биләмәләре чикләренә хокукый режимында аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен башкару рөхсәт ителә торган жирләр кертелә.

2.5.1. Биотехник чаралар исемлегенә һәм аларны үткәру нормалары

Ел саен үткәрелә торган биотехник чаралар күләме 13.4 таблицада китерелде.

13.4 таблица.

Аучылык хужалыгын алып барганда урманнарда
файдалану параметрлары

№ п/п	Чараларның төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган
1	2	3	4

№ п/п	Чараларның төрлөрө	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган
1	2	3	4
1.	Куяннар өчен ашату майданнары ясау	данә	25
2.	Пошилар, кыр кәжәләре өчен жимлекләр урнаштыру	данә	15
3.	Пошилар, кабан дуңгызлары, куяннар өчен тоз салынган катырлар урнаштыру	данә/т	35/0,7
4.	Пошины, кыр кәжәсен, куяннарны ашату өчен усак, тал кисү	кбм	25
5.	Аучы манаралары урнаштыру	данә	1
6.	Ашату өчен печән эзерләү	тонна	3,0
7.	Суерлар һәм божырлар өчен чуер ташлыклар кору	данә	10
8.	Гөрелдәвекләр кору	данә	10
9.	Кабан өчен ашату кырлары ясау	га	1
10.	Ауны чикли һәм тыя торган аншлаглар, күрсәткечләр урнаштыру	данә	10

2.5.2. Аучылык инфраструктурасы урнаштыру өчен рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектлары төзү чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнардагы таләпләргә туры китереп, аучылык базалары, аучы йортлары, егерьлык кордоннары һәм башка туктап тору пунктлары ясарга;

б) көймә пристаньнары корырга;

в) кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымына караган этләр өчен питомниклар, ату манаралары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чабу урыннары, ызаннар, башка вакытлы корылмалар, төзелмәләр һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнардагы таләпләргә туры китереп урман юллары һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линияле объектлар төзүгә, аларны ремонтларга һәм үзгәртеп корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфраклары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән жәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән эзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарда һәм (яисә) урман кишәрлегенә аренда

шартнамәсе шартларына һәм аучылык хужалыгы килешүләренә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Авил хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану аларның урнашкан жирләренә билгеләнеше белән аңлатыла, бу эш урман фонды жирләрендә бары тик урман хужалыгы мәнфәгатьләренә туры килгәндә генә рөхсәт ителә, РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хужалыгында житештерү дип авыл хужалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлеген үстерү генә түгел, аны житештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре жыелмасы да санала. («Авил хужалыгын үстерү турында» 2006 елның 29 декабрәдәге № 264-ФЗ 4 ст.).

Авил хужалыгында житештерүгә гадәттә авыл хужалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгатьтә эшкәртү авыл хужалыгында житештерү дип санала алмый.

Әлеге максатта РФ УК 38 ст. 2 өлеше белән авыл хужалыгын алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү рөхсәт ителә.

Әлеге норма авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хужалыгы продукциясен сәнәгатьтә эшкәртүне гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртүгә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә кирәк булганда авыл хужалыгы товар житештерүчесенә урманнардан авыл хужалыгы алып бару максатларында гына түгел, ә агач материалы һәм башка төрле урман ресурсларын эшкәртү өчен дә урманнардан файдалану таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авил хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авил хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

- 1) гражданнар, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хужалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хужалыклар;
- 2) хужалык итүче ширкәтләр һәм жәмгыятьләр, житештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;
- 3) коммерциясез оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Авил хужалыгы алып бару өчен гражданнар, юридик затлар урманнардан урман кишәрлекләренә аренда шартнамәләре нигезендә файдалана.

Шәхси ихтыяжлар өчен урман хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыру (шул исәптән умартачылык) максатларында жир кишәрлекләре гражданнарга

түлөүсөз нигездә чоры билгелэнгән вакытка файдалануга тапшырыла яисә Россия Федерациясе Жир кодексында һәм Россия Федерациясе Гражданлык кодексында билгелэнгән очрактарда сервитут билгеләнә.

Урманнарда авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләре РФ Табигать министрлыгының «Урманнарда авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 21.06.2017 № 314 боерыгы белән билгеләнә.

Әлеге Кагыйдәләрдә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнарда файдалануның теләсә кайсы төрөнә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм урманнарда алып барыла торган авыл хужалыгы эшчәнлегенә аерым төрләр билгеләүче махсус таләпләр бар.

Авыл хужалыгын алып бару урман парклары зоналарында, тыюлыклы урман кишәрлекләрендә тыела.

Печән чабудан һәм умартачылык белән шөгыйльләнүдән гайре, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, махсус якланучы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела.

2.6.1. Печән чабу, авыл хужалыгы терлекләре көтү, умартачылык, төньяк боланчылык, марал үрчетү, авыл хужалыгы культуралары үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлегенә, балыкчылык мөмкин булган урман кишәрлекләре мәйданнары турында белешмәләр, шулай ук тиешле нормативлар

Печән чабу

Печәнлекләргә классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләргә тиби (су баса торган, коры жирдәгә, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәжәсе, печән эзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның проектив капламы, куелыгы, уңышлылыгы, сыйфаты. Печәнлекләр мәйданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса – яхшыртылган печәнлекләр дип санала, анда үләннәргә механика ярдәмендә жырга мөмкин.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача, 1-5 ц/га – начар.

Печән чабу жирләрен бәяләү

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыктыклар һәм урман жире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган жирләр;

яхшыртуга мохтаж, печән чабу өчен яраклы жирләр;

реконструкция өчен билгеләнмәгән, кыйммәте аз булган урман үсентеләре кишәрлекләре.

Печән чабу жирләрэнә сыйфатлама

Печән чабу тибы	Урнашу урыны	Үләнә	Печән чабу тибының сыйфаты
Вақытлыча дымы артып киткән коры жирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләнә, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләнә, бөтнек	Уртача
Коры үзәнлекле, үзәнле – ерганаклы	Кече елга үзәннәре, үлән басқан тар яр сөзәкләре һәм төбә тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, солыча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән ясаучы түбәнлекләр	Кыяклы, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазлыкланган түбәнлекләр	Грунт сулары якин булган сазлыкланган түбәнлекләр	Дым яратучы кыяклылар, эре башаклы үләннәр	Начар

Урманнардан авыл хужалыгы терлекләрэн көтү өчен файдалану

Терлек көтү жирләрэн исәпкә алу

Махсус сакланучы табигать территорияләрэндә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, эрозиягә каршы урманнарда һәм махсус якланучы кишәрлекләрдә урнашкан урманнардан кала, бөтен урманнарда да терлек көтү рөхсәт ителә.

Терлек көтү түбәндәгеләрдә рөхсәт ителми:

очларына терлек бие житмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;

урман орлыклары үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрэндә;

табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;

очларына терлек бие житмәслек булганчы (1.5-2.0 м) яшь урман утыртмаларында;

ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган жирләрдә;

су һәм жир эрозиясе белән зарарлаган жирләрдә.

Авил хужалыгы терлекләрәнең хужалары түбәндәгеләрне тәэмин итә:

урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрэн һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрэн зарарламас өчен киртәләп ала;

авыл хужалыгы терлекләрэн көтүче көтә (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәжә көтү бары тик авыл хужалыгы терлекләренең хужалары тарафыннан алдан киртэләнгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлек категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләрене төрләргә бүлгәндә, төбәк шкалаларыннан файдаланып, үләннәрнең проект капланышын, төп төрләрне, аның куелыгын, өстенлек итүче үсемлек төрләрен һәм аларның сыйфатын күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләргә нигезләнәргә мөмкин:

яхшы жирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртекле компонентлар (60% һәм аннан да күбрәк) өстенлек итүче кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк;

начар жирләр – табигый һәм каты сабаклы үлән басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник) кишәрлекләр; башка үлән компонентларының проект капламы 50%ка кадәр.

13.6 таблица.

Терлек көтүнең 1 баш терлеккә якинча чор нормалары, га

0.5-0.6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0.5 тулылыктагы саф каенлыклар	1.5
Көтүлек өчен яраклы башка урман утыртмалары (1 баш мөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4-5
Куаклыклар һәм шытымнар булмаган кисенте урыннарында	0.75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта ояларын һәм умарталыкларны урнаштыру өчен урман кишәрлекләре иң беренче чиратта урман читләреннән, ачык урыннарда һәм урман үсентеләре капламаган башка жирләрдән бирелә.

1000нән артык төрле күпләгән сандагы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары нектар һәм серкә жыя. Аларның бер ишесе – беренче дәрәжәле, икенчеләре икенче дәрәжәле бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлек төрләренә тасвирлама ясала.

Бал бирүче үсемлекләрнең бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Уртача чәчәк ату чорлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (датасы)	продуктивлыгы (көн)	
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	И*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	И*
Жилдәк	20.04	30	И*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Даруханә күкебашы	23.04	30	И*
Кәжә талы	28.04	10	150
Бүре жиләге	30.04	15	И*
Үрмәләк үлән	Апрель	90	И*
Үткен яфраклы өрәңге	08.05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	И*
Сукыр кычыткан	24.05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26.05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	И*
Нарат жиләге	май	30	И*
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	И*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара жиләк	май-июнь	30	30
Кыр шалфейе	май-июнь	30-60	110
Мурт эт шомырты	06.06	14	35
Балан	11.06	30-45	И*
Урман курасы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22.06	45-60	350-400
Зур яфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ике еллык ак кандала үләнә	25.06	30	200-300
Жир жиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дарулык шалфей	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләнә	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә: П*– табышны тотып торучы тибы билгеләнде.

13.8 таблица.

Юкә чәчәк атканда жыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га
(гомуми бал продуктлылыгыннан 30%)

Яше, ел	I-II бонитет		III бонитет		IV-V бонитет	
	тулылыгы					
	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал
продуктлылыгы

13.9 таблица.

Нормаль юкәлекләрнең продукт бирүчәнлеге

Яше	Утыртмаларның тулылыгы		
	1,0-0,8	0,7-0,6	0,5-0,3
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	59.04	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Төрле утыртмалар составында юкәнең бал продуктлылыгын хисаплау
өчен түбәндәге формула тәкъдим ителә:

$$M = N \times 0.1K \times C \times S, \quad \text{биредә}$$

М – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылығы;
 N – 1 гектарга карата бал продуктлылығы (табл.);
 К – утыртмалар составында юкә коэффициенты;
 С – юкәнең чәчәк ату озынлығы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);
 S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгеләгәндә бал кортларының нектарның иң күбе 30%ын гына жыеп алуын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да искәртәргә кирәк, районнарда нектар пробаларын сайлап алу һәм үсемлекләренң һәм биләмәләренң бал продуктлылығын ачыклау белән берлектә алып барылучы умарталык кишәрлекләренң бал продуктлылығын исәпләү эше, – бары тик фәнни хезмәткәрләр яки шушы максатлар өчен эзерләнгән эзләнү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга мөмкин булган, гажәеп рәвештә бик катлаулы хезмәт.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен, аларда урман торгызу эшләрен үткәргәнчегә кадәр, урманныкы булмаган жирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачык урыннар һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр файдаланыла.

Авыл хужалыгы культуралары үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар «Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында» 1997 елның 19 июлендәге № 109-ФЗ федераль закон нигезендә кулланыла.

Әлеге өлештә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның гамәлдәге хокукый жайга салынышына урманнарда авыл хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыручы затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәмә булып санала:

- 1) гражданның сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуга юл куймау;
- 2) урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен туктату, урманнарның торышына һәм аларны яңадан үстерүгә карата, шулай ук су һәм башка төрле объектларга тискәре йогынтыны булдырмау яисә чикләү.

Урманчылык территориясендә төньяк боланчылык, марал үрчетү, балыкчылык гамәлгә ашырылмый.

2.6.2. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

14 таблица.

Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрлере	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителүче күләм
1	Сөрүлектән файдалану	га	–
2	Печән чабу	га/тонна	59/41
3	Авыл хужалыгы терлекләре көтү:		
	а) урманда	га/баш	4000/1600
	б) углавыкларда, жәйләүләрдә	га/баш	20/13
4	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр:		
	- юкә (урманнарның бал бирә торган урыннары)	га	305
	- печәнлекләрдә, аланлыкларда, агач киселгән урыннарда үләннәр	га	165
	б) бал продуктлылыгы:		
	– юкә	кг/га	50
	– үләннәр	кг/га	50
	в) умарта ояларын тәэмин итү мөмкинлеге	умарталык саны	300

2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Россия Федерациясе Урман Кодексының 40 ст. нигезендә фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дөүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына арендага бирелә.

Урман кишәрлекләрендә урманнарны, табигатьнең бүтән компонентларын өйрәнү, алардан файдалану, аларны саклау, яклау торгызу өлкәсендә укыту-тәжрибә базасы объектлары (полигоннар, урман табигатен өйрәнү, урманнарны исәпкә алу алымнарына, урман үсентеләрен кисүгә, урманнарны торгызуга өйрәтү һәм башка чаралар өчен тәжрибә майданчыклары), укучыларга тәжрибәдә ныгыту өчен махсус белемнәр һәм күнекмәләр бирү өчен урман инфраструктурасының кирәкле объектларын төзү һәм алардан файдалану урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалануга керә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану өелегә Урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә тормышка ашырыла.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

махсус тамгалар, мәгълүмати һәм башка төрле, мәгариф эшчәнлеге, фәнни-тикшеренү эшләрә гамәлгә ашырыла торган территорияне чикли торган күрсәтмәләр урнаштыру;

фән һәм мәгариф максатларында урман утыртмаларын кисү;

урман инфраструктурасын төзү;

фәнни-тикшеренү эшләнмәләрен һәм тәҗрибә-конструкторлык эшләрен әзерләү, аларның нәтижәләрен тәҗрибә-житештерүдә тикшерү һәм гамәлгә кертү максатларында урманнарны саклау, яклау, янадан үстерү һәм файдалану буенча эксперимент эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

уқыту-тәҗрибә базасы объектларын төзү һәм алардан файдалану;

урманнарны үзләштерү проектында каралган бүтән төрле эшләр.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеге өчен файдаланганда түбәндәге очраklar булмаска тиеш:

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

тапшырылган урман кишәрлеген һәм аннан читтәге территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның тапшырылган урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрутлар буенча узуы.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә тәэмин итә:

урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

эшчәнлек барышында жимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләргә, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгыза;

әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләргә бетерү буенча кирәкле чаралар күрә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан рөхсәтле файдалану вакытлары әлеге Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу вакыты белән чикләнә.

Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеге, мәгариф эшчәнлеге өчен файдаланучы дөүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары хокуклы:

урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартлары нигезендә урманнардан файдалануны гамәлгә ашырырга;

мәгариф эшчәнлеге, фәнни-тикшеренү эшчәнлеге гамәлгә ашырыла торган территорияне чикли торган махсус тамгалар, мәгълүмати һәм бүтән төрле күрсәткечләр куярга;

фәнни һәм мәгариф максатларында урман агачларын кисәргә;

РФ УК 13 ст. 1 өл. нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкалары) ясарга;

фәнни-тикшеренү, тәҗрибә-конструкторлык эшләре нәтижеләрен эштә сынау-тикшереп карау һәм гамәлгә кертү максатларында урманнан файдалану, саклау, яклау, яңарту буенча тәҗрибәләр эшчәнлеген гамәлгә ашырырга;

урманның экологик системасына йогынтысын өйрәнү өчен химик, биологик һәм башка төрле чараларга сынаулар уздырырга;

фәнни һәм уку-тәҗрибә базасы объектлары булдырырга һәм алардан файдаланырга;

әгәр аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Урманнан фәнни-тикшеренү эшчәнлегенә, мәгариф эшчәнлегенә өчен файдаланучы дөүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары бурычлы:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү;

урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнан файдаланырга һәм урманнарны саклау, яклау, торгызу буенча чаралар уздырырга; урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәргә;

урманнан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм яңадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләренә чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

РФ УК 91 ст. 4 өл. ярашлы рәвештә дөүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өл. каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;

2.8. Урманнан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

2.8.1. Урманнан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары

Рекреация эшчәнлегенә РФ УКда ял итүне, туристлык, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын жыймауны күз алдында тотат торган эшчәнлек төрөнә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 41, 13 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләрендә (алга таба – Кагыйдәләр) бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтларының төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленгән, аның күрсәткечләре 14.1 таблицада китерелде.

14.1 таблица.

Ландшафтларның төркемнәре һәм типлары

Төркемнәре	Типлары	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
1	2	3
Ябык	Горизонталь йомык агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусун исәпкә алып, вертикаль йомылган агачлар	1,0-0,6
Яртымачык	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3
	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3 (төркемнәрдә- 0,7-0,6)
	1,5 метрдан биегрәк үсентеләр	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган, берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1
	Урман яки куаклыклары торгызылган урыннар, 1,5 метрга кадәр (куелыгына бәйсез рәвештә)	
	Агач-куаклык үсемлекләре булмаган кишәрлекләр	

Рекреация басымы билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, чор, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны белән билгеләнә.

Урман утыртмаларына иң көчле рекреация басымы елның жылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен бәяләү, утыртмаларга рөхсәт ителүче рекреация басымы шкалалары һәм урман кишәрлекләрен рекреация

эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен арендага тапшырганда урман кишәрлекләрен эзерләгәндә территорияләрне төзекләндерү буенча файдалану зарурлыгы булган якынча нормалары китерелә.

14.1.1 таблица.

Урман тирәлегенең рекреация деградациясен бәяләү шкаласы

Кишәрлеккә сыйфатлама	Рекреация деградациясе стадияләре
<p>Урман тирәлеге бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) тереклек итәргә сәләтле. Мондый урман тибына хас булган мүк һәм үлән капламы; аяк асты түшәмәсе (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне жайга салу таләп ителми.</p>	1
<p>Урман тирәлеге сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарланган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелькта, 20%ка кадәр зарарланган һәм кипкән нөсхәләре бар. Мүк белән проект капланышы – 20%ка кадәр, үлән капламы – 50%ка кадәр (шулардан 1/10 – болын үсемлекләре); аяк асты урман япмасы берәз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадәр майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген жайга салу таләп ителә.</p>	2
<p>Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10% ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм куаклары (бер үк яшьтәге) зәгыйфьләнгән, уртача куелькта яисә сирәк, 21-50% зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Агачларның кәүсәләре тирәсендә мүк, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 – болын үсемлекләре, чүп үләннәре күренә). Түшәмә һәм туфрак житәрлек тыгызланган, тамырлары шәрәләнгән агачлар бик күп, майданның 6-40%ында туфракның минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген актив жайга салу таләп ителә.</p>	3
<p>Агач-болын тибындагы урман тирәлеге бик нык үзгәргән, агачлар шактый зәгыйфьләнгән, кәүсәләре 11-20% ка кадәр механик зарарланган; шытымнары һәм үсентеләре тереклек итәргә сәләтле түгел (башлыча чәчәклекләрдә), сирәк яисә бөтенләй юк, 50% артык нөсхәләре зарарланган яки корыган. Мүкләр бөтенләй юк, үләннең проект капламы 59-40% (шул исәптән 1/2 өлешенә кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәре тәшкит итә). Тамырлары шәрәләнгән агачлар күп, ачык урыннарда аяк асты түшәмәсе юк, майданының 41-60% өлешендә туфрак минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген катгый рәвештә чикләү зарури</p>	4
<p>Урман тирәлеге деградацияләнгән; агачлары сирәкләнгән, чәчәклек-болын тибында, агачлары нык зәгыйфьләнгән яисә корый, 20%тан артык өлеше механик зарарланган; шытымнары, үсентеләре, мүкләре, аяк асты түшәмәсе юк, үләннең проект капламы 10%ка кадәр (шул исәптән 3/4 өлешендә диярлек болын үсемлекләре һәм чүп үләннәре), күп агачларның тамырлары шәрәләнгән һәм зарарланган. Майданының 60%ынан артык өлешендә туфрагы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.</p>	5

14.1.2 таблица.

Кишэрлеккэ санитар-гигиена бэялэмэсе шкаласы

Кишэрлеккэ (бүлөмтөккэ) сыйфатлама	Санитар-гигиена бэясе классы (балл)
1	2
Кишэрлекнең торышы яхшы санитар хэлдэ, һавасы чиста, аэрациясе яхшы, техноген шау-шулар, канэчкөч бөжөклөр, үтөп чыкмаслык булып үскән куе үсемлекләр юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишэрлек шактый яхшы санитар хэлдэ, берәз гына чүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава берәз пычрак, вакыт-вакыт техноген шау-шулар була яисә бөтөнләй юк	2
Кишэрлек начар санитар хэлдэ, черегән үзагач белән тулган, чүпләнгән. Чүп өелгән урыннар, карьерлар һәм чокырлар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән начар исләр килә). Жилле, бик күлөгәле урын, техноген шау-шулар югары дәрәжәдә, кан эчкөч бөжөкләр бик күп, артык дымлы, үтөп чыкмаслык куелыклар бар	3

Искәрмә: билге кишэрлекнең санитар торышын даими рәвештә күзәтүләр нәтижәсендә бирелә.

14.1.3 таблица.

Утыртмаларның биологик тотрыклылыгын бэяләү шкаласы

Класслары, тотрыклылыгы буенча	Агымдагы коелу процессларын ың күләме (корый торган агачлар һәм саф корысары)	Гомуми кору күләме (2 нче һәм 3 нче торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлегә торышы
1 – тотрыклы	2%ка кадәр (урта өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)	5%ка кадәр	Юк яки берән-сәрән зәгыйфьләнү очраклары	Зәгыйфьләнмәгән
2 – тотрыклылыгы зәгыйфьләнгән	Корып кубу күләме табигый кору күләменнән 2 һәм аннан күбрәк мәртәбә артып китә (уртасына якын)	6%-40%	Массакүләм таралырга һәм күп санда булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, зәгыйфьләнгән, тулылыгы тигез түгел яки түбән

Класслары, тотрыклылыгы буенча	Агымдагы коелу процессларын ың күләме (корый торган агачлар һәм саф коры- сары)	Гомуми кору күләме (2 нче һәм 3 нче торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлегә торышы
	өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)			
3 – тотрыклылыгы беткән	Шул ук	40% һәм аннан да күбрәк (усаклыклар өчен 50% һәм күбрәк, тулылыгы 50 ким)	Шул ук	Шул ук

Искәрмәләр.

2 нче биологик тотрыклылык классына караган агачлыкларда – сайланма, 3 нчедә тоташ санитар кисүләр үткөрелә (башка хужалыкка бәйлә эмерләр булмаганда).

2 нче һәм 3 нче биологик тотрыклылык классларына карый торган утыртмаларның суммар майданы санитар торышы канәгатьләндерерлек булмаган утыртмалар майданын тәшкит итә.

Үтүчәнлек:

- 1 – яхшы;
- 2 – уртача;
- 3 – начар.

Күрүчәнлек:

- 1 – яхшы;
- 2 – уртача;
- 3 – начар.

14.1.4 таблица.

Кишәрлеккә эстетик бәяләмә шкаласы

Классы,	Утыртмалары	Ачык урыннар
1	2	3
1	Озын һәм киң ябалдашлы, сәламәт һәм матур куаклары һәм уртача куелыкта шытымнары булган I-II бонитет класслы ылыслы һәм яфраклы утыртмалар. Яхшы үтеп керүчәнлекле, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр майданы (ачыклыклар, аланнар), яхшы дренажланган әйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 гектардан 3 гектарга кадәр майданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән

Классы,	Утыртмалары	Ачык урыннар
1	2	3
		декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Составында 5 берәмлек зирек һәм усак катнашындагы III бонитет классына караган утыртмалар, – ябалдашларының киңлеге һәм зурлыгы уртача, куге, яшь үсентеләре белән куаклыклары жәберләнган булганда. Өлешчә чүпләнгән урын (5 м ³ /га кадәр)	Чикләренәң конфигурациясе гади рәвешле булган зур күләмле ачык урыннар; вак декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган сулы урыннар; агач үсми торган, куаклыклар басып алган кишәрлекләр
3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V бонитет класслы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үсеш алган. Чүп-чар һәм коры-сары белән тулу дәрәжәсе: 5 м ³ /га һәм күбрәк	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хужалыклар, сазлыклар һәм башка ачык майданнар, декоративлыгы түбән булган сулыклар

Искәрмә:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләренә исәпкә алып уздырыла:

- 1) жирлектәге торышы, туфрагының дымлылыгы, үтеп йөрүчәнлек дәрәжәсе;
- 2) кишәрлекнең зурлыгы һәм конфигурациясе;
- 3) урман кырыйларының һәм жирлекнең, әйләнә-тирәдәге ачык урыннарның гүзәллеге;
- 4) агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларның урнашу холкы;
- 5) үлән һәм мүк капламының сыйфаты;
- 6) сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм әйләнә-тирәсендәге үсемлекләренәң холкы, су өслегенәң ял итүчеләр өчен коенырга мөмкин булуы, сулыкның санитар торышы һәм ял итү һәм коену өчен аннан файдалану мөмкинлеге.

Рекреация басымына карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

- 1) – ирекле – гектарына 5 кешелек басым булганда (тыныч ял итү өчен аз төзекләндерелгән зона);
- 2) уртача-жайга салына торган – гектарына 6-20 кешелек басым булганда (актив ял итү өчен рекреация объектлары белән житәрлек дәрәжәдә тәмин ителгән зона);
- 3) катгый рәвештә жайга салына торган – гектарына 20 кешедән артык басым туры килгәндә (актив ял итү өчен аерым урман

кишәрлекләре, алар максималь рәвештә төзекләндерелгән булырга тиеш).

14.1.5 таблица.

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда төп хужалык чаралары һәм урманнардан файдалану төрләре

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял итүгә бәйлә	һава сулап йөрү	фауна тыныч- лыгы
I. Урман хужалыгы чаралары				
1.	Урманнарны тәрбияви кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	-
	Азкыйммәтле үсемлекләрне юк итү	+	+	+
	Табигый яңартылуга булышу	+	+	+
	Үсентеләрне тәрбия кылу	+	+	+
	Гамәлдәге һәм ясалган урман ландшафтларын тәрбия кылу	+	+	+
	Утыртмаларның рәвешен үзгәртү һәм яңарту	+	+	-
2.	Реконструкция кисүләре	+	+	-
3.	Башка төрле кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ачык ландшафтлар ясау, ерактагы күренешләрне чистарту	+	-	-
	Күренә торган урыннарда рекреацияләү ягыннан караганда тулы булмаган үсемлекләрне юкка чыгару	+	-	-
	Ял итү һәм төзекләндерү объектларын төзү өчен майданнарны чистарту	+	+	-
	Ачык ландшафтларны һәм күренеп тора торган урыннарны тәрбия кылу	+	+	-
4.	Агачлар һәм куаклыклар утырту, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	-
	Урманның санитария-гигиена үзенчәлекләрен һәм утыртмаларның тотрыклылыгын арттыру	+	+	-
	Урманны торгызу	-	+	+
	Ремизлар ясау	-	-	+
	Утыртмаларны реконструкцияләү	+	+	-
6.	Ачык урыннарда үлән капламын карап тоту	+	+	-
7.	Табигать саклау чаралары	+	+	+

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял итүгә бәйле	һава сулап йөрү	фауна тыныч- лыгы
8.	Санитар-яклау чаралары, ш.и. санкисүләр	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+
10.	Урманга хилафлык килүләрне һәм ял итүчеләр тарафыннан урманга зыян салынуларны профилактикалау	+	+	+
II. Биотехника чаралары һәм фаунаны саклау				
1.	Хайваннарның тереклек итү шартларын яхшырту	–	–	+
2.	Ашату мәйданнары ясау һәм хайваннарны ашатып тору	–	+	+
3.	Оялыктар ясау һәм элөп кую	+	+	+
4.	Урман хужалыгы эшләрөн регламентлау һәм чикләмәләр кертү	–	–	+
III. Территорияне төзекләндерү				
1.	Юл-сукмак челтәрләре, ясалма корылмаларга автотукталышлар ясау	+	+	–
2.	Рекреация маршрутларын төзү	+	+	–
3.	Күзөтү нокталарын һәм карау мәйданнарын ясау	+	+	–
4.	Ял итү мәйданнары ясау һәм аларны жиһазлау	+	+	–
5.	Кече архитектура рәвешләрөн һәм урман-парк жайланмаларын төзү һәм урнаштыру	+	+	–
6.	Визуаль мәгълүмат	+	+	+
7.	Күрсәтмәле агитация	+	+	–
8.	Куну урыны булган, жәйге, стационар типтагы ял урыннары ясау һәм жиһазлау	+	–	–
9.	Төзекләндерү объектларын карау, аларны ремонтлау	+	+	+
IV. Урманнан файдалану				
1.	Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү	–	–	–
2.	Урман торгызуга бәйле агач кисүләр	–	–	–
3.	Печән чабу	+	+	–
4.	Терлек көтү	–	–	–
5.	Жиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәм һәм һәм жыю	+	+	–
6.	Дару чималын һәм һәм жыю	+	+	–
7.	Умартачылык	–	–	–

Искәрмә: «+» тамгасы – файдалану рөхсәт ителә;
«-» тамгасы – файдалану рөхсәт ителми.

2.8.2. Рекреация эшчәнлегенә бәйле зона кварталларының һәм (яки) аларның өлешләренең исемлеге

Кишәрлек урманчылыклары буенча рекреация эшчәнлеге зонасының кварталлар исемлеге әлеге регламентның 5 таблицасында китерелде.

2.8.3. Рекреация эшчәнлегенә бәйле зона территориясен вазыйфай зоналарга бүлү

Рекреацияләү зоналары вазифай зоналарга түбәндәгечә бүлгәләнә:

1. интенсив файдалануга бәйле;
2. уртача файдалануга бәйле;
3. оешкан рәвештә ял итүгә бәйле;
4. резерватлы;
5. заказник;
6. катгый режимлы;
7. хужалыкка бәйле.

Рекреация эшчәнлеге буенча урманчылык урманнары уртача файдалану зонасына карый.

2.8.4. рман кишәрлекләрендә вакытлы төзелгән корылмалар исемлеге һәм аларны төзекләндерү нормативлары

14.1.6 таблица.

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда территорияне төзекләндерү нормалары (гомуми майданның 100 га буенча)

№ п/п	Төзекләндерү элементларының аталышы	Яшел зона		Чикләрендәге туристлык маршрутлары (1 чм маршрутка)
		туристлык маршрутлары	чыгып керүгә бәйле	
1	2	3	4	5
1.	Гравийлы, йөри торган өлеше 4,5 м (чм) киңлегендә булган машина белән килү юллары	0,15	0,02	–
2.	Биләмәләр эчендәге гравийлы, өслеге 3 м (чм) киңлегендә булган юллар	1,8	0,5	–
3.	15 машинага исәпләнгән, грунтлы, гравий белән вак таш кушылган автотукталышлар (данә)	0,25	0,03	–
4.	Жәяүләп йөри торган сукмаклар (чм)	–	0,04	–
5.	4 урынлы утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынга исәпләнгән пикник өстәлләре (данә)	7	0,6	–

№ п/п	Төзеклөндөрү элементларының аталышы	Яшел зона		Чиклөрдөгө туристлык маршрутлары (1 чм марш- рутка)
		туристлык маршрутлары	чыгып керүгө бэйле	
1	2	3	4	5
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык эзерләү урыннары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Чүплек савытлары (данә)	30	–	–
10.	Чүп жыю жайланмалары (данә)	3,5	–	–
11.	Бөдрөфләр (данә)	0,18	–	–
12.	Спорт һәм уен майданчыклары, м ²	37	–	5
13.	Елгаларда һәм сулыкларда су коенып, кызына торган урыннар, м ²	90	15	–
14.	Пляж кабиналары (данә)	0,18	0,02	–
15.	Беседкалар (данә)	0,17	–	–
16.	Күрсәткечләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күренеш нокталары (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмәләр (данә)	0,02	0,01	0,1
19.	Туристларга палаткалар кую урыннары, м ²	50	–	20

2.8.5. Урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану параметрлары һәм вакытлары

Урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген урман законнарының хокукый-норматив актлары нигезендә расланган Урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләре белән регламентлана, аларда түбәндәгеләр карала:

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен аерып чыгарыла торган урман кишәрлекләренә зурлыгын билгеләгәндә, урман утыртмаларына зыян салына торган шартларын үтәп, урман экосистемаларына карата булган оптималь рекреация басымына таянып эш итәргә кирәк;

урманнарда ял итүне, туристлык, физкультура һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затлар туристлык станцияләрен, туристлык сукмакларын һәм трассаларын ясарга, мәдәни-массакуләм чараларны, жәяүләп, велосипедта һәм чаңгыда шууларны, сынлы сәнгать белән шөгыйльләнүләрен, кызыксындыргыч һәм экологик экскурсияләр үткәрүне оештырырга, аерым спорт төрләре буенча асылы урманда ярышлар үткәрүгә туры килә торган спорт ярышларын, физкультура-спорт фестивалләрен һәм күнегүләр ясау өчен жыелышуларны, шулай ук аерым рекреацияләү эшчәнлеген төрләр оештырырга мөмкин;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясына караган объектлар, су объектлары саклануына тиешле;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнарда файдалану әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану гражданның урманнарда булу хокукын чикләргә тиеш түгел;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда урман кишәрлекләрендә вакытлыча корылмалар (беседкалар, инвентарларны саклау пунктлары һ.б.) торгызу һәм урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерүләр (юл-сукмак челтәрләрен, мәгълүмати элмә такталарны һәм табигатьне саклау тематикасына бәйле аншлагланы, утыргычлары, яңгырдан саклаучы әвеслекләрен, хәрәкәт итү юнәлеше күрсәткечләрен, чүп өчен әржәләр һәм башка төзекләндерү элементларын урнаштыру) рөхсәт ителә;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнарда файдаланучы затлар урманнарны тапшырылган урман кишәрлекләрен төзекләндерү максатларында урманнарны үзләштерү проекты нигезендә карап тоталар;

вакытлыча корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә, әгәр бу хәл Татарстан Республикасы урман планында билгеләнгән булса;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнарда объектларны төзү максатларында урман утыртмаларын урманнарны үзләштерү проекты нигезендә кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда тапшырылган урман кишәрлеге чикләреннән тыш урман утыртмаларын, үсемлек капламын һәм туфракларны зарарлау, тапшырылган урман кишәрлеген һәм аңа янәшә урнашкан территорияләрен көнкүреш калдыклары, башка төр калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка төр механизмнар белән ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар белән керү рөхсәт ителми;

Халыкка масскүләм ял итү өчен, кече архитектура рәвешләрен урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын ясау юлы белән, уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экология шартларына тискәре рекреация йогынтысын киметергә мөмкинлек бирәчәк;

Урман сукмакларыннан һәм гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштырмыйча гына, урманчылык территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру рөхсәт ителә;

Урманнар кешеләрнең ялын, туристлыкны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру максатында файдаланылырга мөмкин;

Рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дүрләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты

чикләнмичә) файдалануга тапшырылырга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 30.06.2007 № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәм Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 20.05.2017 № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре таләпләре үтәлүен тәмин итәргә кирәк.

Янғын чыгу куркынычы янаган чорда урманнар территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашырганда массакүләм чаралар үткәрү бары тик жирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп жыю урыннары булдыру шарты белән рөхсәт ителә.

Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затларның бурычлары:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү;

урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

урман кишәрлегенен аренда шартнамәсендәге һәм урман кишәрлеген даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга тапшыру турында карарда билгеләнгән шартларны үтәү;

урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм яңадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләренә чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

РФ УК 21 ст. 6 өл. нигезендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган гидротехника корылмаларын төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләренә рекультивацияләү;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшыру;

Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләренә үтәү.

Төзеклөндөрү буенча чаралар күлөмө

№ п/п	Чаралар	Үлчөүлөрнөң берәмлеге	Күлөм	Урнашкан урыны (урманчылык, квартал)
1	2	3	4	5
1.	Яңгырдан әвеслекләр, павильоннар урнаштыру	данә	4	Лубян, кварталлар: 72,91,92,97,98, 104-106,111-113,116,125,126
2.	Чокырлар, күлләр, агынтылар аша жәяүле күперләре кору	данә	2	
3.	Утыргычлар һәм диваннар кую	данә	6	
4.	Автотукталыш урыннары ясау	данә	1	
5.	Бәдрәфләр кую	данә	2	
6.	Күрсәтмә такталар, аншлаглар урнаштыру	данә	5	
7.	Пикник өстәлләре урнаштыру	данә	2	
8.	Учак урыннары ясау	данә	2	
9.	Палаткалар өчен урыннар ясау	данә	2	
10.	Сукмаклар салу	чм	1	
11.	Сулыкларны баткан түмәрләрдән, коры-сарыдан, ботаклардан чистарту	данә	2	
12.	Уен мөйданчыклары һәм стадионнар ясау	данә	1	

2.9. Урманнардан урман плантацияләре ясау һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урман плантацияләре ясау һәм аларны эксплуатацияләү билгеле бер максатчан токымга карый торган урман үсентеләрен үстерүгә бәйлә эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт. Билгеле бер (максатчан) токымга караган урман утыртмаларына ясалма үстерелгән, билгеләнгән сыйфатламаларына ярашлы агач үстерү алар хисабыннан тәмин ителә торган урман утыртмалары кертелә. Урман плантацияләре урман фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә (урман утыртмалары капламаган жирләрдә һәм урманлыкы булмаган жирләрдә) ясалырга мөмкин. Урман плантацияләрендә урман утыртмаларын кисү һәм урман утыртмаларына кирт салу эшләрен башкару чикләмәләрсез рөхсәт ителә (РФ УК 42 ст.).

Гражданнарга, юридик затларга урман плантацияләрен ясау һәм аларны эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре – РФ УК нигезендә, жир кишәрлекләре – жир законнары нигезендә арендага тапшырыла.

Дәүләти яисә муниципаль милектәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе урман плантацияләрен ясау максатларында РФ УК 72 ст. 3 өлеше нигезендә ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә.

Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны; кыйммәтле урманнарны; махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны плантация булдыру максатларында файдалану рөхсәт ителми.

2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибе «Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 05.12.2011 № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган.

Урман жимешләрен, жиләкләрне, декоратив үсемлекләрне һәм дару үләннәрен үстерү (РФ УК 39 ст.) жимешләр, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре һәм башка шуңа охшаш урман ресурсларын алуға бәйле эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт. Үстерү өчен файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урман булып житешмәгән диләнкеләр, аланнар һәм урман культураларын утыртканчыга кадәр урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман утыртмалары белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшкә яраклы үзлеге беткән торфлыклар һ.б.) жирләр файдаланыла.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану тыела.

Азык-төлек урман продукциясен плантациядә үстерү перспективалары

Кыргый үсүче азык-төлек һәм дару үләннәре өлкәсендә шактый гына табигый запаслар булуга карамастан, соңгы 20-30 елда кайбер төр жиләкләрне, жимеш бирә торган үсемлекләрне һәм гөмбәләрне ясалма үстерү тенденциясе барлыкка килде. Моның сәбәбе – плантацияләрдә үстерелгән продукциянең үзкыйммәте халыктан жыелган шул ук төр кыргый үсүче үсемлекләрне сатып алу бәяләренә караганда кимрәк чыга.

Плантацияләрдә барлык төр эшләрне дә бергә туплап һәм механикалаштырып була, шул исәптән эзерләүне дә, бер берәмлек майданнан

уңышны арттырып, һава шартларына бәйлелекне бетереп, селекция өчен шартлар тудырып, продукциянең сыйфатын арттырып була.

Аз ғына чыгымнар белән табиғый шартларда иң продуктив үсемлекләргә сайлап алырга һәм аларда жимеш бирү һәм эксплуатацияләү (ягъни культуралаштыру) өчен оптималь шартлар тудырырга мөмкин.

Культивацияләнергә мөмкин булган һәм культураны гамәлгә керткәндә үзлекләрен югалтмый торган үсемлек төрләре плантацияләрен булдыру максатка ярашлырак.

Өлкә шартлары түбәндәге плантацияләргә ясау өчен яраклы: кара миләш (арония), сырғанак, гөлжимеш, кара карлыган һәм башка азык-төлек үсемлекләре, дару үләннәре, гөмбәләрдән – шампиньон плантацияләре.

Хәзерге вакытта, сатып алу бәяләре бик югары булганда, акчаны плантацияләр булдыруга тотарга тәкъдим итәргә мөмкин.

Гөлжимеш плантацияләре өчен иң яхшы туфрак – озак су баса торган елгаларның үзәннәрендәге органик матдәләргә бай кара туфрак һәм кие соры урман туфрагы. Плантацияләр ясау өчен сөргәннән, гектарына 100 т органик, 160 кг фосфор, 80 кг калий ашламалары кертелгәннән соң 3x1,5 м итеп казылган чокырларга яки буразналарга гөлжимеш утырту эше башкарыла, шушы рәвешле башкарылган плантацияләргә уңыш бирү дәрәжәсе гектарына 5,0 тоннага житә.

Урманчылыктарда ясалма алым белән гади вешенка гөмбәсе үстерергә мөмкин. Бер тонна гөмбә житештерү өчен лабораторияләрдә үстерелә торган инокулянт йоктырырга һәм плантациягә 25-30 см озынлыктагы һәм 22 см диаметрлы 700 усак кисәгә утыртырга кирәк, өч ел эчендә бер тонна гөмбә алырга мөмкин булачак.

2.11. Урманнарда урман үсентеләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү РФ УК 39.1 ст. һәм 2011 елның 19 июлендәге 308 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарда урман үсемлекләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә урманнарны торгызу һәм урман үрчетү максатларында гамәлгә ашырыла торган эшкүарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Урман үсентеләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, башка затларга арендага тапшырыла.

Урман үсемлекләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнарда файдалану урманчылыкның яисә урман паркының урман хужалыгы регламентлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 24 статьясындагы 2 өлеше нигезендә урманнарда файдаланучы гражданның, юридик затларның урман хужалыгы регламентын һәм

урманнарны үзләштерү проектын үтәмәве урман кишәрлегенен аренда шартнамәсен вакытыннан алда туктату, шулай ук урман кишәрлегеннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукын мәжбүри туктату өчен нигез була.

Урманнардан файдалану урман кишәрлекләрен биреп яки бирмичә, урман ресурсларын алып яки алмыйча гамәлгә ашырыла.

Урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затлар РФ УК 25 статьясында каралган тәртиптә, гражданлык законнары нигезендә үзагачка һәм алынган башка урман ресурсларына карата милекчелек хокукына ия булалар.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану РФ УК 27 статьясы нигезендә чикләнәргә мөмкин.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары һәм бурычлары.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) РФ УК 13 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкаларны) ясау;

3) РФ УК 39.1 ст. 2 өл. нигезендә тапшырылган урман кишәрлекләрендә теплицалар, башка корылмалар һәм төзелмәләр урнаштыру;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенен урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның бурычлары:

1) РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзәргә;

2) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

3) урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

4) урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануны туфрак эрозиясе барлыкка килүне чикли торган, урманнарны алга таба янадан үстерүгә карата, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны юкка чыгара яки чикли торган ысуллар ярдәмендә гамәлгә ашыру;

5) урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

6) РФ УК 26 ст. 2 өл. нигезендә ел саен урман декларациясе тапшыру;

7) РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшыру;

- 8) РФ УК 60 ст. 1 өл., РФ УК 91 ст. 4 өл. 9 п., РФ УК 91 ст. 2 өл. шул ук пункты нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;
- 9) РФ УК 91 ст. 2 һәм 4 өл. нигезендә билгеләнгән тәртиптә документлаштырылган мәгълүматларны дәүләт урман реестрына тапшыру;
- 10) Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләренә үтәү.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануга карата таләпләр.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләренә, шулай ук урмансыз диләнкеләренә, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану РФ УК 60.15 статьясы нигезендә тыела.

Урманчылык территориясендә 114 кварталда (38 бүлемтек) 6.5 га майданда даими урман питомнигы урын алган. Питомникның житештерү майданы – 6,0 га, шулардан: чәчүлек бүлгеге – 1,2 га; мәктәп бүлгеге – 0,4 га, парлар астында булган территория – 4,4 га. Питомник ачык тамыр системасы белән нарат, чыршы, карагач чәчкеннәрен һәм нарат, чыршы һәм каен кәлшәләрен үстерүгә исәпләнгән. Урман кишәрлегенә «Лубян урман-техника көллияте» УҗББ ДБМУ учреждениесендә даими (вакыты чикләнмичә) файдалануда.

2.12. Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урман кишәрлекләреннән жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен (РФ УК 43 ст.) файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 21 статьясы нигезендә жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урманнарда файдаланганда урман фонды жирләрндә урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнар урнашкан башка категория жирләрндә жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү башка федераль законнарда билгеләнгән очракларда шушы жирләрнең максатчан билгеләнешенә туры китереп рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйсез объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү буенча башка барлык очраклардагы кебек үк, эшләр тәмамланганнан соң файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өлеше).

Урман утыртмаларын кисүләр күздә тотылучы урманнарда файдалану төренә бер өлеше булып торган очракларда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен урман кишәрлекләре аренда шартнамәсе нигезендә тапшырыла (РФ УК 43 ст. 2 өлеше).

Әгәр мондый эшләрне башкару урман утыртмаларын кисүгә, капитал төзелеш объектларын төзүгә китермәсә, урманнар дәүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарә органнарының аларның вәкаләтенә туры китереп бирелгән рөхсәтләре нигезендә урман кишәрлекләрен тапшырмыйча гына файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеше).

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе ун елдан кырык тугыз елга кадәр төзелә һәм аукцион үткөрүне таләп итми (РФ УК 72 ст. 3 өлеше һәм 74 ст. 3 өлеше).

Урман кишәрлекләренә күрсәтелгән аренда вакытлары жир асты байлыклары турындагы законнарның таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

«Жир асты байлыклары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 РФ законының 10 статьясында жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә дип билгеләнә:

- 1) геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;
- 2) файдалы казылмалар табу өчен – файдалы казылма ятмаларын эшләүне жир асты байлыкларыннан нәтижәле файдалануны һәм саклауны тәмин итә торган техник-икътисадый нигезләмәдән чыгып исәпләнә торган файдалы казылма ятмаларын эшкәртү чорына;
- 3) жир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;
- 4) жир асты кишәрлекләреннән файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда тапшырылган жир асты кишәрлекләреннән кыска вакытлы файдалану хокукы нигезендә файдалы казылмалар табу өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эшлэү һәм бәялэү яки эшлэп чыгару эшлэрен төгәллэү яисә ликвидациялэүгә бәйле чараларны башкару зарурлыгы булган очракта, жир асты байлыкларыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозу очраклары булмау шарты белән, шушы жир асты байлыкларыннан файдаланучының инициативасы белән жир асты байлыкларыннан файдалану чорлары озынайтыла.

РФ УК 20 ст. 2 өлешендә урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшлэп чыгару өчен файдаланганда алынган үзагачка Россия Федерациясенең милекчелек хокукы билгеләнә.

Жир асты байлыкларыннан файданучылар үзагач эзерлэүне гамәлгә ашыруны күздә тоткан очракларда, алар аны 23.07.2009 № 604 Россия Федерациясе Хөкүмәте карарында каралган тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен тапшырылырга мөмкин.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшлэү өчен урманнарда файдалану тәртибе Россия Федерациясе Урман хужалыгы министрлыгының 27.12.2010 № 515 боерыгы белән расланган.

Бу норматив-хокукый актта урман кишәрлеген бирмичә генә эшләр алып баруга рөхсәт бирү процедурасы билгеләнгән.

Урман фонды жирләрәндә урман кишәрлеге тапшырылмыйча жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен жир асты байлыкларыннан файдаланучы (алга таба – Мөрәжәгать итүче) Тәртипнең 3 пунктында күрсәтелгән дәүләт хакимияте органнарына яки жирле үзидарә органнарына язмача гариза тапшыра, анда түбәндәгеләр күрсәтелә:

1) Мөрәжәгать итүче хакында белешмәләр:

тулысынча һәм кыскартылган аталышы һәм оешу-хокукый рәвеш, урнашкан жире һәм почта адресы, банк реквизитлары – юридик зат өчен;

фамилиясе, исеме, атасының исеме (соңгысы – булган очракта), яшәү урыны буенча адресы, шәхесен таныклаучы документ белешмәләре, – шәхси эшмәкәр булган граждандан өчен;

2) планлаштырылган эшләрне башкару өчен кирәкле урман фонды жирләрәнен урнашкан урыны һәм мәйданы, урманнарда файдалану нигезләмәсе һәм жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшлэрен башкару вакыты.

Гаризага Мөрәжәгать итүче исеменнән эш йөртүче затның вәкаләтлэрен таныклаучы документ теркәлә (зарурлык булганда).

Дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары ведомствора мәгълүмати хезмәттәшлек юлы белән түбәндәге документларны ала:

1) юридик затка карата Бердәм дәүләт юридик затлар реестрыннан өземтә;

- 2) физик затка карата Бердәм дәүләт шәхси эшмәкәрләр реестрыннан өземтә;
- 3) салым органында исәпкә куелу турында белешмәләр;
- 4) жир асты байлыктарыннан файдалануга лицензиянең яисә дәүләт ихтыяжлары өчен жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга дәүләт контракты булуы турында белешмәләр.

Гариза 30 көн эчендә карала һәм аталган эшләрне башкаруга рөхсәт бирү турында карар кабул ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен урманнарда файдалану тәртибендә жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләрнең, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – агачлар киселгәч, үсентеләре торгызылмаган, янгын булган жирләрнең, бушлыкларның, ачык урыннарның, шулай ук түбән тулылыктагы һәм әллә ни кыйммәтле булмаган урман утыртмалары үсә торган майданнарның файдаланылуы күздә тотыла. Аталган максатлар өчен башка төрле урман кишәрлекләреннән файдалану жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыруның башка вариантлары мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыру биләнүче һәм янәшә торучы территорияләрдә эрозия процессларының үсешенә юл куймаска тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген тапшыручы дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнарда жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман кишәрлекләрен агач үсемлекләреннән чистарту, чик буй полсаларын һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агач кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән үзгәчләргә махсус чараларсыз гына урманда саклау;

урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге майданын һәм аннан читтәге территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрутлар буенча узуы.

Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территориясендә файдалы казылма ятмаларын эшләр тыела.

Урманнарда жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләр максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәмин итәр:

файдаланыла торган урманнарны һәм аның янәшәсендәге урман кырыйларын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, сәнәгать, агач кисүдән калган, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, чүп-чарлардан даими рәвештә чистартып торун;

житештерү эшчәнлегә барышында жиңмерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал бағаналарын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгызуны;

Россия Федерациясә законнарына ярашлы рәвештә урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган, жир асты байлыктарын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйлә объектларны тиешлә эшләрне үтәр чорлары тәмамлану белән консервацияләрне яисә юк итүнә һәм күрсәтелгән объектларны төзү, үзгәртер кору һәм (яки) эксплуатацияләр өчен файдаланылган жиңләрне рекультивацияләрне;

аталган затлар гаебә белән барлыкка килгән һәләкәт очракларын һәм урман янғыннарын юкка чыгару, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәклә чаралар күреләрне;

сейсмик разведка эшләрне планлаштыру һәм үткәрү, шулай ук хәрәкәт составын һәм йөкләрне яңа урынга күчәрү максатларында квартал ызаннары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка жиңләрден максималь рәвештә файдаланун.

2.13. Урманнарда сусаклагычлар һәм башка төрлә ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләр өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Сусаклагычлар һәм башка төрлә ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләр өчен урманнарда файдалану РФ УК 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычларны, башка төрлә ясалма су объектларын, шулай ук гидротехника корылмаларын, диңгез портларын, диңгез терминалларын, елга портларын, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләр өчен урманнарда файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объектны дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын яисә суларның даими яисә вакытлыча

жыелып торучы су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга киңәш итә.

Ясалма су объектларының төрләре: сусаклагычлар, буалар һәм каналлар.

Урман хужалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача зурлыктагы елгаларда, шулай ук инешләрдә аларның урманүткәрү сәләтен көчәйтү, урман эзерләүне һәм житештерүнең бүтән төрен су белән тәмин итү өчен корыла һәм файдаланыла.

Урман хужалыгында каналлар корыту, сугару, су бастыру һ.б. максатларында булдырыла һәм эксплуатацияләнә. Аерым очракларда сал агызу каналлары ясалырга һәм эксплуатацияләнәргә мөмкин.

Шул ук максатларда гидротехника корылмалары булдырыла һәм эксплуатацияләнә, аларга «Гидротехника корылмаларының куркынычсызлыгы турында» 1997 елның 21 июлендәге 117-ФЗ номерлы федераль законның 3 ст. нигезендә түбәндәгеләр керә:

плотиналар, гидроэлектростанция биналары, суташлагыч, сужибәргеч һәм сучыгаргыч корылмалар, тунельләр, каналлар, насос станцияләре, суда йөзүче шлюзлар, судно күтәрткечләр;

сусаклагычларның ярларын, елга ярларын һәм үзән төбен су басудан һәм жиңерелүдән саклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгый һәм авыл хужалыгы оешмаларының сыек калдыкларын саклагычларны чикләп торучы корылмалар (дамбалар);

каналларда су ашалудан саклау җайланмалары;

су ресурсларынан файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның тискәре йогынтысын бетерү өчен билгеләнгән корылмалар, «Су белән тәмин итү һәм су агызу турында» федераль законда каралган кайнар су белән тәмин итүнең үзәкләштерелгән системасы объектларынан тыш.

Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла. Файдалануның әлегә төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзүгә, үзгәртеп коруга һәм эксплуатацияләүгә бәйле.

Урманнардан күрсәтелгән максатларда файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү рөхсәт ителә, шул исәптән гражданның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм санитар-яклау зоналарында (РФ УК 21 ст. 5 өл.).

РФ УК 21 ст. 4 өлеше нигезендә гидротехника корылмалары су законнарына туры китереп консервацияләнәргә яисә ликвидацияләнәргә тиеш.

Су объектларын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 30 декабрендәге № 844 карары белән расланган.

Дәүләти һәм муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлекләре су-саклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корымалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга тапшырылырга мөмкин.

РФ УК 72 статьясының 3 өлеше һәм 74 статьясының 3 өлеше нигезендә күрсәтелгән урман кишәрлекләре атап үтелгән максатларда дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары карарлары нигезендә, аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәрге чорга арендага тапшырыла. Гариза килгән көннән соң утыз көннән артып китмәгән чорда дәүләт хакимияте органы, жирле үзидарә органы үзләренә РФ УК 81-84 ст. билгеләнгән вәкаләтләре чигендә килгән гаризаны карыйлар һәм урман кишәрлегенә яңа аренда шартнамәсен төзүдән баш тарту өчен нигезләр булу-булмавын тикшерәләр һәм күрсәтелгән карау һәм тикшерү нәтижәсендә урман кишәрлегенә арендаторы булып торучы гражданин яисә юридик зат белән мондый урман кишәрлегенә яңа аренда шартнамәсен сатулар уздырмыйча төзү турында яисә РФ УК 74 ст. 2 өлешендә каралган шартларның берсе генә булса да үтәлмәгәндә мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карар кабул итәләр. Мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карарда тиешле карар кабул итүнең барлык нигезләре булырга тиеш.

Урман фонды жирләрендә урнашкан урманнардан шушы рәвешле файдаланганда алынган үзагачка карата милекчелек хокукы Россия Федерациясенә була (РФ УК 20 ст. 2 өлеше).

2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану РФ УК 45 ст. нигезендә регламентлана.

РФ УК 9 ст. ярашлы рәвештә урман кишәрлекләреннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукы, чит урман кишәрлекләреннән чикләнгән рәвештә файдалану хокукы (сервитут), урман кишәрлекләрен арендага алу хокукы, шулай ук урман кишәрлекләреннән түләүсез нигездә вакыты билгеләнәп файдалану хокукы гражданлык законнарында, концессия килешүләре турында Россия Федерациясе законнарында һәм жир законнарында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә барлыкка килә һәм туктатыла, әгәр РФ УК, шулай ук дәүләти-хосусый партнерлык һәм муниципаль партнерлык турында законнарда башкача каралмаса.

Урманнардан электртапшыру, элементә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм линияле башка объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану Россия Рослесхозның 10.06.2011 № 223 боерыгы белән расланган Кагыйдәләр белән раслана.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында, барыннан элек, урманлы булмаган жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисентеләре торгызылмаган, көек, бушлык, ачык урыннар, шулай ук түбән тулылыклы һәм кыйммәте азрак булган урман утыртмалары үсә торган мәйданнар кулланыла, күрсәтелгән максатларда башка төрле урман кишәрлекләреннән файдалану линияле объектларны урнаштыру мөмкин булган башка вариантлар булмаган очракта рөхсәт ителә.

Автомобиль юллары һәм тимер юллар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда жир өсте һәм туфрак эче агынтысын боза торган, юллар буендагы урман кишәрлекләрен су бастыра яки сазландыра торган очраklar булмаска тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм линияле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү шушы зоналарның билгеләнгән режимы нигезендә урман кишәрлеген файдалануга тапшырган дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнардан линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасында урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

тапшырылган урман кишәрлеген читтә янәшә урнашкан территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасындагы юллардан гайре ирекле, билгеләнмәгән маршрут буенча узуы.

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә тәмин итә:

тапшырылган урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

эшчәнлек барышында жиимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләргә, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгыза;

аталган затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын һәм урман янгыннарын юкка чыгара, шулай ук башка шундый хәлләргә бетерү буенча кирәкле чаралар күрә;

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда жиимерелгән яисә пычранган жирләр Россия

Федерациясе законнары таләпләренә ярашлы рәвештә рекультивацияләнергә тиеш.

Электр тапшыру линияләренәң яки элементә линияләренәң трассаларының барлык киндәге буйлап туфрак катламы эрозия арту куркынычы барлыкка килгәндә туфрак катламы бозылган урыннарда үлән чәчү һәм (яки) куаклыклар утырту юлы белән жирләргә рекультивация уздырылырга тиеш.

Уртак файдаланудагы автомобиль юлларын һәм тимер юлларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарның (шушы юллар буйларындагы яклаучы полосалар) хокукий режимы РФ УК 102 ст. белән регламентланган.

Урман фонды жирләрендә һәм энергетика жирләренә кертелмәгән башка категория урманнары үсә торган жирләрдә электр тапшыру линияләре төзү өчен кирәкле урман фонды жир кишәрлеге зурлығы Электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче һава электр тапшыру линияләре һәм элементә линияләре баганалары урнаштыру өчен жир кишәрлекләренәң зурлыкларын билгеләү кагыйдәләренәң (РФ Хөкүмәтенәң 2003 елның 11 августындагы № 486 карары белән расланган) 6 пункты нигезендә исәпләп чыгарыла.

Жир кишәрлегенәң, шул исәптән көчәнеше 10 кВ артмаган һавадан электр тапшыру линияләре баганалары (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элементә линияләре баганалары) урнаштыру өчен жир кишәрлегенәң жир өслегендә багананың аркылы кисеменә тигез булган контур мәйданы буларак минималь зурлығы билгеләнә.

Көчәнеше 10 КВ артык булган һавадан электр тапшыру линиясе баганасын урнаштыру өчен урман кишәрлегенәң минималь зурлығы түбәндәгечә билгеләнә:

жир өслегендә багана проекциясе контурыннан 1 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш булган, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләренән кала, барлык категориядәге жирләренәң жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен;

жир өслегендә багана проекциясе контурыннан 1,5 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганаларны урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләре өчен.

330 кВ һәм аннан югарырак көчәнешле, конструкциясендә жиргә беркетелеп куела торган таягы (тарттырып торучы жайланмасы) кулланыла торган һавадан электр тапшыру линияләре баганасын урнаштыру өчен аерып алынган жир кишәрлекләренәң минималь зурлыкларын барлык категориядәге жирләренәң жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен (авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән тыш) жир өслегә дәрәжәсендә һәм таяныч жайланмасының (тарттырып торучы жайланмасының) тышкы контурларыннан – 1 м һәм авыл хужалыгы

билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен 1,5 м торучы контурлар майданы буларак билгеләргә рөхсәт ителә.

Һавадан электртапшыру линиясе баганаларын (электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганаларын) урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә билгеле бер зурлыклары баганаларны жиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның зурлыкларыннан һәм типларыннан, грунтларның терәк була алу сәләтеннән һәм тотрыклылыгын һәм иминлекле эксплуатацияләнүен тәмин итү максатында багана майданчыгын инженерия ягыннан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

Энергетика объектлары оешмалары эшчәнлеген тәмин итү (РФ Жир кодексының 89 ст.) максатларында һәм электр хужалыгы объектларының һәм электр энергетикасының электр энергетикасы турында Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән бүтән объектларының куркынычсыз һәм аварияләрсез функцияләвен, ышанычлы эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен, әлеге урман кишәрлекләре составына кергән жирләрнең категориясенә бәйсез рәвештә, жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә.

Мондый саклык зоналарын билгеләү һәм тиешле жир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәтенә «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналарның чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлар билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары белән билгеләнә (алга таба – Жир кишәрлекләренә саклык зоналарын һәм алардан файдалану махсус шартлар билгеләү кагыйдәләре).

Саклык зоналарында электртапшыру линияләрен һәм электр хужалыгының башка объектларын эксплуатацияләүдә куркынычсыз шартлар тәмин итү һәм аларга зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгару максатларында территорияләрдән файдалануда махсус шартлар билгеләнә.

Саклык зоналары челтәр оешмалары хисабыннан кисәтү тамгалы урнаштыру юлы белән маркаланырга тиеш, әлеге тамгаларда саклык зонасының зурлыгы, тиешле челтәр оешмасы турында мәгълүматлар, шулай ук Жир кишәрлекләренә саклык зоналарын һәм алардан файдалануда махсус шартлар билгеләү кагыйдәләрендә билгеләнгән чикләмәләргә үтәү зарурлыгы күрсәтелә.

Саклык зоналары чикләрендә челтәр оешмалары белән килештерү турында язмача рөхсәттән башка юридик һәм физик затларга түбәндәгеләр тыела:

биналар һәм корылмалар төзү, капитал ремонтлау, үзгәртеп кору яки сүтү;

тау, шартлату, мелиоратив эшләр, шул исәптән жирләрне вакытлыча су бастыруга бәйле эшләр;

агачлар һәм куаклыктар утырту һәм кисү.

төпне тирәнәйтү, туфрак сосу һәм төяү-бушату эшләре, балык, судагы башка хайваннарны һәм үсемлекләргә су төбеннән тоту кораллары белән

табу, сугару урыннары ясау, боз вату һәм эзерләү (электр тапшыру буенча су астындагы кабель линияләренең саклык зоналарында);

йөк белән яки йөктән башка вертикаль буенча иң биек ноктасыннан сулыклар аша электр тапшыруның һава линияләре үтә торган урынның иң түбән ноктасына кадәр озынлыгы, шул исәптән ташу вакытында суның максималь күтәрелү дәрәжәсен исәпкә алып, минималь дәрәжәдә мөмкин булган озынлыктан азрак тәшкил иткән судноларның үтүе;

йөк белән бергә яки йөктән башка юл өслөгөннән исәпләгәндә 4,5 метрдан биекрәк озынлыкта булган машиналарның һәм механизмнарның үтүе (электр тапшыруның һава линияләрен саклау зоналарында);

0,3 метрдан тирәнрәк урында жир эшләре (сөрелә торган жирләрдә 0,45 метрдан тирәнрәк булган урыннарда), шулай ук грунт планлаштыру (электр тапшыру буенча жир астындагы кабель линияләренең саклык зоналарында);

су агынтысының биеклеге 3 метрдан артып киткән очракта авыл хужалыгы культураларына су сибү (электр тапшыру буенча һава линияләренең саклык зоналарында);

биеклеге 4 метрдан артып китә орган авыл хужалыгы машиналарыннан һәм жайланмаларыннан файдаланып, кырда авыл хужалыгы эшләрен башкару (электр тапшыру буенча һава линияләренең саклык зоналарында) яки кырда жир сөрүгә бәйлә авыл хужалыгы эшләрен башкару (электр тапшыруның кабель линияләрен саклау зоналарында).

Гамәлләр башкаруны килештерү турында язмача рәхсәт алу өчен мәнфәгатьле затлар язмача гариза белән электр хужалыгының тиешле объектларын эксплуатацияләү өчен җаваплы булган чөлтәр оешмасына (аның филиалына, вәкилле генә яисә структур бүлекчәсенә) кирәкле эшләрне гамәлгә ашыра башлар алдыннан 15 эш көненнән соңга калмыйча мөрәжәгать итә.

Чөлтәр оешмасы гариза килгән датадан соң 2 көн эчендә аны карый һәм тиешле эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында карар кабул итә.

Эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында язмача карар мөрәжәгать итүчегә тапшырыла яки почта аша кулга тапшыру турында белдереп җибәрелә. Мөрәжәгать итүчегә шулай ук чөлтәр оешмасы тарафыннан кабул ителгән карар турында факсимиль яки электрон элемент чараларыннан файдаланып та хәбәр ителә, әгәр шушы рәвешле хәбәр итү зарурлыгы гаризада күрсәтелгән булса.

Әгәр тиешле эшләрне гамәлгә ашыру норматив хокукый актларда билгеләнгән таләпләрне бозса һәм тиешле электр чөлтәrlәре хужалыгы объектлары эшенә хилафлык китерергә мөмкин булса, эшләрне килештерүдән баш тарту рәхсәт ителә. Баш тарту нигезле булырга һәм мөрәжәгать итүченең тиешле эшләрне башкаруы (тиешле гамәлләрне гамәлгә ашыруы) нәтижәсендә бозылачак норматив хокукый актларның нигезләмәләренә сылтамаларны үз эченә алырга тиеш.

Саклык зоналарында эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү турында карар алган затлар аларны электр челтәрләре хужалыгы объектларын саклауны тәэмин итә торган шартларны үтәп гамәлгә ашырырга тиеш.

Саклык зоналарында шартлату эшләрен башкаруны килештерү турында язмача карар бу эшләрне башкаручы затлар билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән, шартлату эшләрен башкарганда норматив хокукый актларда билгеләнгән куркынычсызлык кагыйдәләрендә каралган техник документацияне (проектларны, паспортларны һ.б.) тапшырган очракта гына бирелә.

Биналар һәм корылмалар төзүне, капитал ремонтлауны һәм үзгәртеп коруны килештерү турында язмача карар алынган очракта, күрсәтелгән гариза белән бер үк вакытта челтәр оешмасына тиешле объектларга карата эшләнгән проект документациясе дә жиберелә. Шәһәр төзү эшчәнлеге турында законнар нигезендә мондый документацияне эшләү зарури булмаган очракта, мондый гариза белән бер үк вакытта төзөргә планлаштырылган объект параметрлары (үзгәртеп корганда аның параметрларын үзгәртү) турында, шулай ук төзү, үзгәртеп кору һәм ремонтлау буенча эшләрнең сроклары һәм күләмнәре турында белешмәләр дә тапшырыла. Биналар һәм корылмалар төзүне, үзгәртеп коруны һәм ремонтлауны гамәлгә ашыруда мәнфәгатьле затлардан бүтән документларны һәм белешмәләренә таләп итү рөхсәт ителми.

Челтәр оешмаларының саклык зоналарында эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү турында язмача карар бирүдән баш тартуына карата судка шикаять белдерелергә мөмкин.

Федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, күрсәтелгән органдагы вәкаләтле вазыйфаи затлар Россия Федерациясе законнары нигезендә тиешле административ хокук бозулар турында беркетмәләр төзи.

Челтәр оешмалары һәм бүтән затлар саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, аталган затлар федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органына мондый фактларның булуы турында гариза жиберә, шулай ук Россия Федерациясе законнары нигезендә судка һәм (яки) тиешле хокук бозулар турында эшләрне карау өчен вәкаләтле булган башкарма хакимият органнарына мөрәжәгать итәргә хокуклы.

Электр хужалыгы объектларына техник хезмәт күрсәтү буенча планлы (регламентлы) эшләр жир кишәрлекләренә милекчеләренә (жирдән файдаланучыларга, жир хужаларына, арендаторларга) алдан хәбәр итеп башкарыла.

Хәбәрләмә язмача рәвештә почта аша кулга тапшыру турында белдерү белән жиберелә. Хәбәрләмәне жиберү билгеләнгән тәртиптә язмача корреспонденцияне жиберү буенча билгеле бер контроль чорларны исәпкә

алып, тиешле эшләрне башлап жибәрү датасына кадәр 7 эш көнөнән соңга калмыйча алынуын тәмин итәрлек чорда гамәлгә ашырыла, аварияләрне туктату яисә ликвидацияләү буенча эшләр искәрмәле очраklar булып тора. Хәбәрләмдә эшләрнең озынлыгы, шулай ук эчтәлеге күрсәтелә.

Электр хужалыгы объектларының аварияләрсез функцияләнүен һәм эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен саклык зоналарында челтәр оешмалары яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә гамәл кылучы оешмалар тарафыннан түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) күрсәтелгән зоналар урман биләмәләрендә һәм яшел утыртмаларда урнашкан очракта һавадан электр тапшыру линияләре буйлап һәм подстанцияләрнең һәм бүлү жайланмалары периметры буйлап урман ызаннары салына һәм карап тотыла;

б) агачлар һәм куаклыklar ябалдашларына кадәр рөхсәт ителгән минималь аралык чикләрендә киселә һәм игәүләнгән, шулай ук аву куркынычы янаган агачлар кисеп атыла.

Урман ызаннарын карап тотканда челтәр оешмалары түбәндәгеләрне тәмин итәргә бурычлы:

а) урман ызаннарын урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре таләпләре нигезендә янгыннан ышанычлы торышта карап тотарга;

б) урман ызаннары киңлеген, агачларны (куакларны) кисеп ату яисә ябалдашларын кискәләү юлы һәм башка төрле ысуллар белән, электр хужалыгы объектларын төзү проектларында һәм Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә билгеләнә торган таләпләрдә каралган зурлыklarда карап тотарга;

в) урман ызаннарында үсүче, биекlege 4 метрдан артып китүче агачларны (урман утыртмаларын) кисәргә яисә ябалдашларын кискәләргә.

Кагыйдәләрнең 21 һәм 23 п. каралган очраklarда агачлар кисү эше зарурлык очрагына карап, урман кишәрлекләрен алдан бирмичә генә гамәлгә ашырыла. Челтәр оешмалары яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә эшләүче оешмалар вәкаләтле дөүләт хакимияте органнары РФ УК 49 статьясы нигезендә урманнардан файдалану турында хисаплар тапшыра.

Урман фонды жирләрендә саклык зоналары электр тапшыру буенча һава линияләре буйлап жир кишәрlege өслегенең һәм һава киңлегенең (электр тапшыру буенча һава линияләре баганаларының биеклегенә туры килгән биеклектә) вертикаль параллель яссылыklar белән чикләнгән, электр тапшыру линиясенең һәр ягында кырый үткәргечләрдән түбәндәгечә ераклыklarда үзләренең читкә тайпылмаган торышында торучы бер өлеше рәвешендә билгеләнә:

Көчәнешнең проектта каралган номинал классы, кВ	Ераклыгы, м
1 кадәр	2
1-20	10

35	15
110	20
150, 220	25
300, 500, +/- 400	30
750, +/- 750	40
1150	55

Элемтә, радио элементәсе, телевидение, информатика белән тәэмин итү максатларында (космик элементдән тыш) тиешле инфраструктура объектлары урнаштыру өчен жир кишәрлекләре бирелә (РФ ЖК 91 ст.), түбәндәгеләрне дә кертеп:

1) балансында радиорелейлы, һава, кабельле элемент линияләре һәм тиешле читләштерү полосалары булган эксплуатацион элемент предприятиеләре;

2) кабельле, радиорелейлы һәм һавадагы элемент линияләре һәм кабельле һәм һава элемент трассаларындагы радиофикация линияләре һәм элемент линияләренә радиофикациясе һәм тиешле саклык зоналары;

3) жир астындагы кабельле һәм һава элемент һәм радиофикация линияләре һәм элемент линияләренә тиешле саклык зоналары;

4) элементнең кабель линияләрендә хезмәт күрсәтелми торган жир өсте һәм жир асты көчәйткеч пунктлары һәм тиешле саклык зоналары;

5) спутник элементсенең жир өсте корылмалары һәм инфраструктурасы.

«Элемент турында» 2003 елның 7 июлендәге № 126-ФЗ федераль законда элемент линияләренә тапшыру линияләре, элементнең физик чылбырлары һәм линияле-кабельле корылмалары буларак билгеләмә бирелә.

Жирләрдән элемент максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр РФ Хөкүмәтенең 09.06.1995 № 578 карары белән расланган Россия Федерациясе элемент линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Элементнең кабель һәм һава линияләре һәм радиофикация линияләре трассаларында:

файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә:

урмансыз урыннарда торак пунктларынан читтә урнашкан элементнең жир астындагы кабель һәм һава линияләре һәм радиофикация линияләре өчен, – әлеге линияләр буйлап урнашкан жир кишәрлекләре рәвешендә, алар элементнең жир астындагы кабеле трассасыннан яки элементнең иң кырый һава үткәргечләреннән һәм радиофикация линияләреннән һәр яклап кимендә 2 метрда торучы параллель турылар буларак билгеләнә;

элементнең диңгездәге кабель линияләре һәм суднолар йөри торган һәм сал агыза торган елгалар, күлләр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыklar) аша узганда элемент кабельләре өчен, – су өслегеннән су төбенә кадәр бөтен тирәнлегә буенча су тирәлеген тәшкит итүче кишәрлек рәвешендә, ул диңгездәге кабель трассасыннан һәр ягыннан 0,25 диңгез миләнә тигез булган ераклыкта яки елгалар, күлләр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыklar)

кичүендә һәр ягыннан 100 метрга тигез булган ераклыкта торучы параллель өслекләр буларак билгеләнә;

жир өслегендә һәм жир астында элементнең кабель линияләрендә хезмәт күрсәтелми торган ток көчәйткеч һәм регенерация пунктларында, – жир кишәрлекләре рәвешендә, алар көчәйткеч һәм регенерация пунктлары урнашкан үзәктән яки алар тирәли вал салыну чикләреннән кимендә 3 метр ераклыкта һәм жиргә беркетү контурларыннан кимендә 2 метр ераклыкта торучы йомык линияләр белән билгеләнә.

Кабель һәм һава элементә линияләре трассаларында урман биләмәләрендә һәм урман утыртмаларында түбәндәгечә урман ызаннары ясалырга тиеш:

агачларның биеклегә 4 метрдан кимрәк булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасында кимендә плюс 4 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

утыртмалар биеклегә 4 метрдан биегрәк булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасында кимендә плюс 6 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 3әр метр);

элементә кабеле трассасы буйлап – кимендә 6 метр киңлектә (элементә кабеленнән һәрьяклап 3әр метр).

элементә линияләренең һәм корылмаларының, радиофикация линияләренең һәм корылмаларының саклык зоналарындагы барлык эшләр эшләрне башкару һәм кабул итү кагыйдәләре буенча гамәлгә норматив документларны үтәп башкарыла.

Урман биләмәләре һәм урман утыртмалары буенча уза торган кабельле һәм һава элементә линияләре өчен ызаннар шушы элементә линияләре белән эш итүче предприятиеләрнең көче белән янғын куркынычы күзлегеннән караганда иминлекле торышта тотылырга тиеш.

Өгәр гамәлдәге кабельле һәм һава элементә линияләре трассалары тыюлыклар, беренче төркем урманнары һәм махсус сакланучы башка территорияләр буйлап узса, махсус сакланучы кишәрлекләренең (сирәк һәм югала баручы хайван төрләрен ашату урыннары, кыйммәтле балык токымнарының уылдык чөчү урыннары һ. б.) вазыйфаи әһәмиятен киметү күренеше булмаганда гына урман ызаннары ясау рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торақ пунктлары тирәсендәгә яшел зоналарда, кыйммәтле урман биләмәләрендә, кырыяклагыч урман утыртмаларында, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка сулыклар тирәсендәгә тыюлыклы урман полосаларында ызаннар ясау утыртмаларның торышына мөмкин кадәр аз зыян китереп һәм аларның яклау үзенчәлекләре югалмаслык итеп башкарылырга тиеш.

Ызаннарда куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең ызаннары гайре), йомшак туфракларда, текә урыннарда (15

градустан югары) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элемтә линияләре һәм радиофикация элемтәләре белән эш итүче предприятиеләргә саклык зоналарында түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

үз хисабыннан юллар, килә торган юллар, күперләр һәм элемтә линияләренә һәм радиофикация линияләренә эксплуатацияле хезмәт күрсүтү өчен кирәкле башка корылмаларны жир милекчеләре (жир хужалары, жирдән файдаланучылар, арендаторлар) белән килештерелгән шартларда төзү, соңгылары әлеге предприятиеләргә элемтә корылмаларына эксплуатацияле хезмәт күрсәтү өчен шартлар тудырудан баш тартырга хокуклы түгел;

элемтә линияләрен һәм радиофикация линияләрен ремонтлау өчен, алга таба күмеп, чокырлар, траншеялар һәм нигез чокырлары казу;

урман биләмәләре аша уза торган элемтә линияләрендә һәм радиофикация линияләрендә аварияләр булганда әлеге линия трассаларына янәшә урнашкан жирләрдә алга таба кисү калдыкларын чистарту шарты белән аерым агачларны кисеп ату.

РФ Жир кодексының 90 ст. 6 өл. ярашлы рәвештә, трубаүткәргеч оешмаларының эшчәнлеген һәм әлеге өлкә объектларының эксплуатацияләнүен тәэмин итү максатларында, түбәндәгеләр өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

1) нефтьүткәргечләр, газүткәргечләр, башка төрле трубаүткәргеч системасындагы жир өсте объектларын урнаштыру;

2) трубаүткәргеч транспортның жир өсте һәм жир асты биналарын, корылмаларын, жайланмаларын һәм башка төрле объектларын эксплуатацияләү, карап тоту, төзү, үзгәртеп кору, ремонтлау өчен кирәкле жир өсте объектларын урнаштыру.

Газ белән тәэмин итү системасы объектлары урнаштырылган саклык зоналарының чикләре төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, магистраль трубаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган башка норматив документлар нигезендә билгеләнә. Аталган жир кишәрлекләрендә аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәэмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми. Газ белән тәэмин итү системасының милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага алар тарафыннан газ белән тәэмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәтү һәм ремонтлау, аларда барлыкка килгән аварияләрләрнең, һәлакәтләрнең нәтижәләрен бетерү буенча эшләр башкаруга каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

Аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәэмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми.

Газ белән тәэмин итү системасы милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага, газ белән тәэмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәткәндә һәм ремонтлаганда, барлыкка килгән

аварияләрләрнең, һәләкәтләрнең нәтижәләрен бетерү эшләре башкарылганда, каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

«Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль законның 28 ст. нигезендә урманнардагы газ белән тәэмин итү системасы объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) белән эш итүче оешмаларның бурычларына түбәндәгеләр керә:

газ белән тәэмин итү системасының саклык зоналарын янғын куркынычы янамаган торышта карап тоту;

газ белән тәэмин итү системасының саклык зоналарында һәм мондый зоналардан читтә Россия Федерациясе урман законнарында билгеләнгән тәртиптә планлаштырылган эшләргә башкару, агачларны (куакларны) кисү.

РФ Хөкүмәтенең 2000 елның 20 ноябрәндәге № 878 карары белән расланган Газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләрендә саклык зоналары – файдалануда махсус шартлары булган, газүткәргеч трассалары буйлап һәм газ бүлү челтәренең башка объектлары тирәли билгеләнә торган, аның нормаль шартларда эксплуатацияләнүен һәм аңа зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгара торган территорияләр карала.

Саклык зоналары урманнар буйлап уза торган поселокара газүткәргеч трассалары буйларында, – газүткәргечнең һәр ягынан 3 м, 6 м киңлегендәге ызаннар рәвешендә билгеләнә.

Газүткәргечләрнең жир өсләгендәге өлешләре өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаса тиеш.

Газ бүлү челтәрләренең саклык зоналары урманнар буенча һәм агач-куак үсә торган урыннардан узганда газ бүлү челтәрләренең эксплуатация оешмалары үз хисабына:

газ бүлү челтәрләренең саклык зоналарын (ызаннарны) янғыннан имин торышта карап тотарга;

ызаннарның чикләре буйлап кимендә 1,4 м киңлегендәге минераллаштырылган полосалар ясарга;

һәр 5-7 чакрым саен янғынга каршы техника узып йөрерлек юллар ясарга тиеш.

Мондый саклык зоналарында һәм алардан читтә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацияләү оешмасына, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китертү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә.

Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләргә башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды жирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләрнең нәтижәләрен бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацияләү оешмасы бу жирләргә башлангыч хәленә кайтарырга (рекультивацияләргә) һәм аларны акт буенча милекчесенә,

хужасына, жир кишәрлегеннән файдаланучыга яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән затка тапшырырга тиеш.

2.15. Урманнарда агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УК 46 ст. белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдаланучы затларның хокуклары:

РФ УК 13 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкасы) булдыру;

РФ УК 14 ст. 1 өлеше нигезендә агач эшкәртү инфраструктурасы (эзерлэнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкасы) булдыру;

урман фонды жирләрендә РФ УК 21 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү;

Россия Федерациясе Урман кодексында каралган бүтән хокукларны гамәлгә ашыру.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисүләрдән соң торгызылмаган кишәрлекләр, янгыннан калган жирләр, бушлыклар, ачык урыннар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман утыртмалары үсә торган жирләр файдаланыла.

Бүтән урман кишәрлекләреннән күрсәтелгән максатларда файдалану күрсәтелгән объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда рөхсәт ителә.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм урманнарның махсус якланучы кишәрлекләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урманнарда файдалану кагыйдәләре РФ ТРЭМның «Урманнарда агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 01.12.2014 г. № 528 боерыгында билгеләнә.

2.16. Урманнарда дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм «Вөждән иреге һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрэндәге № 125-ФЗ федераль закон нигезендә дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйриячелек билгеләнешендәге биналарны, корылмаларны, төзелмәләрне торгызу рөхсәт ителә (РФ УК 47 ст. 2 өлеше).

Дәүләти яки муниципаль мөлкәттә булган урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

Урман ресурсларын әзерләү һәм жыю, авыл хужалыгын алып бару һәм башка төрле шундый эшчэнлек дини оешмалар тарафыннан аларга тапшырылган урман кишәрлекләрендә РФ УК 32, 34, 38 ст. нигезендә гамэлгә ашырылырга мөмкин.

Урманнардан дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен файдаланучы субъектлар дип һәм, әлбәттә инде, тиешле урман кишәрлекләренә карата милекчелек хокуклары субъектлары дип дини оешмалар дип игълан ителә.

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрәндә № 125-ФЗ федераль законның 8 статьясы нигезендә Россия Федерациясе гражданның, Россия Федерациясе территориясендә даими рәвештә һәм законлы нигезләрдә яшәүче бүтән затларның бергәләп гыйбадәт кылу һәм динне тарату максатларында төзелгән һәм законда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак теркәлгән ирекле берләшмәсе дини оешма дип таныла.

Юридик зат статусына ия булмаган дини берләшмәләргә, шулай ук дини төркемнәргә һәм аларда катнашучыларга дини максатларда урманнарны файдалану өчен тапшыру каралмаган. «Юридик затларны һәм шәхси эшқуарларны дәүләт теркәвенә алу турында» 2001 елның 08 августындагы № 129-ФЗ федераль закон нигезендә дини оешмалар дәүләт теркәвенә алынырга тиеш (намус иреге һәм дин тоту иреге турындагы законнарда билгеләнгән дини оешмаларны дәүләт теркәвенә алу тәртибен исәпкә алып).

РФ УК 47 статьясының 3 өлешенә ярашлы рәвештә, дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

РФ УК 25 ст. билгеләнгән эшчэнлек төрләрен гамэлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре арендага, даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга тапшырылган затлар эшчэнлекне Дәүләт экспертизасы нәтижеләре буенча уңай бәяләмә алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамэлгә ашыра.

2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм яңадан үстерүгә карата таләпләр

2.17.1. Урманнарда янғын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләр белән пычранудан һәм тискәре башка йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янғыннардан саклау РФ УК 51, 53 статьялары, «Янғын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрәндәге № 69-ФЗ федераль

закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Россия Федерациясе урманнарында янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм яңадан үстергәндә, урманнарда бүтән эшчәнлекне гамәлгә ашырганда, шулай ук гражданнар урманнарда булганда урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданнар өчен үтәү өчен мәжбүри булып тора.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янғынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янғынга каршы билгеләнештәге юлларны, урманнарны саклау һәм яклау буенча авиация эшләрен үткөрү максатларында самолетларга, вертолетларга утыру майданчыкларын төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, ызаннар, янғынга каршы аралыклар ясау;

б) урманнарда янғыннарны кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны карап тоту, шулай ук янғын чыгу куркынычы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янғын чыгу куркынычын һәм урман янғыннарын мониторинглау;

г) урман янғыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урманнардагы янғыннарны сүндерү;

е) урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан, аларның вәкаләтләре чикләрендә, РФ УК 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янғынга каршы кору, шул исәптән янғынга каршы билгеләнгән юлларны төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, урман ызаннары салу, янғынга каршы чокырлар казу түбәндәгечә башкарыла:

– туфрак тыгызлыгы 1дән алып 5 Ки/км² һәм 5тән башлап 15 Ки/км² тәшкил иткән цезий-137 белән пычранган зоналарда һәм 0,15тән башлап 1 Ки/км² кадәр һәм 1дән башлап 3 Ки/км² тәшкил иткән стронций-90 белән пычранган барлык урман үсә торган зоналарда һәм урманлы районнарда – туфрагы, агачлары һәм урманның башка компонентлары радиоактив пычрануга бәйле рәвештә билгеле бер төзәтмәләр һәм чикләмәләр белән;

– Россия Федерациясенен Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнарның урманлы районында туфрагы тыгызлыгы 15тән 40 Ки/км² башлап 40 Ки/км² артык тәшкил иткән цезий-137 белән пычранган зоналарда

һәм 3 Ки/км² югары тәшкил иткән стронций-90 белән пычранган Көнъяк-Урал урман районында – махсус эшлэнгән проектлар буенча жирле үзидарә органнары рөхсәте нигезендә, санитар-эпидемиология күзәтчелегенә территорияль үзәкләре һәм әйләнә-тирә мохитне саклау органнары киңәшләрен исәпкә алып.

Уртак файдаланудагы, урман кишәрлекләре һәм киптерелгән торфлыклар аша уза торган магистраль юллар буенда тәмәке тартуны һәм ачык ут куллануны тыя торган аншлаглар һәм тамгалар урнаштырыла. Алар буйлап киңлеге кимендә 3 метрлы минераллаштырылган полосалар ясала. Авыл хужалыгы биләмәләре булган урман биләмәләре чикләре буйлап та, шулай ук һәлак булган урман кишәрлекләре тирәли дә шундый ук полосалар салына. Алар тузан барлыкка килүне булдырмас өчен туфрак артык дымланган чорларда булдырыла һәм яңартылып тора.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча гомуми таләпләр

Кар катламы эреп беткән көннән башлап көзгә тотрыклы яңгырлы һава торышы урнашканчыга кадәрге яисә кар капласы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янғын булып узган, зыян салынган урын кишәрлекләрендә, торфлыкларда, агачлар киселгән (диләнкеләрдә), агач кисү калдыкларыннан һәм эзерлэнгән үзагачтан чистартылмаган урыннарда, үләнә корыган урыннарда, шулай ук агачларның ябалдашлары астында учак ягу. Киңлеге кимендә 0,5 метрлы минераллаштырылган полоса (ягъни туфракның минерал өлешенә кадәп чистартылган) белән әйләндереп алынган бүтән урыннарда учаклар ягу рөхсәт ителә. Киселүдән калган агач калдыкларын яндырып бетергәннән соң яисә учактан башка максатта файдалангач, учак урыны әйбәтләп туфрак белән күмелергә яисә пыску күренеше тулысынча юкка чыкканчыга кадәр су сибелергә тиеш;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчекләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташлау;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар куллану;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сеңгән материалларны (кәгазь, тукыма, пәжи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдыру;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салу, туклану системасы төзек булмаган двигательле машиналардан файдалану, шулай ук ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тарту яисә ачык уттан файдалану.

е) торфлыкларда ачык ялкын белән эшләр башкару.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Кар катламы эреп беткән көннән башлап тотрыклы көзгә яңгырлар чоры яки кар катламы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманга янәшә

торучы территорияләргә ия булган, алардан файдаланучы һәм (яки) алар белән эш итүче дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, учреждениеләр, оешмалар, оешу-хокук формасына һәм мөлкәт формасына бәйсез рәвештә бүтән юридик затлар, крестьян (фермер) хужалыклары, ижтимагый берләшмәләр, шәхси эшкуарлар, вазыйфаи затлар, Россия Федерациясе гражданны, чит ил гражданны, гражданлыгы булмаган затлар урманнан кимендә 10 метр киңлектәге полосада аның коры үлән үсемлекләреннән, камыл калдыкларыннан, ауган агачлардан, кисенте калдыкларыннан, чүп-чардан һәм янучан башка материаллардан чистартылуын тәэмин итә яисә кимендә 0,5 метр киңлегендәге янгынга каршы минераллаштырылган полоса белән яки янгынга каршы башка төрле киртә белән урманны аерып ала.

Торак пункттан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (чокырлар яисә мәйданчыклар) түбәндәгечә ераклыкта урнашырга тиеш, кимендә:

1) ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан 100 метр;

2) яфраклы урманнан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан һәм яшь агачлардан 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (чокырлар яисә мәйданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларыннан, башка ягулык материалларыннан чистартылган һәм һәрберсенәң киңлегә кимендә 1,4 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән, ә коры туфрактардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенәң киңлегә кимендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янғын чыгу куркынычы чорында чүп яндыру бары тик һава торышына карап һәм җаваплы затлар контролендә генә рөхсәт ителә.

Урманнарда, яклаучы һәм урман утыртмаларына турыдан-туры тоташа торган һәм кимендә 0,5 метр киңлегендәге янгынга каршы минераллаштырылган полоса белән аерып алынмаган жир кишәрлекләрендә туз, урман түшәмәсе, коры үлән һәм башка янучан урман материалларын яндыру тыела.

Урманчылыкта янғын куркынычсызлыгын күзәтүне һәм тикшереп торуну оештыру буенча чаралар исемлегә

№	Чара төре	Уздыру чоры
---	-----------	-------------

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Кишәрлек урманчылыкларына бүлмичә	2523	4219	4938	1286	–	12966	2.4
Урманчылык буенча барлыгы		2523	4219	4938	1286	–	12966	2.4
%		19	33	38	10	–	100	

Урманнарда янгыннар килеп чыгуга бәйле куркыныч дәрәжәсе «Урманнарның табигый янгын чыгу куркынычы классификациясен һәм, һава шартларына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычы классификациясен раслау турында» 05.07.2011 № 287 Рослесхоз боерыгына нигезләнеп бәяләнә.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман утыртмаларының яшен һәм торышын исәпкә алып, туфраклы-типологик принцип буенча төзелә.

14.2.1 таблица.

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе

Урманнарның табигый янгын куркынычы классы	Ут элү объекты (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләренң характерлы типлары)	Мөмкин булган янгын төрләре, аларны барлыкка китерергә һәм жәелдерергә мөмкин булган чор шартлары һәм озынлыгы
I (бик югары – табигый янгын куркынычы)	Ылыслы яшь агачлар. Тоташ кисү урыннары: мүкле, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Мүкле һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, агачларын жил-буран аударган, кисеп бетерелмәгән урыннар), аерым агачларны калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисү урыннары, янгын булып, чүпләнгән урыннар.	Янгын чыгу куркынычы югары торган чор дәвамында – аскы өлештә, агачлар үсә торган урыннарда – өске өлештә янгыннар булырга мөмкин. Кылганлы һәм үләнле бүтән коры урыннарда агач киселгән жирләрдә бигрәк тә язын, ә кайбер районнарда көзен янгын чыгу куркынычы аеруча зур була.
II (табигый янгын куркынычы – югары)	Нарат жиләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш куаклыклары булган наратлыкларда. Кедрлы-жиргә жәелеп үсә торган куаклы яфраклы агачлар.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамында аскы өлештә; өске өлештә – янгыннар максимумнары чорында (янгын чыгу саны яисә янгын элөп алган майдан элөгә район өчен күпьяеллык күрсәткечләрдән артып китә торган чор дәвамында).

Урманнарның табиғый янғын куркынычы классы	Ут элү объекты (кисүлөрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләрнең характерлы типлары)	Мөмкин булган янғын төрләре, аларны барлыкка китерергә һәм жәелдерергә мөмкин булган чор шартлары һәм озынлыгы
III (табиғый янғын куркынычы – уртача)	Ачы жиләкле наратлыklar һәм кара жиләклекләр, нарат жиләкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыklar, сфагналы, нарат жиләкле чыршылыklar һәм ачы жиләклекләр.	Аскы һәм өске янғыннар жәйге максимум чорында булырга мөмкин, ә кедрлыklarда, моннан тыш, язгы һәм бигрәк тә көзге максимумнарда.
IV (табиғый янғын куркынычы – аз дәрәжәле)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннары (аеруча чүпле). Үләнле тип урманнары шартларында наратлыklar, карагачлыklar һәм яфраклы агач токымнары урманнары. Катлаулы нарат һәм чыршы урманнары, юкәле, чикләвекле, имәнле, чыршылы урманнар – кара жиләклекләр, сфагналы һәм озын мүкле нарат урманнары, елга буйларында үсә торган һәм сфагналы кедр урманнары, каен-мүк жиләге урманнары, кымызлыклы, кара жиләкле һәм сфагналы урманнар, усаклы-кымызлыклы һәм кара жиләкле, куе урманнар.	Янғын чыгу (беренче чиратта аскы) күренешләре үләнле тип урманнарында, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзге максимумнар чорында; башка тип урманнарында һәм озын мүкле кисүләрдә жәйге максимум чорында күзәтелергә мөмкин.
V (табиғый янғын куркынычы юк)	Чыршы, каен һәм усак урманнары, озын мүкле, сфагналы һәм елга буйларында үсә торган чыршы урманнары. Барлык типлардагы зиреклекләр.	Янғын бары тик аеруча начар шартларда (дөвамлы корылык) гына чыгарга мөмкин.

Искәрмә:

1. Янғын чыгу куркынычы түбәндәге урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янғын кинәт кенә өске янғынга күчү мөмкинлеге булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һ.б.);

табиғый янғын чыгару куркынычы югары булган урман утыртмалары әйләндереп алган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләре өчен;

гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсендәге урман кишәрлекләре өчен.

2. Куе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыklar II класслы янғын куркынычына кертелә.

Урманнарда һава торышына карап янғын куркынычы классификациясе

1. Һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычын классификацияләү урманнарда янғын чыгу куркынычына йогынты ясый торган метеорологик шартларга карап, тиешле территориядә урман янғыннары чыгу (мөмкинлеге) дәрәжәсен билгели.

2. Классификацияләү (бәяләү) максатлары өчен метеорология (һава торышы) шартларын характерлый торган комплекслы күрсәткеч кулланыла.

3. Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап, урманнарда һава торышына бәйле рәвештә янғын чыгу куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткеч һәр көн саен 12-14 сәгатьләрдә билгеләнә.

Россия Федерациясе субъектларында һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычының иөбәк класслары (алага таба – төбәк класслары) гамәлдә, алар түбәндәгеләрне билгели:

комплекслы күрсәткечне исәпләп чыгару методикасын;

янғын чыгу куркынычы классы чикләрен;

явым-төшемнәрне исәпләп чыгару методикасын.

Төбәк классларын куллану турындагы карар Федераль урман хужалыгы агентлыгы боерыгы нигезендә рәсмиләштерелә һәм төрле вакыт чорлары өчен аерым билгеләнергә мөмкин.

Төбәк класслары билгеләнмәгән төбәкләр өчен, һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычының таблицада күрсәтелгән федераль класслары билгеләнә.

Һава торышына карап, урманнарда табигый янғын чыгу куркынычы классын исәпләп чыгару формуласы һава температурасын (t°) һава температураларының һәм яңгырсыз n көн эчендә чык ноктасының (ул) аермасына тапкырчыгышы суммасы рәвешендә билгеләнә (янгырсыз чорда 3 мм артыграк явым-төшем төшкән көн беренче (1) көн дип санап):

$$КП = \frac{1}{N} \sum [t^{\circ} (t^{\circ} - ул)]$$

14.2.2 таблица.

Урманнарда һава торышына карап, янғын чыгу куркынычының федераль класслары

Урманнардагы янғын чыгу куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янғын чыгуга бәйле куркыныч дәрәжәсе
I	0 ... 300	Юк
II	301 ... 1000	Аз
III	1001 ... 4000	Уртача
IV	4001 ... 10000	Югары
V	10 000 артык	Гадәттән тыш

РФ Хөкүмәтенең «Урманнарны янғынга каршы кору чаралары турында» 2011 елның 16 апрелендәге № 281 карарына, «Урманнарны янғынга каршы кору нормативлары раслау турында» 2012 елның 27

апрелендөгө № 174 боерыгына таянып, регламентта табигый һәм икътисадый шартларны, урманнарның пирологик сыйфатламаларын, янгынның потенциал чыганаclarын исәпкә алып, янгынга каршы чаралар комплексы билгеләнде.

Урманнарны янгынга каршы кору чараларына түбәндәгеләр кертелә:
урман юлларын чистарту, аларның янгынга каршы минераллаштырылган полосаларын яңарту;

янгынга каршы сулыкларны һәм су белән тәмин итү чыганаclarына килү юлларын эксплуатацияләү;

РФ УК 11 ст. нигезендә урманнарда гражданнар ял итә торган зоналарны төзекләндерү;

шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләү, янгын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында, урманнарда гражданнарның булуын чикләүне тәмин итәрлек киртәләр кору;

янгынга каршы киртәләр кору һәм карап тоту, яфраклы урман кырыйларын кору;

урманнарда янгын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендлар һәм башка тамгалар урнаштыру.

Янгынга каршы кору чараларының ел саен башкарыла торган күләме 14.2.3 таблицада күрсәтелде.

14.2.3 таблица.

Урманнарны янгынга каршы кору буенча чаралар күләме

№ п/п	Чараларның аталышы	Үлчәүләрнең берәмлеге	Таләп ителә	
			Ревизия чорына	1 елга
1	2	3	4	5
1.	Кисәтү чаралары			
1.1	Даими күргәзмәләр һәм витриналар	данә	1	1
1.2	Даими стендлар	данә	1	1
1.3	Кисәтү аншлаgлары	данә	30	3
1.4	Зарурлыкка карап, даими рәвештә авыл хужалыгы формированиеләре вәкилләре белән киңәшмәләр	данә	10	1
1.5	Контрольлек постларын оештыру	данә	4	4
1.6	Масса күләм ял итү урыннарында аншлаgлар урнаштыру	данә	2	1
1.7.	Таблосы алмашына торган аншлаgлар урнаштыру	данә	2	1
1.8	Янгын куркынычы чоры алдыннан матбугатта һәм радиода чыгышлар ясау	лекцияләр	10	1
1.9	Ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын оештыру	данә	10	1
2.	Янгыннар таралуны чикләү чаралары			
2.1	Янгынга каршы киртәләр, чокырлар ясау	чм	–	–
2.2	Культуралар, ылыслы яшь агачлар тирәли минераллаштырылган полосалар ясау	чм	50	5
2.3	Ызаннар, юллар буйлап һәм урман поселоклары тирәли минераллаштырылган полосалар ясау	чм	50	5
2.4	Янгынга каршы аралыкларны карап тоту	чм	–	–

№ п/п	Чараларның аталышы	Үлчәүләрнең берәмлеге	Таләп ителә	
			Ревизия чорына	1 елга
1	2	3	4	5
2.5	Минераллаштырылган полосаларны карап тоту	чм	400	40
3.	Юллар төзелеше			
3.1	Я/каршы билгеләнгән юллар төзү	чм	5	0,5
3.2	Күперләр төзелеше	данә	1	–
3.3	Янгынга каршы билгеләнештәге юлларны ремонтлау	чм	20	2
3.4	Урман юллары төзү	чм	5	0,5
4.	Элемтә оештыру			
4.1	Элемтә линияләре төзү	чм	–	–
4.2	Радиостанцияләр (кәрәзле элемтә) сатып алу	данә	5	1
5.	Дозор-сак хезмәте			
5.1.	Вақытлы янгын сакчыларын яллау	кеше	2	2
6	Янгыннарға каршы көрәш чаралары			
6.1.	2 типлы ЯХС карап тоту	данә	1	1
6.2	Янгынга каршы инвентарь пунктларын оештыру	данә	3	3
6.3	Ясалма сулыклар төзү	данә	–	–
6.4	Сулыкларга килә торган юллар (пирслар) ясау	данә	3	3
6.5	Ирекле янгын сүндерүче дружиналарын оештыру	саны/кеше	2/12	2/12
7.	Янгынга каршы жайланмалар сатып алу			
7.1	Автомашина ГАЗ-66, УАЗ-469	данә	1	1
7.2	Янгынга каршы капрон жиңсә	п.м.	2000	200
7.3	Мотопомпалар	данә	1	1
7.4	Бензопычкылар	данә	2	2
8.	Янгын куркынычын мониторинглау (ел саен)	мең га	13,0	13,0
9.	Ел саен урманнарны янгыннардан саклау буенча планлаштырылган чараларга чыгымнар күләме – барлыгы	мең сум	Республика буенча тулаем каралган	
	шул исәптән:			
	– Урман янгыннарын сүндерү буенча системалар һәм чаралар булдыру (ПНВ, радио-телефон элементсен, моторлы транспортны карап тоту, янгын сакчылары яллау)	мең сум	-//-	
	– Урман янгыннарын сүндерү	мең сум	-//-	
	– Авиапатруль	мең сум	-//-	
	– Башка төрле чаралар (ш.и. янгынга каршы пропаганда)	мең сум	-//-	

14.2.4 таблица.

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1.	Гомуми нормативлар	
1.1	Урман фондын урман янгыннары районнарына бүлү:	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	– жир өстендә саклау районнары – жир өстендәге авиапатруль сагындагы районнар	Янгыннарны ачыклау һәм сүндерү жир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла Янгыннарны авиация ярдәмендә ачыклау, жир өсте көчләре һәм чаралары белән сүндерү
1.2	Янгын куркынычлылыгы дәрәжәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү	
	– югары – уртача – түбән	Үсеп китү урыны шартлары буенча – 1-2 класслар, һава шартларына карап – 4-5 класслар 3 класс (ике очракта да) Үсеп китү урыны шартлары буенча – 4-5 класслар, һава шартларына карап – 1-2 класслар
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава шартлары буенча янгын куркынычының 2-5 класслы көннәре
1.4	Билгеле бер урманчылык буенча янгын чыгу куркынычы чорының фактик озынлыгын билгеләү (киш. урманчылыгы буенча)	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 һәм аннан күбрәк ел дәвамында урманнарның фактик януының максималь һәм уртача озынлыгы. Жирле шкалалар буенча һава торышының янгын чыгу куркынычы дәрәжәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янучанлыгы	Янгыннарның уртача еллык майданын урман фонды майданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгыннарының зурлыклары: – зур – исәпкә алырлык	Майданы 25 га артык Теләсә нинди майданда урман фонды территориясә янып китү
1.7	Янгын куәте – түбән – уртача – югары	Ялкын биеклегә 0.5 м һәм аннан түбәнрәк Ялкын биеклегә – 0,6-1,0 м 1.0 метрдан биегрәк
2.	Жир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:	
2.1	Янгын куркынычы янаган зур ылыслы токым биләмәләрен планлаштыру	Өске һәм түбәнгә янгыннарга таралуга каршы киртә, шулай ук барлыкка килгән янгыннарны локальләштергәндә терәк линияләре буларак хезмәт итүче янгынга каршы табигый яки ясалма киртәләр һәм аралыклар белән 2-12 мең гектаргача майданлы зур йомык блоklarга бүлү (аларның янгын чыгу куркынычы дәрәжәсенә һәм урман хужалыгы интенсивлыгына карап). Аларда уртак юл челтәрләренә керү урыны булган юллар салалар
2.2	Урман биләмәләре территориясендә янгынга каршы табигый киртәләр сайлау	Су баса торган киң тугайлары булган зур күлләр һәм елгалар, яфраклы токымнар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма киртәләр һәм	Тимер юл трассалары һәм автомобиль юллары, электр тапшыру линияләре һәм торбаүткәргечләр

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	аралыкларсайлап алу	<p>Һ.б. һәр ягы буйлап мөмкин булган саен 50-60 метр киңлектәге яфраклы агачлык полосасын утырталар. Киртәләрнең гомуми киңлеген – 120-150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торган тышкы ягы буенча 1,4 метр киңлектәге минполосалар булдырыла, ә эгәр дә яфраклы полосалар янғын куркынычы буенча 1 һәм 2 классына караучы кишәрлекләргә якин урнашса – бер-берсеннән 5-10 метр ераклыктагы ике минполоса булдырыла. Яфраклы полосаларны утырту мөмкин булмаган ылыслы урман утыртмалары территориясе (урман бүлемтегә сәбәплә) чокырның һәр ягынан киңлеген 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбәннән, ылыслы шытымнардан, янғын куркынычы булган урманчыклардан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакаларыннан һ.б.) даими рәвештә чистартып торыла. Ылыслы урманның мондый полосаларын янәшә урнашкан урманнан чиклиләр һәм буйлы юнәлештә һәр 20-30 метр саен 1.4 метр киңлектәге минполосалар белән аералар. Мондый төп каршылыкларның гомуми киңлеген (чокыр яки юлларның киңлеген белән берлектә) – 260-320 метр.</p>
2.4	Янғынга каршы өстәмә киртәләр һәм аралыклар ясау	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр ике як буйлап яфраклы полосалар булдырып, чокырлар казылар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хужалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китү дәрәжәсе югары булган аеручы кыйммәтле ылыслы токым биләмәләрен планлаштыру	2-12 мең га (2.1 п. кара) кадәр мәйданлы эре блокларны һәм биләмәләрен, үз чиратында, уртасыннан, зурлыгы буенча, мәйданы 400-1600 гектарлы йомык блокларны киртәләр (чокырлар, ялкыга каршы саклагычлар) ярдәмдә 2.2-2.4 п.п. баян ителгән тәртиптә аералар. Шулай ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хужалары көчә белән) 30-50 м киңлектә, ә башка чокырлар, шулай ук исәптән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягынан 10-15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы агачлыкларның чокырга янәшә торучы аеруча кыйммәтле биләмәләрендә (яфраклы полосалар ясау мөмкинлеген булмаганда) киңлеген 100 м полосаларны һәр яклап янучан материаллардан чистарталар һәм, 2.3 п. күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 м саен буйдан-буйга минполосалар ясылар. Яфраклы токымнардан мондый эчкә (өстәмә) ышыкларның киңлеген 60-100 м булырга тиеш, ылыслы токымнардан – 200 м., урман ызаннары буйлап – 20-30 м (чокырларның һәм урман ызаннары киңлеген исәпкә алмыйча)
2.6	Яшел зона урманнарында һәм	Аларны я/к билгеләнгән минполосалар яисә юллар

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
	1 төркемдәге башка урманнарда ылыслы культураларның һәм яшь урманнарның эре кишәрлекләрен планлаштыру	ярдәмендә 25 гектарлы блоklarга бүлэләр, һәр ягында яфраклы яшь агачлардан һәм куаклыклардан 10 метр киңлегендәге полосалар ясала. Үзәге буйлап гади юллы ышыкның гомуми киңлегенә – 30 метр. Әгәр дә яфраклы полосалар утырту мөмкинлегенә булмаса, ул чакта аралыкка янәшә торучы ылыслы агачларда һәр ягыннан 100 м киңлегендәге полосаларда янучан материалны алып ташларга, шулай ук һәр 20-30 м саен (2.3 п. кара) буйлы минполосалар салырга кирәк.	
2.7	Поселоклар янәшәсендә ылыслы урманнар планлаштыру	Урман биләмәсе тирәли янгынга чыдам, киңлегенә кимендә 150 метрлы яфраклы урман кашаклары булдырыла. Мондый урман кашакларының ике чигенә буйлап 2.5 метрдан тар булмаган киңлектәге минполосалар ясала. Яфраклы урман авызлары булдыруы мөмкин булмаса, поселокка яқын урнашкан ылыслы урман полосаларында 250-300 м киңлектә янучан материалларны тулысынча алып бетерәләр һәм алар буйлап һәр 50 м саен буйлы минполосалар салалар (2.3 п. кара).	
2.8.	Яклаучы миниполосаларны бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка төрле кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйлә рәвештә салганда:		
	<p>лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән жиләклекләрдән һәм арчаннан үлән катламы куәтле үскәндә һәм чүпләнгән урыннарда минималь киңлегенә</p> <p>блоклар һәм ылыслы биләмәләр эчендә (2.1, 2.5 - 2.7 п.п.)</p>	<p>1,0 метрдан 1,5 метрга кадәр 1,5 метрдан 2,5 метрга кадәр 2,5 метрдан 4.0 метрга кадәр</p> <p>1.4 м (бер мәртәбә ПКЛ-70 сукасы уза)</p> <p>Корылмалар, урман культуралары, табиғый шытып чыккан урманнар биләгән майданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, миниполосалар давам буларак, булдырылган янгынга каршы барьерларда һәм ылыслы урман үсентеләрендә, шулай ук кирәк булган башка урыннарда</p>	<p>Полосаның киңлегенә түбәнгә ялқынның мөмкин биелегеннән икеләтә артык булу исәбе белән генә тотрыклылык сыйфатында хезмәт итә алалар</p>
	янгын куркынычы янаган чорга калдырылган урман продуктлары һәм кисенте калдыклары булган коры туфраклардагы тигезлекле ылыслы урманнарның диләнкеләрендә	Урман әзерләүчеләр ярдәме белән урман бүлемтекләре минполосалар белән әйләндереп алына. Моннан тыш, 25 га зуррак майданлы диләнкеләр аркылы минполосалар белән 25 га артмаган кишәрлекләргә бүленергә тиеш. Аларга агач өеп кую урыннары шулай ук аерым йомык минполосалар белән, ә ылыслы кисенте урыннарында бер-берсеннән 5-10 м ара белән шундый ике полоса белән әйләндереп алына	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
	тимер юллар, шосселар һәм агач ташу юллары буйларында (алар карый торган оешмалар ярдәмендә)	Алар буйларындагы полосаларны (агач ташу өчен – һәр ягыннан 10 м) янғын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минераллаштырылган полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, ылыслы утыртмаларда коры туфракта – бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса салына. Шушындый ук шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өемнәрен һәм кар саклау щитларын, агач күперләрен, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янғын куркынычы урман промыселлары майданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дөгет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хужалыгы жирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар.	
2.9	Янғын куркынычы сезоннда	янғынга каршы аермалар кору:	
	урманда агач саклыханәләре тирәли	Саклыкханәләренә ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га – 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк – 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га – 40 м, 8 га аннан да күбрәк – 60 м. Саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янғынга каршы аермалар янучан материаллардан чистартыла	
	торф табучы предприятиеләр тирәли	Тирә-яктагы урман массивларынан 75-100 метр киңлектәге эчке кырыеннан йомык суүткәргеч каналлы чокырлар белән аералар. Чокыр полосасында ылыслы агачларны, шулай ук 8 м кадәр биеклектәге яфраклы агачларны кисәләр һәм янучан башка материалларны алалар	
2.10	Янғын сүндерү сулыклары ясау:	урман янғыннары килеп чыгу мөмкинлеге булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру:	
	Утыртмаларның янғын куркынычына утырт.	Ераклыгы, чм	Бер сулыктан су белән тәэмин ителүче утыртмалар майданы, га
	1	2-4	500
	2	2-8	2000-5000
	3-5	8-12	5000-10 000
	янғын сүндерү өчен табигый су чыганакларын эзерләү	Аларга килү юлларын төзекләндерү, янғын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус майданчыкларны жиһазландыру, зарурлык очракларында сулыкларны тирәнәйтү яки	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр) буалар ясау
	янгын сүндерү буенча ясалма сулыклар төзү	«Росгипролес» институтының типлаштырылган проектлары буенча, янгын куркынычы югары булган урман массивларында аларда табигый су чыганаclarы булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыкларга кадәр килү юллары салынган булырга тиеш
	янгынга каршы сулыкта нәтижәле су запасы	Жәйге иң эссе чорда кимендә 100 куб метр
2.11	Урман юллары ясау:	
	юл челтәрләренен гомуми калынлыгы (куелыгы)	Кимендә 6 км – 1000 га гомуми мәйданга, шул исәптән янгын куркынычы түбән булган һәм янгын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең га рөхсәт ителә, янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш
	урман хужалыгы юллары	Урман янгыннары белән көрәш өчен түгел, урман хужалыгы ихтыяжлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хужалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 типлы урман хужалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге – 8 м, юл кырые киңлеге – 1,75 м. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге – 60 км/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 км/сәг кадәр кими
	янгынга каршы билгеләнеш юллары	Урман хужалыгы буенча 3 типлы билгеләнеш юлларына карыйлар, жир капламының киңлеге – 4,5 м, юл кырыйлары киңлеге – 0,5 шәр м. Аларны гамәлдәге урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, автотранспорт янгын буенча куркыныч саналган урыннарда һәм сулыкларга үтеп керә алсын өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янгын сүндерү урынына илтөп житкерү вакыты	Янгын күрөнгәннән соң 3 сәгатътән дә артмаска тиеш. Янгын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен А – 0,5-1,0 сәгатътән дә артмаска тиеш
2.13	Янгын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмаklarның яисә жәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм жир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	
	1 типлы урман хужалыгы юллары өчен 3 типлы урман хужалыгы (янгынга каршы) юллары өчен	Тигез жирлектә – 1,1; таулыклы жирлектә – 1.25 Тигез жирлектә – 1,15; таулыклы жирлектә – 1.65

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
2.14	Янгын сүндерүче хезмәткәрнең хәрәкәт тизлеге	Гадәттә 1-3 км/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәрәп янгын урынына килгәндә)
2.15	Жир өсте патруль маршрутларын планлаштыру нормативлары:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кыр саклау урман үсентеләрен, чокырлар һәм балкалар буйлап үсентеләргә саклаганда яшел зоналар урманнарында, урман паркларында һәм башкаларда. Стационар күзәтү пунктларынан күзәтүгә һәм авиапатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы эзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль маршрутының озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлеккә карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман-янгын патруленең хәрәкәт тизлеге	
	мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	Гомуми файдаланудагы шоссе юллары буйлап – 30 км/сәг артык, урман юллары буйлап – 15-20 км/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин
	моторлы көймәләрдә һәм катерларда	Су юллары буйлап – 15-20 км/сәг чигендә
2.16	Жирлектә урман янгыннары чыгуга күзәтчелек пунктларын урнаштыру нормативлары:	
2.16.1	Манараларның әйләнә-тирәлектән биеклегенә бәйле рәвештә максималь күзәтү радиусы (бик яхшы күренүчәнлек шартларында): манаралар биеклегенә, м күзәтү радиусы, чм	10 15 20 25 30 35 40 12 15 17 19 21 23 24
2.16.2	Манараларны оптималь урнаштыру	Калку жирләрдә – бер-берсеннән 10-12 км. ерак түгел, ә тигез жирдә – 5-7 км. Янгын чыгу ихтималы мөмкин булган районда аның урынын 2-3 пункттан почмак үлчәү инструменты (буссоль һ.б.ш.) һәм бинокль ярдәмендә төгәл аныклау исәбеннән. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы 8 чм кадәр (күзәтче югары күтәрелмичә дә). Видеоконтроль жайланмасын һәм идарә пультын мачтадан 1 чм кадәр ераклыктагы теләсә нинди ябык бинага урнаштыралар, ә кабельнең озынлыгы 1 чм алып 3 чм кадәр булганда линия көчәйткече тоташтырырга кирәк.

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
2.16.3	Манараларны (чаралар житешмәгәндә) рөхсәт ителгәнчә урнаштыру	35 м биеккә типлаштырылган металл шыкка начар һава шартларында 10-12 чм, ә яхшы шартларда 20 чм кадәр араны күрәргә мөмкинлек бирә. Шуңа күрә аларны минималь күрәүчәнлектән икеләтә күбрәк ераклыкта (20-24 чм) урнаштыралар. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы - 10-15 чм кадәр.
2.16.4	Күзәтү манараларының хезмәт итү вакыты: агач – 10 ел металл – 30 ел	Манараларның хакы бертигез диярлек
2.17	Янгын-химия станцияләрен (алга таба – ЯХС) планлаштыру һәм урнаштыру нормативлары:	
2.17.1	ЯХС оештыруның максатка ярашлылык күрсәткечләре (урманнарны янгыннан саклауны оештыру планнарына ярашлы рәвештә)	Беренче чиратта, беренче өч класслы янгын куркынычына караган кыйммәтле урманнары, һәр 1000 га урман фондына гомуми озынлыгы 6 чм ким булмаган транспорт юллары һәм су юллары булган урман хужалыкларында
2.17.2	Һәр ЯХС тирәсендә беркетелә торган урманнар территориясе радиусы: юл чөлгәлләре яхшы торышта булган очракта канәгәтләндерерлек булганда сыйфатлы булмаганда	Иң күбә 40 чм Иң күбә 30 чм Иң күбә 20 чм
2.17.3	ЯХС бинасын урнаштыру өчен урын сайлау	Урманның янгын куркыныч белән янаган һәм янучан кишәрлекләренә мөмкин кадәр якында, беркетелгән территория үзәгендә, урман хужалыгы (урманчылык) конторасына, цехларга, түбәнгә агач саклыкханәләренә, күп кешеләр эшли торган бүтән хужалыкларга, төп транспорт юлларына, сулыкларга якын жирдә. Берничә варианттан бу шартлардагы иң мөһим таләпләрнең күпчелегенә туры килә торганын сайлыйлар. ЯХС техникасы һәм урман-янгын бригадалары гадәттә бер пунктта туплана, ләкин зарурлык булганда ЯХС бүлекчәләре ике һәм аннан күбрәк пунктта да урнашырга мөмкин

Урманнардан файдаланганда барлыкка килгән очракта урман янгыннарын кисәтү һәм аларны тиз арада локальләштерү максатында урманнардан файдалану урыннарында янгын сүндерү буенча кирәкле күләмдә чараларның булуы күздә тотыла.

Россия Табигать министрлыгының «Урманда янгыннарны кисәтү һәм сүндерү чаралары төрләрен, әлеге чаралар белән урманнардан файдаланучы затларның тәмин ителү нормативларын, урманнардан файдаланганда урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары булу нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боерыгы нигезендә агач материалы

эзерлэүне гамэлгә ашыручы юридик һәм физик затларның янғын сүндерү чаралары тупланган пунктларда тиешле янғын техникасы, кирәк-яраклар һәм инвентарь булырга тиеш.

Урманчылык территориясендә 10-50 мең гектар майданда янғын техникасына, жайланмасына, кирәк-яракларга һәм инвентарьларга ихтыяж турында белешмәләр 14.2.5 таблицада күрсәтелде.

14.2.5 таблица.

Урманнардан файдаланучы затларның урман янғыннарын кискәтү һәм сүндерү чаралары белән тәэмин ителү нормативлары

№ п/п	Урман янғыннарын кискәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Урманчылык майданы 10-50,0 мең гектар булганда чаралар саны	Искәрмә
1	2	3	4	5
1.	Янғын сүндерү буенча мобил чаралар: Шул исәптән кече урман-патруль комплексы яисә янғын-техника комплекты белән коралланган, яхшы үтеп керүчән жиңел автомобиль (коткару жайланмасыннан тыш)	данә	1	
	Минутына 100дән 800 л кадәр су тапшыручы, янғын-техника кораллары белән тәэмин ителгән янғын мотопомпасы (янғын мотопомпасы буенча эксплуатация күрсәтмәсе (паспорты) нигезендә)	данә	2	
	Сабанлы яки бүтән туфрак эшкәртә торган кораллы тракторлар	данә	2	
	Елга катерлары, кимендә 2 тонна йөк күтәрелешле	данә	–	Су юллары булган районнар өчен
2.	Янғын жиһазланышы: Алына торган цистерналар, 1000-1500 л сыйдырышлы резин су савытлары	данә	1	
	Басымлы янғын жиңсәләре комплекты (мотопомпа документациясендә каралган сыйфатламалары белән)	пог. м	200	
	Торфлы көпшәләр	комплект	–	Урман кишәрлекләрендә торф ятмалары булган очракта

№ п/п	Урман янгынарнын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Урманчылык майданы 10-50,0 мең гектар булганда чаралар саны	Искәрмә
1	2	3	4	5
3.	Янғын коралы: Һаваөрдәргечләр	данә	2	
	Бензопычкылар	данә	2	
	Ранецлы урман сиптергечләре (янғынга каршы ранецлар)	данә	7	
	Балталар	данә	3	
	Көрәкләр	данә	10	
	10-15 л сыйдырышлы су китерү савытлары	данә	2	
4.	Элемтә һәм хәбәрләшү системалары: Электромегатоннар	данә	1	
	Үзең белән йөртә торган радио станцияләре, ультракыска-дулкынлы (УКД) һәм кыска дулкынлы (КД) диапазонлы	данә	2	Тотрыклы кәрәзле элементә булмаганда
5.	Урман янгынарны таралуга юл куймау чараларында катнашучы затларның хосусый саклану чаралары: Кизү өчен махсус киём (саклагыч каскалар, саклагыч күзлекләр, сулыш алу һәм күрү органнарын яклау чаралары, янғынга каршы торучы тукумадан тегелгән плащлар, энцефалит костюмнар, кирза итеклар (ботинкалар), брезент жиңсәләр)	комплект	урман янгынарны таралуга юл куймау чараларында катнашучы затлар саны буенча	
	Беренче ярдәм аптекасы	данә	урман янгынарны таралуга юл куймау чараларында катнашучы һәр 5 кешегә 1әр	
	Индивидуаль яра бәйләү пакетлары	данә	урман янгынарнын сүндерү һәм аның таралуына юл куймау чараларында катнашучы затлар саны буенча	
6.	Янғын сүндерүче матдәләр: Юешләткечләр, күбекясагычлар	кг	7	
7.	Өстәмә: Уткабызгыч аппаратлар	данә	2	
	Бидоннар яисә эчә торган су өчен канистрлар	данә	2	
	Күп жиргә үтеп керә ала торган бортлы автомобиль яисә вездеход	данә	1	

№ п/п	Урман янгынарның кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Урманчылык майданы 10-50,0 мең гектар булганда чаралар саны	Искәрмә
1	2	3	4	5
	Куәте 100 л.с. югары булган бульдозерлар	данә	–	

Һәр транспорт чарасына өстәмә күздә тотыла:

балта – 1 данә;

гади лом – 1 данә;

чиләк (яисә 10-15 литрлы су савыты) – 1 данә;

янгын сүндергеч – 1 данә.

Эшләнүче һәр диләнкегә, шулай ук өске саклыкханә өчен өстәмә күздә тотыла:

штыклы көрәк – 3 данә;

чиләк (яисә 10-15 литрлы су савыты) – 2 данә;

ранецлы урманда янгын сүндергеч – 3 данә.

2.17.2. Урманнарны яклауга карата таләпләр (санитар-савыктыру чараларының, урманнарны яклау буенча профилактика чараларының, зарарлы организмнарның чыганаclarын ликвидацияләү чараларының, шулай ук вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чараларның нормативлары һәм параметрлары)

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау РФ УК 60.1-60.10 ст. һәм «Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлендәге № 206-ФЗ федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 20.05.2017 № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләренә, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарда һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганаclarы барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә юнәлдерелә.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тәэмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлекне тәэмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе янаган зэгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);
- 2) дәүләт урман-патологик мониторинг;
- 3) урман патологиясенә тикшеренүләр уздыру;
- 4) зарарлы организмнар таралуны кисәтү;
- 5) урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар.

Урманнарда 3-5 пунктларда күрсәтелгән санитар куркынычсызлык чаралары Татарстан Республикасы урман планы, урманчылыкның урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләрен Россия Федерациясе Хөкүмәте билгели.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр урманнарда дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып, – урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләргә уздыру тәртибе, урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасы вәкаләтле башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү түбәндәгеләрнең уздырылуын үз эченә ала:

- 1) урманнарны яклау буенча профилактика чаралары;
- 2) санитар-савыктыру чаралары, шул исәптән һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү;
- 3) вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чаралар.

Даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, арендага тапшырылган урман кишәрлекләрендә зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча күрсәтелгән чаралар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Урманнарда зарарлы организмнарның чыганаclarын юк итү түбәндәге чараларны үз эченә ала:

- 1) зарарлы организмнарның чыганаclarын тикшерү;
- 2) зарарлы организмнарны юкка чыгару яисә күләмен киметү, шул исәптән химия препаратлары белән;
- 3) зарарлы организмнар белән зарарланган урман утыртмаларының токым һәм яшь составларын жайга салу максатларында урман утыртмаларын кисү.

РФ УК 60.8 ст. 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) эзерләнган агач материалы күләме файдалану өчен билгеләнган диләке күләменә кертелми.

Зарарлы организмнарның чыганаclarын юкка чыгару буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча ГР урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары үзләренең РФ УК 81-84 статьяларында билгеләнган вәкаләтләре чигендә гражданнырның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары белән үтеп керүне, урманнарда билгеле бер эш төрләрен уздыруны чиклиләр.

Гражданнырның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары керүне чикләгәндә, шулай ук урманнарда санитар куркынычсызлык тәэмин итү максатларында билгеле бер эшчәнлек төрләрен уздырганда түбәндәге чаралар гамәлгә ашырыла:

эшләр уздырылган районда урманнардан файдаланучы затларга чаралар уздыруга бәйле рәвештә урманнарда булуны вакытлыча тыю турында әлеге эшләр башланьрга 10 көн калгач кулга тапшыру турында белдереп хәбәр ителә;

массакуләм мәгълүмат чаралары аша (газеталар, радио, телевидение, листовкалар) урманнарда булуны вакытлыча чикләү турында жирле халыкка житкерелә, чараларны уздыру максатлары, урман корткычларынан якланырга тиешле урман кишәрлекләрен препаратлар белән эшкәртү (алга таба – эшкәртү) чорлары, жәмәгәтьчелек иминлеге буенча чаралар һәм жирле халык, төрле предприятияләр һәм оешмалар, үзләренең милекчелек формаларына бәйсез рәвештә, үтәргә тиешле зарури карантин кагыйдәләре турында мәгълүмат житкерелә;

чаралар уздырылган вакыт өчен дәүләт хакимияте органнарында, жирле үзидарә органнарында жәмәгәтьчелек белән элементгә керү һәм гражданнырның сорауларына жавап бирү өчен «кайнар линия» телефоны оештырыла;

эшкәртелә торган кишәрлек чикләреннән (жир өсте эшкәртелгәндә) 300 метр ераклыкта һәм (авиация ярдәмендә эшкәрткәндә) 500 метр ераклыкта эшләр уздыру урыннарында бердәй кисәтү аншлаглаары урнаштырыла. 1x1,5м зурлыгындагы аншлаглаарга кисәтүле язулар теркәлә: «Сак булыгыз! Пестицидлар кулланылды. (Дата) башлап (дата) кадәр кешеләрнең йөрүе, гөмбә жыю, терлек көтү, жимешләр, жиләкләр, дару үләннәре жыю тыела»;

эшкәртеләргә тиешле урман кишәрлекләре уза торган, аркылы узу һәм узып китү, шулай ук терлек куу өчен юллар ябыла;

эчә торган су чыганаclarын препаратлар эләгүдән саклау чаралары күрелә;

эшкәртеләргә тиешле урман кишәрлекләрендә урманнарда файдалануның барлык төрләре туктатыла.

РФ УК 60.6 ст. 4 өлешенә, Россия Табигать министрлыгының «Урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе

буенча тикшеренү акты формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрдәге № 480 боерыгына ярашлы рәвештә урман патологиясе буенча тикшеренү (алга таба – УПТ) урманнарда дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

УПТ уздыру дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары тарафыннан РФ УК 81-84 статьяларында билгеләнгән үзләренә вәкаләтләре чикләрендә яисә гражданныр, шул исәптән урманнардан файдаланучы шәхси эшкуарлар һәм юридик затлар тарафыннан тәэмин ителә.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре нигезендә урманнардан файдалануны, урманнарны саклауны, яклауны һәм янадан житештерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар корткычлар, авырулар, тискәре торыш, байтак дәрәжәдә яисә массакүләм зарарлану яисә зыян күрү билгеләрен ачыклаган очракта мондый хәл ачыкланган датадан соң бишкөнлек чорда бу хакта вәкаләтле органнарга хәбәр итәргә бурычлы.

Мәгълүмат язмача яисә электрон рәвештә, ачыкланган зарарлану урынын (зыян күрү билгеләрен тасвирлап), зарар салыну сәбәбен, агачларның зарарланган токымын, зарарланган урынның якынча мәйданын һәм гариза бирүченә элементә белешмәләрен: фамилиясен, исемен, ата исемен (булган очракта) һәм телефонын күрсәтеп жиберелә.

Мәгълүмат вәкаләтле органнар тарафыннан аны алган вакыттан 30 көнлек чорда тикшерелә.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион, урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәэмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

УПТ урман кишәрлекләренә хәзерге санитар (төрле торыштагы категория агачларының санына карап билгеләнә торган сыйфатлама) һәм урман-патологик торышы (зарарлы организмнарның санына һәм алар агачларга салган зыян дәрәжәсенә карап билгеләнә торган сыйфатлама) турында мәгълүмат алу, шулай ук зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чараларны нигезләү һәм билгеләү максатларында уздырыла.

УПТ урман утыртмаларында вегетация чорында яфрак (ылыс) чыккан вакыттан алып сезонлы дехромация (начар табигый һәм антропоген факторлар йогынтысы нәтижәсендә ылысларның яисә яфракларның төсе үзгәрә башлау) башланган вакытка кадәр уздырыла.

Составы буенча мәңге яшел чиста урман утыртмаларында, шулай ук жилдән зыян күргән (жил аударган, давил еккан) һәм өске ягыннардан зарарланган урман утыртмаларында УПТ ел дөвамында уздырыла.

Татарстан Республикасы урман планында һәм урман хужалыгы регламентында УПТ күләмнәре күрсәтелми һәм ел саен билгеләнә, шул исәптән дәүләт урман-патологиясе мониторингы белешмәләрен һәм урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турындагы башка мәгълүматларны исәпкә алып.

Визуаль ысул белән УПТ урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында дәүләт урман-патологик мониторинг, урманнарны яңадан житештерүгә дәүләти мониторинг, урманнарда янғын куркынычы һәм урман янғыннары буенча мониторинг нәтижәсендә алынган мәгълүматлар, шулай ук вәкаләтле органнардан, гражданнардан, шул исәптән шәхси эшкуарлардан һәм юридик затлардан алынган мәгълүматлар нигезендә планлаштырыла.

Кораллы ысул белән УПТ визуаль ысул белән яисә башка чыганақлардан алынган мәгълүматлар буенча УПТ нәтижәсендә санитар-савыктыру чаралары (алга таба – ССЧ) уздыру таләп ителгән урман кишәрлекләрендә планлаштырыла.

Визуаль ысул белән УПТ жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып гамәлгә ашырыла.

Кораллы ысул белән УПТ бары тик жир өсте методыннан файдаланып кына уздырыла.

УПТ барышында түбәндәгеләр башкарыла:

урман утыртмаларына зыян салыну (яисә аларның һәлак булу) сәбәпләре билгеләнә, шулай ук аварияле агачлар ачыклана;

зарарланган урман кишәрлекләренең урнашкан урыны һәм чикләре билгеләнә;

урман кишәрлекләренең агымдагы санитар һәм урман-патологик торышы билгеләнә;

зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чаралар, шул исәптән урманнарны яклау буенча профилактика чаралары, шулай ук иң беренче чиратта рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә, кыйммәтле урманнарда агитация чаралары (алга таба – чаралар) билгеләү.

Торышы буенча бердәй булган бүлемтекләренең мәйданнары таксация тасвирламасында күрсәтелгән тиешле бүлемтекләренең мәйданнарын кушу юлы белән билгеләнә, ә таксация тасвирламалары булмаган очракта, сурәтләнә торган урман кишәрлекләренең чик координаталарына нигезләнәп исәпләп чыгарыла.

Бүлемтекнең санитар һәм урман-патологик торышы бертөрле булмаганда, билгеләнгән чаралар өчен бертөрле сыйфатламаларга ия булган өлеше (урман-патологик бүлемтеге) тасвирлана. Урман-патологик бүлемтекнең көчле урман-патология куркынычы булган зонадагы минималь мәйданы – 0,1 га; уртача урман-патология куркынычы булган зонада – 0,5 га; өлешчә урман-патология куркынычы булган зонада – 1 га.

УПТ гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча РФ Табигать министрлығының «Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшерү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрәндәге № 480 боерыгына 2 нче кушымтада китерелгән формада урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә.

Урман патологиясе тикшерү уздырылганда тикшерелә торган урман-патологик бүлемтек буенча, зарурлык булганда урман-патологик бүлемтеге буенча таксация сыйфатламасы билгеләнә, агачларның зәгыйфьләнү һәм

һәлак булу сәбәпләре, кору холкына, торыш категорияләренә яки ашалу дәрәжәсенә карап агачларның утыртмалар запасындагы % бүленеше (зарарланган урман кишәрлегендә зарарлану билгеләре күренеп торган агачларның процентларда чагылдырылган өлеше яки агачларның аерым өлешләренә зыян салыну дәрәжәсе), шулай ук агачларның зарарлану билгеләре һәм әлеге билгеләр күзәтелгән зыян салынган агачларның өлеше билгеләнә.

Урман кишәрлекләренә Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибенә 7 пункттың күрсәтелгән, урман кишәрлекләренә санитар һәм (яки) урман-патологик торышы начарлануға китергән санитар һәм урман-патологик торышы сыйфатламалары үзгәргәндә, УПТ яңадан уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ урман кишәрлекләренә зыян салынган чикләрен, һәлак булган яисә зыян салынган урман утыртмаларының мәйданнарын төгәл билгеләү һәм чаралар уздыру өчен кирәкле документация әзерләү максатында уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ барышында жир өсте методын кулланып түбәндәгеләр башкарыла:

зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре ачыклана һәм аларның чикләре билгеләнә;

зыян салынган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренә (агачларның) мәйданын һәм пространствоы урнашуын ачыклау;

агачлар санала;

урман утыртмаларына зыян салыну яки аларның һәлак булу сәбәпләрен, авария хәлендәге агачларның (агачның тоташ яисә бер өлеше авуға китерергә мөмкин булган һәм халыкка яисә дәүләт мөлкәтенә һәм гражданның һәм юридик затларның мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган (структур житешсезлекләре булган (тишек-тошыклар, черегән урыннар, тамыры өзелгән урыннар, куркыныч рәвештә сыгылган) агачларны) структур житешсезлекләрен ачыклау;

чаралар билгеләнә.

Урман утыртмалары арасында аварияле агачлар булганда, физик затларга, физик затларның һәм юридик затларның мөлкәтенә, дәүләт милкенә зыян салыну яки линияле һәм башка төрле объектларның куркынычсыз эксплуатацияләнүенә куркыныч булу шартында урман патологиясе буенча тикшерү уздырыла. Аварияле агач келәймә белән тамгалана яки башкача маркалана.

Геодезик кораллар ярдәмендә зыян күргән һәм һәлак булган урман кишәрлекләре чикләрен билгеләр алдыннан рекогносцировка ысулы белән (урман кишәрлегенә кирәкле параметрларын беренчел бәяләү) чикләре билгеләнә.

Зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләренә чикләрен билгеләү урман кварталы чикләрендә башкарыла, бу вакытта урман кишәрлеге чикләренә таксация сыйфатламалары, санитар һәм урман-патологик торышы буенча охшаш булган берничә урман-таксация бүлемтеге кертелергә мөмкин.

Зарарланган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренен чикләре чатларын теркәү өчен үсүче агачлар файдаланырга мөмкин, аларга тиешле тамагалар ясала (юнып алына, лента асыла, буяла).

Навигация жайланмалары ярдәмендә зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре чикләре буйлап сыйфатлы нокталарның географик координаталары билгеләнә.

Агачларны санау эше тоташ исәпләп чыгу, лента белән исәпләп чыгу, түгәрәкле реалоскопик майданчыклар, радиусы үзгәрми торган түгәрәк майданчыклар методы белән башкарыла. 3 га кадәр урман кишәрлекләрендә агачлар тоташ исәпләп чыгу юлы белән санала.

Агачлар санау турында мәгълүмат агачлар санау исемлегенә (урман патологиясе буенча тикшеренү актына 2 нче кушымта) кертелә.

Агачларны санау нәтижеләре буенча урман кишәрлегендәге агачның гомуми запасыннан процентларда һәм тулаем алганда урман кишәрлеге өчен торыш категорияләре буенча агач токымнарына бүлү эше башкарыла. Һәр агач категориясе һәм урман кишәрлеге өчен торышы буенча уртача исәпләнгән категориясе билгеләнә.

Жил аударган, давыл еккан, кар сындырган, янғын нәтижәсендә ауган агачлары 50% артык булган урман утыртмаларында УПТ визуаль ысул белән уздырыла, ә житешмәгән мәгълүматлар таксация тасвирламаларынан күчереп алына.

Кораллы ысул белән УПТ нәтижеләре буенча Урман патологиясе буенча тикшеренү актында торыш категорияләре буенча агачларны сайлап алу проценты, чаралар билгеләү, урман утыртмасына салынган зыян дәрәжәсе, урман утыртмаларының зарарлану һәм һәлак булу сәбәпләре күрсәтелә.

УПТ нәтижеләре буенча урман патологиясе буенча тикшеренү акты (алга таба – акт) төзелә.

Актның беренче бите теләсә нинди ысул белән УПТ уздырылганда тутырыла.

УПТ ысулына карап, актның тиешле бүлекләре һәм кушымталары тутырыла.

Актның һәр тутырылган бүлеге һәм кушымтасы УПТ уздыру буенча эшләрне башкаручылар тарафыннан имзаланна.

УПТ уздыру өчен билгеләнгән кишәрлекләр реестрына кисүгә билгеләнгән агачларны санау турында актка 2 нче кушымтада күрсәтелгән формада исемлекләре һәм актка 3 нче кушымтада күрсәтелгән формада диләнке абрисы кушып куела.

Имзаланганнан соң 2 эш көне эчендә акт раслау һәм бастырып чыгару өчен вәкаләтле органнарга жиберелә.

Кушымталары белән бергә акт килгән көннән соң 10 эш көне эчендә вәкаләтле органнарны актны карыйлар һәм кисәтүләр булмаганда аны раслыйлар.

Раслаган көннән соң 3 эш көненнән соңга калмаган чорда, акт кушымталары белән берлектә дәүләт хакимияте органының яисә жирле

үзидарэ органының «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәгә рәсми сайтында урнаштырыла, федераль законнарда әйләнеше чикләнгән мәгълүматлардан торучы актлардан тыш.

Урман патологиясе буенча тикшерү нәтижәләре буенча урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә, ул дәүләт хакимияте органы яки жирле үзидарэ органы тарафыннан аларның әлегә Кодекстың 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә раслана һәм расланган көненнән соң өч эш көне узганчы «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә дәүләт хакимияте органының яисә жирле үзидарэ органының рәсми сайтында урнаштырыла һәм, ведомствоара электрон хезмәттәшлек буенча бердәм системадан яки уртақ файдаланудагы мәгълүмат-телекоммуникация челтәрләреннән, шул исәптән «Интернет» челтәреннән файдаланып, көчәйтелгән квалификацияле электрон имза белән имзаланган электрон документ рәвешендә Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән федераль башкарма хакимият органына жиберелә (РФ УК 60.6 ст. 3 өл.).

Актны кушымталары белән берлектә рәсми сайтта урнаштыру чоры 2 ел тәшкил итә.

РФ УК 60.7 ст., Россия Табигать министрлыгының «Зарарлы организмнар таралуын кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 12.09.2016 № 470 боерыгына ярашлы рәвештә ССЧ урман утыртмаларының санитар торышын яхшырту, зарарлы организмнар таралу куркынычын киметү, урман утыртмалары өчен үзләренең максатчан вазыйфаларын тәмин итү, шулай ук тискәре факторларның (зыянлы организмнар, ялкын йогынтысы, һава шартлары, туфрак-климат факторлары һәм башкалар, урманнарның тотрыклылыгына яки максатчан вазыйфасына зыян сала торган биотик һәм абиотик факторлар) йогынтысыннан зыянны киметү максатларында уздырыла.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, ликвидлы булмаган агач материалыннан, шулай ук аварияле агачлардан жыештыру ССЧ була.

Аренда шартнамәсе, урман кишәрлегеннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан уздырылырга планлаштырылуы ССЧ төрләре һәм күләмнәре турында белешмәләр урман декларациясендә чагылдырыла.

Файдалануга тапшырылмаган урман кишәрлекләрендә ССЧ күләмнәрен планлаштыру урманчылыкның (урман паркының) урман хужалыгы регламентында дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләре һәм УПТ мәгълүматлары нигезендә чагылдырыла.

ССЧ күләмнәрен ел кварталлары буенча бүлгәндә урман утыртмаларының зарарлану дәрәжәсе һәм вакыты, агач токымының, зарарлы бөжәкләрнең һәм чир барлыкка китерүчеләрнең биологиясе исәпкә алына. Йогышлы чир таралуны булдырмау өчен тоташ һәм сайланма кисүләрне барыннан элек кышкы чорда уздырырга кирәк.

ССЧ 4 һәм 5 бонитетлы урман утыртмаларында планлаштырылмый, әлеге агачлыктарда зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килгән очрактардан тыш, шулай ук әлеге бонитет агачлары өстенлек иткән урман кишәрлекләрендә дә планлаштырылмый.

ССЧ теләсә нинди максатчан билгеләнештәге урманнарда һәм яклаучы урманнарның барлык категорияләрендә планлаштырыла, тыюлыклы кишәрлекләрдән тыш.

ССЧ өчен урман утыртмаларында (яфраклы һәм карагайлы) (утыртмалар составында 30% һәм аннан күбрәк) диләнкеләрне аерып чыгару вегетация чорында башкарыла (жилдән (жил аударган, давил еккан – 5 «а», «б» һәм 6 «а», «б» торыш категориясенә караган агачлар) һәм өске янғыннардан зыян күргән урман кишәрлекләреннән тыш).

ССЧ уздыру өчен диләнкеләрнең күләме лимитланмый.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү тоташ (һәлак булган һәм зарарланган утыртмалар өчен) һәм сайланма (зарарланган утыртмалар өчен) санитар кисүләр формасында уздырыла.

Яшь агачлыктарда эшкә яраклы агач өлгереп житкәнче, орлыклык агачлар булган очракта, сайланма санитар кисүләр уздырыла һәм (яисә) леквидлы булмаган агач материалы жыеп алына.

Диләнкеләрне санитар тоташ һәм сайланма кисүләр өчен аерып чыгару РФ ТРЭ министрлыгының 13.09.2016 № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы әзерләү кагыйдәләре (алга таба – Кагыйдәләр) нигезендә кораллы ысул белән уздырыла торган УПТ нәтижеләре буенча башкарыла.

Тоташ һәм сайланма санитар кисүләргә билгеләгәндә зарури тәртиптә 5-6 нчы категория торышындагы агачлар сайлап алына. Жил аударган, давил еккан һәм кар сындырган агачлар 5-6 нчы категория торышына кертелә.

Түбәндәге очрактарда торыш категорияләрендәге агачларны тоташ һәм сайланма санитар кисүгә билгеләү рөхсәт ителә;

торышы буенча 4 нче категориягә караган ылыслы токым агачлары;

торышы 3-4 нче категориягә караган (бик нык зәгыйфьләнгән һәм корый башлаган) агачлар тамыр гөмбәчеге белән зарарланган очракта (наратлыктарда), усак агачлары – усак сорыкорт белән зарарланган һәм караманың төрле агачлары голланд чире белән зарарланганда кисүгә билгеләнә;

эксплуатация урманнарында: кәүсәләрендә ачыктан-ачык черү күренешләре булган агачлар (кайрылары, сорыкорт жисемнәре, кәүсәнең 2/3 өлешеннән артыгын колачлый торган кабык ярыклары); кайрысына пошилар һәм башка төрле хайваннар кәүсәсенә өчтән бер өлешеннән артык жирендә зыян салган чыршы һәм пихта агачлары;

урман янғыннары булган урман утыртмаларында: тамыр муены кимендә $\frac{3}{4}$ кәүсә өлешендә янган агачлар (бу вакытта кимендә 100 агач янында тамыр муенын казып карау майданнары булу мәжбүри) яки кәүсәсенә кимендә $\frac{3}{4}$ өлешендә кайры кисәге корыган агачлар (казып карау майданнарының булуы шулай ук мәжбүри);

			гы		сайлан ма	жыеш- тыру	ларн ы жыеш тыру	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Яклаучы урманнар								
Ылыслы								
Өстенлек итүче токым – Нарат								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	102	–	102			102
		мең м ³	3,7	–	3,7			3,7
Өстенлек итүче токым – Чыршы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	147	31	116			147
		мең м ³	9,0	6,1	2,9			9,0
Өстенлек итүче токым – Пихта								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	13	1	12			13
		мең м ³	0,7	0,1	0,6			0,7
Жәмгысе ылыслы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	262	32	230			262
		мең м ³	13,4	6,2	7,2			13,4
Каты яфраклы								
Өстенлек итүче токым – биек кәүсәле имән								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	8	–	8			8
		мең м ³	0,2	–	0,2			0,2
Өстенлек итүче токым – тәбәнәк кәүсәле имән								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	32	–	32			32
		мең м ³	0,5	–	0,5			0,5
Жәмгысе каты яфраклылар								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	40	–	40			40
		мең м ³	0,7	–	0,7			0,7
Йомшак яфраклылар								
Өстенлек итүче токым – Каен								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	8	–	8			8
		мең м ³	0,2	–	0,2			0,2
Өстенлек итүче токым – Усак								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	2	–	2			2
		мең м ³	0,1	–	0,1			0,1
Өстенлек итүче токым – Кара зирек								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча)	га	3	–	3			3
		мең м ³	0,1	–	0,1			0,1
Өстенлек итүче токым – Юкә								
1	Ачыкланган фонд	га	15	5	10			15

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Авари- яле агач- ларны жыеш- тыру	Лик- вид- сыз агач- ларн ы жыеш тыру	Жәмг ысе
			барлы гы	шул исәптән				
				тоташ	сайлан ма			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	(урманчылык таләпләре буенча	мең м3	1,4	1,2	0,2			1,4
Жәмгысе йомшак яфраклылар								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	28	5	23			28
		мең м3	1,8	1,2	0,6			1,8
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	330	37	293			330
		мең м3	16,0	7,5	8,5			16,0
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Эксплуатацияләнүче урманнар								
Ылыслы								
Өстенлек итүче токым – Нарат								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	81	2	79		2	83
		мең м3	3,7	0,3	3,4		0,3	4,0
Өстенлек итүче токым – Чыршы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	38	–	38		2	40
		мең м3	1,1	–	1,1		0,3	1,4
Жәмгысе ылыслы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	119	2	117		4	123
		мең м3	4,8	0,3	4,5		0,6	5,4
Йомшак яфраклылар								
Өстенлек итүче токым – Каен								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	90	1	89			90
		мең м3	3,5	0,1	3,4			3,5
Өстенлек итүче токым – Усак								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	8	–	8			8
		мең м3	0,4	–	0,4			0,4
Өстенлек итүче токым – Юкә								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	1	–	1			1
		мең м3	0,1	–	0,1			0,1
Жәмгысе йомшак яфраклылар								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	99	1	98			99
		мең м3	4,0	0,1	3,9			4,0
Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе								

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Авари- яле агач- ларны жыеш- тыру	Лик- вид- сыз агач- ларн ы жыеш тыру	Жәмг ысе
			барлы гы	шул исәптән				
				тоташ	сайлан ма			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	218	3	215		4	222
		мең м3	8,8	0,4	8,4		0,6	9,4
Урманчылык буенча барлыгы								
Ылыслы								
Өстенлек итүче токым – Нарат								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	183	2	181		2	185
		мең м3	7,4	0,3	7,1		0,3	7,7
Өстенлек итүче токым – Чыршы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	185	31	154		2	187
		мең м3	10,1	6,1	4,0		0,3	10,4
Өстенлек итүче токым – Пихта								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	13	1	12			13
		мең м3	0,7	0,1	0,6			0,7
Жәмгысе ылыслы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	381	34	347		4	385
		мең м3	18,2	6,5	11,7		0,6	18,8
Каты яфраклы								
Өстенлек итүче токым – биек кәүсәле имән								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	8	–	8			8
		мең м3	0,2	–	0,2			0,2
Өстенлек итүче токым – тәбәнәк кәүсәле имән								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	32	–	32			32
		мең м3	0,5	–	0,5			0,5
Жәмгысе каты яфраклылар								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	40	–	40			40
		мең м3	0,7	–	0,7			0,7
Йомшак яфраклылар								
Өстенлек итүче токым – Каен								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	98	1	97			98
		мең м3	3,7	0,1	3,6			3,7
Өстенлек итүче токым – Усак								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык	га	10	–	10			10
		мең	0,5	–	0,5			0,5

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Авари- яле агач- ларны жыеш- тыру	Лик- вид- сыз агач- ларн ы жыеш тыру	Жәмг ысе
			барлы гы	шул исәптән				
				тоташ	сайлан ма			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	таләпләре буенча	м3						
Өстенлек итүче токым – Кара зирек								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	3	–	3			3
		мең м3	0,1	–	0,1			0,1
Өстенлек итүче токым – Юкә								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	16	5	11			16
		мең м3	1,5	1,2	0,3			1,5
Жәмгысе йомшак яфраклылар								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	127	6	121			127
		мең м3	5,8	1,3	4,5			5,8
Барлығы								
1	Ачыкланган фонд (урманчылык таләпләре буенча	га	548	40	508		4	552
		мең м3	24,7	7,9	16,8		0,6	25,3

Искәрмә: Санитар-савыктыру чараларының күләме урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздырганнан соң коррекцияләнгән («Урманнарны зарарлы организмнардан яклауны жайга салуны камилләштерү өлешендә Россия Федерациясе Урман кодексына үзгәрешләр кертү турында» 2015 елның 30 декабрендәге № 455-ФЗ буенча).

Урманны яклау буенча чаралар күләме корткычларның яңа чыганаclarы һәм урман авырулары барлыкка килүгә бәйле рәвештә һәм утыртмаларның санитар торышы үзгәрүгә карап үзгәртелергә тиеш.

РФ ГРЭМның «Зарарлы организмнар таралуны кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрендәге № 470 боерыгы нигезендә профилактика чаралары урманнарның тотрыклылыгын арттыруга һәм урманга булган тискәре йогынтыны туктатуга юнәлдерелгән.

УПТ нәтижеләре профилактика чараларын планлаштыру нигезе булып тора. Профилактика чараларын планлаштыру нәтижеләре урман хужалыгы регламентларында һәм урманнарны үзләштерү проектларында чагылдырыла.

Профилактика чаралары урман хужалыгы һәм биотехника өлешләренә бүленә.

Урман хужалыгы буенча профилактика чараларына түбәндәгеләр керә:
тискәре чорларда (корылык, бөжәкләр зыян салу) урман утыртмаларының тотрыклылыгын арттыру өчен ашламалар һәм минерал өстәмәләр куллану;

агачларны дэвалау;

зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килүне туктату өчен пестицидлар куллану.

Биотехника буенча профилактика чаралары булып түбәндәгеләр тора:

бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту;

энтотофаг бөжәкләрнең тереклек итү урыннарын саклау, аларны чыгару, күчерү һәм интродукцияләү;

нектар бирүче үләнле үсемлекләр чачу.

Бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту аларны саклаудан, оялау өчен агачлар һәм куаклар утыртудан, сыерчык оялары һәм агач оялар элүдән, ашатудан, ремизлар (агач яисә куак үсемлекләреннән файдалы кошларга ышыклану һәм ашату урыннары булып хезмәт итүче полосалар яисә чәчәклекләр) утыртудан, урманда су чыганакаларын саклаудан һәм булдырудан гыйбарәт.

Нектар бирә торган үләнле үсемлекләр утырту урман кишәрлекләренә турыдан-туры якин урнашкан, зарарлы бөжәкләрнең чыганакалары барлыкка килә торган жирләрдә яисә әлегә урман кишәрлекләре кырыйларында башкарыла.

Агитация (башка) чараларына түбәндәгеләр керә:

халык белән әңгәмә кору;

белем бирү учреждениеләрендә ачык дәресләр уздыру;

аншлаглар һәм плакатлар элү;

массакуләм мәгълүмат чараларында мәгълүмат материаллары урнаштыру.

15.1 таблица.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча профилактика һәм башка төрле чараларның параметрлары

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлекләре	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
1. Профилактик				
1.1 Урман хужалыгы буенча				
1. Бер мәртәбәгә исәпләгәндә питомникларга сибү (серкәләндерү)	га	20	10	2
2. Орлыкларны агулау	кг	50	10	5
1.2 Биотехник				
1. Оялыктар эзерләү	данә/мең га	130/130	10	13/13
2. Ояларны ремонтлау	данә/мең га	130/130	10	13/13
3. Аттрактант тозақлар куллану	данә	50	10	5 (зарурлык булуга карап)

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлекләре	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
1. Профилактик				
4. Кырмыска ояларын киртәләү	данә	50	10	5 (кишәрлек урм. буенча 5 данә)
5. Кырмыскалыкларның урынын алмаштыру (күчерү)	оя	20	10	2
2. Башка чаралар				
1. Яклау почмаклары булдыру һәм карап тоту	данә	1	1	1
2. Корткыч һәм авыру чыганакалары барлыкка килүне күзәтеп тору	мең га	13,0	1	13,0
3. Халык белән, агач әзерләүчеләр белән әңгәмәләр кору, лекцияләр уздыру	әңгәмә	20	10	2
4. Аншлаглар һәм плакатлар урнаштыру һәм элү	данә	20	10	2

15.2 таблица.

Зарарлы организмнарның чыганакаларын юкка чыгару чараларының параметрлары

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлекләре	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
1. Урман-патологик тикшерү	га	1000	10	100
2. Көрәшнән жир өсте чаралары	га	зарарлану чыганакалары барлыкка килүгә карап		
3. Туфрак казулар	чокыр	300	10	30

15.3 таблица.

Агачларның торыш категорияләре шкаласы

Агачларның торышы буенча категориясе	Агачларның тышкы билгеләре	
	ылыслы	яфраклыларга алмашып
1 – сәламәт (зәгыйфьләнү билгеләреннән башка)	ябалдашы куе (әлеге токым, яшь һәм үсеш шартлары өчен); ылыслары (яфрактары) яшел; быелгы үсентесе нормаль зурлыкта	

2 – зэгыйфьлэнгэн	ябалдашы сирэклэнгэн; ылыслары ачык яшел төстэ; үрентесе кечерэйгэн, лэкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган	ябалдашы сирэклэнгэн; яфраклары ачык яшел; үрентесе кечерэйгэн, лэкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган; берэн-сэрэн сулы шытымнар
3 – нык зэгыйфьлэнгэн	ябалдашы челтэрле; ылыслары ачык яшел, тонык; үрентесе зэгыйфь, гадэтинен яртысыннан кечерэк; ябалдашының 2/3 өлешенэ кадэр ботаклары корыган; трут гөмбэлэре жисемнэре яисэ аларга хас булган тишеклэр	ябалдашы челтэрле; яфраклары вак, ачык яшел; үрентесе зэгыйфь, гадэтинен яртысыннан кечерэк; ябалдашының 2/3 өлешенэ кадэр ботаклары корыган; сулы шытымнары бик күп; трут гөмбэлэре жисемнэре яисэ аларга хас булган тишеклэр
4 – корый баручы	ябалдашы нык челтэрле; ылыслары соры, саргылт яисэ сары яшел; үрентесе нык зэгыйфь яисэ юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган	ябалдашы нык челтэрле; яфраклары вак, сирэк ачык яшел яисэ саргылт; үрентесе нык зэгыйфь яисэ юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган
5 – саф коры-сары	ылысы соры, сары яисэ кызыл-коңгырт; кайрысы өлешчэ купкан	яфраклары шингэн яисэ юк; түбэн өлешлэрэндэ ботаклары сакланган, кайрысы өлешчэ кубып төшкэн
5 (а) – жил ярдэмендэ яңа ауган	ылысы яшел, соры, сары яисэ кызыл-коңгырт; кайрысы гадэттэ тере, кэүсэсе ауган яисэ сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган	яфраклары яшел, шингэн, яисэ формалашмаган; кайрысы гадэттэ тере, кэүсэсе ауган яисэ сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган
5 (б) – давил ярдэмендэ яңа егылган	ылыслары яшел, соры, сары яисэ кызыл-коңгырт; кайрысы сынган жирдэн аскы өлештэ тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбэн өлешендэ кэүсэсе сынган	яфраклары яшел, шингэн, яисэ формалашмаган; кайрысы сынган жирдэн түбэн өлешендэ гадэттэ тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбэн өлешендэ кэүсэсе сынган
6 – иске коры-сары	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчэ яисэ тулысынча коелган; кэүсэ корткычлар чыгып очкан; кэүсэсендэ агач боза торган гөмбэлэр мицелие, тышкы ягында трут күбэлэклэре жисемнэре	
6 (а) – жил ярдэмендэ ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчэ яисэ тулысынча коелган; кэүсэсе ауган яисэ тамырларының 1/3 өлеше белэн сыгылган; кэүсэ корткычлар очып чыккан	
6 (б) – давил ярдэмендэ ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчэ яисэ тулысынча коелган; кэүсэсе ябалдашының 1/3 өлешеннэн түбэн жирдэ сынган; кэүсэ корткычлар сынган урыннан өске өлештэ очып чыккан; сынган урыннан түбэн жирендэ булырга мөмкин: тере кайры, сулы шытымнар, икенчел ябалдаш, яңа гына оялаган кэүсэ корткычлар	
7 – аварияле	агачның тулаем яисэ бер өлешенен авуына китерергэ һәм халыкка яисэ	

агачлар	дәүләт мөлкәтенә һәм гражданныр мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган структур житешсезлекләре булган агачлар (тишек-тошыклары, черегән урыннары бар, тамырлары өзелгән, куркыныч хәлдә сыгылган)
---------	--

Жил, буран, кар аударган агачларны, вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга зарарлы организмнар оялау һәм, зарарлануы ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәжәсе күрсәтелә. Зарарлы организмнар барлыкка килгән урыннарда агачларны ылыслары һәм яфраклары яңадан үсеп чыккан чордан соң яңадан санап чыгалар, моңа кадәр, зарурлык килеп чыкканда, ылысларның (яфракларның) нибары ашалу дәрәжәсе генә процентларда (1 – зарарланмаган, 2 – аз күләмдә зарарланган – 25%тан ким дәрәжәдә, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча – 75%тан артык) исәпкә алына.

2.17.3. Урманнарны яңадан үстерүгә карата таләпләр

РФ УК 61 ст. 2 өлеше нигезендә урманнарны торгызу түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- 1) урман орлыкчылыгы;
- 2) урман торгызу;
- 3) урманнарны тәрбия кылу;
- 4) урман торгызу өчен билгеләнгән жирләргә урман утыртмалары били торган жирләргә кертү.

1. Урман орлыкчылыгы «Орлыкчылык турында» 1997 елның 17 декабрдәге 149-ФЗ номерлы федераль законга һәм элге Кодекса ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

2. Урман орлыкчылыгы максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) урман-орлык районнарына бүлү;
- 2) урман орлыкчылыгы объектларын (урман-орлык плантацияләрен, даими урман-орлык кишәрлекләрен һәм шуңа охшаш объектларны) булдыру һәм аерып чыгару;

3) урман үсемлекләре орлыкларының федераль фондын формалаштыру;

3.1) урман үсемлекләре орлыкларының иминият фондларын формалаштыру һәм файдалану;

(3.1 п. 12.03.2014 № 27-ФЗ федераль закон белән кертелде)

4) урман үсемлекләре орлыкларына карата орлыкчылык контроле;

(4 п. 12.03.2014 № 27-ФЗ федераль закон белән кертелде)

(текстны алдагы редакциясендә кар.)

5) урман үсемлекләре орлыкларын житештерү, эзерләү, эшкәртү, саклау, сату, транспорт белән күчерү һәм куллану буенча башка чаралар.

(2 өлеше 29.12.2010 N 442-ФЗ федераль закон ред.)

(текстны алдагы редакциясендә кар.)

3. Урманнарны торгызганда урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары яки, мондый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла.

4. Урманнарны торгызганда районлаштырылмаган урман үсемлекләре орлыкларын, шулай ук чәчүлек һәм башка сыйфатлары тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын куллану рөхсәт ителми.

5. Урманның төп агач токымнарының районлаштырылган урман үсемлекләре орлыкларын куллану тәртибе һәм урман орлыкчылыгы объектларын (урман-орлык плантацияләрен, даими урман-орлык кишәрлекләрен һәм шуңа охшаш объектларны) булдыру һәм аерып чыгару кагыйдәләре вәкаләтле федераль башкарма хакимияте органы тарафыннан билгеләнә.

Урман торгызу РФ УК 61, 62 ст., РФ ТРЭМның 2016 елның 29 июнендәге № 375 боекы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә (алга таба – Урман торгызу кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу киселгән, һәлак булган, зыян күргән урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы үзлекләрен саклап калуны тәмин итәргә тиеш.

Урман торгызу урманнарны табигый, ясалма яки катнаш торгызу юллары (алга таба – урман торгызу ысуллары) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызу (алга таба – табигый урман торгызу) табигый процесслар нәтижәсендә дә, урман торгызылуга ярдәм итү чаралары белән дә: урмандагы агач токымнарының үсентесен саклау яки урман утыртмаларын кисү, туфракны минераллаштыру, киртәләү юлы белән (алга таба – табигый урман торгызуга ярдәм итү) гамәлгә ашырыла.

Урманнарны ясалма торгызу (алга таба – ясалма урман торгызу) урман культуралары булдыру юлы белән гамәлгә ашырыла: чәчкәннәр, үсентеләр утырту, шул исәптән ябык тамыр системасы белән, саплар утырту яки урман үсемлекләре орлыкларын чәчү, шул исәптән азкыйммәтле урман утыртмаларын реконструкцияләгәндә дә.

Урманнарны катнаш торгызу (алга таба – катнаш урман торгызу) табигый һәм ясалма урман торгызу ысулларын берләштерү хисабыннан гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу түбәндәгеләр белән тәмин ителә:

1) агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә – шушы урман кишәрлекләренең арендаторлары тарафыннан;

2) урман кишәрлекләрендә, агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренә яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (шытымны) саклап калу. Ике яшыкә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

урман утыртмаларын кискәндә төп урман агач токымына караучы яшәргә сәләтле шытымны һәм үсентеләрне (2,5 метрдан биегрәк нөсхәләренә) саклау;

урман утыртмалары булмаган майданнарда төп урман агач токымына караучы үсентеләрне тәрбияләү (үсентенә жиргә утырту, шытымны кысалап алу, шытымнарны сирәкләү, ашлама кертү, гербицидлар белән эшкәртү);

өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү планлаштырылган урыннарда һәм киселгән урыннарда туфрак өслеген минераллаштыру;

орлыклык агачлар, чәчәклекләр һәм төркемнәр калдыру;

майданнарны киртәләү;

агачларның тамырдан бөркүен киметү (арборицид инъекцияләре яисә божралап алу).

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары шытымнарын саклау чаралары урман утыртмаларын кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өслү кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтегә биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларынан, сынган һәм зарарланган урман утыртмаларынан арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздыганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, ак чыршы, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигый-климат шартларындагы кыйммәтле агач токымнарының бүтән урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Майданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренә кыйммәтле агач токымнары орлыклары чыганакалары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык агачлары яисә аларның төркемнәре, чәчәклекләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисергә керешелә торганнары) булган майданнарда гамәлгә ашырыла.

Хужалык эшчәнлегә чикләнгән режимдагы урманнарда, шул исәптән милли парклардагы урманнарда, табигый тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле

территорияларне саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамэлгә ашырылырга мөмкин.

Табиғый урман торгызуга ярдәм итеп уздырылган чараларның нәтижеләре, алар урман утыртмалары үсүче жирләргә кертелергә тиешле майданнардагы яшь агачларга карата Урман торгызу кагыйдәләрендә билгеләнгән критерияләргә һәм таләпләргә җавап биргән очракта, җитәрлек дип табыла.

Урманнарны табиғый торгызуга ярдәм итү чараларының нәтижеләлеген исәпкә алу эшләр башкарылганнан соң кимендә ике ел узгач гамэлгә ашырыла.

Шытымнар саны Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгәннән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Урманнарны ясалма торгызу хужалык өчен кыйммәтле урман агач токымнарын урманнарны табиғый торгызуны тәмин итү мөмкин булмаганда яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамэлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген эзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янғын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамэлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген эзерләүгә түбәндәгеләр керә:

урман кишәрлеген тикшерү;

урманнарны торгызуны проектлау;

урман кишәрлеген бүлеп чыгару;

урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләренә марка салу һәм техника эшләү өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;

майданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;

түмәрләрне казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәжәдә киметү;

урман кишәрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыктарда террасалар кисү;

зарурлык булганда – зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрәш.

Туфракны эшкәртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табиғат-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бәйле рәвештә сайлап алына һәм урман торгызу проектында күрсәтелә.

Туфракны эшкәртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкәртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкәртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамэлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкәртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы жириле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Урмандагы агач һәм куак токымнарына караган юлдаш агачлар урман культураларына нигездә аларның рәтләрен төп урман агачы токымы рәтләре белән чиратлаштыру юлы белән яисә төп һәм юлдаш токым буыннарын рәттә аралаштыру юлы белән кертелә.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чәчүнең) башлангыч куелыгы һәм урман культураларының токым составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чәчү туфракка ашламалар, үсемлекләргә яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чәчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чәчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләре сырып алмасын, туфракта дым жыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өемнән, туфракны су юып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләрен юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман хужалыгы буенча карауга түбәндәгеләр керә:

үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу.

Урман зонасында агротехник һәм урманны карау эшләре төп урман токымына караган урман утыртмаларының үсеше кимүне туктату максатында уздырыла. Урман-дала һәм дала зонасында агротехник карау туфрактагы дымны туплауга һәм сакчыл сарыф итүгә юнәлдерелгән.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күлөме, аларның кабатланучанлык чорлары һәм агротехник карап тотуларны үткөрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларыннан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методыннан, кулланылучы утырту материалының зурлыгыннан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенә пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлегенә 25-85% булган урман культуралары (һәлак булган үсемлекләр урынына яңаларын утырту) өстәлгә тиеш.

Урманнарны катнаш торгызу кыйммәтле урман агач токымына караучы урман утыртмаларын табигый рәвештә торгызу мөмкин булмаган урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Катнаш рәвештә урман торгызылганда майдан берәмлегендә урмандагы төп агач токымын утыртуның (чәчүнең) беренчел куелыгы бар булган яшәргә сәләтле шытым һәм урманның төп агач токымы үсентеләренә күләмәннән чыгып билгеләнә. Урманның төп агач токымының культивацияләнә торган үсентеләренә һәм шытымнарының гомуми саны махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнгән нормадан азрак булырга тиеш түгел.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу санитар-гигиена функцияләрен арттыру максатларында башлыча яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкил итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлегенә кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман үрчетү РФ УК 63 ст., РФ Табигать министрлыгының 2012 елның 10 гыйнварындагы № 1 боерыгы белән расланган Урман үрчетү кагыйдәләренә (алга таба – Урман үрчетү кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү урман фонды жирләрендә һәм элегрәк су, жил һәм башка туфрак эрозиясен булдырмау, саклык урманнарын булдыру максатында һәм урманнарның потенциалын арттыруга бәйле башка максатларда урманнар үскән башка төр категория жирләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетүгә түбәндәгеләр карый:

урман фонды жирләре составындагы урман булмаган жирләренә урманлаштыру (сазларны киптерү, авыл хужалыгы куллануыннан чыгарылган жирләренә, чокырларны рекультивацияләү һ.б.);

авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә, сәнәгать, транспорт жирләрендә, су фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә саклык урман утыртмалары булдыру;

сәнәгать эшчәнлегә аркасында бозылган жирләрне рекультивацияләгәндә урман утыртмаларын булдыру; шифаханә-курорт зоналарда һәм башка объектларда урман утыртмалары булдыру.

Урман үрчетү куелган максатлар, жир кишәрлекләре туфракларының урман үсү үзлекләренә, агач һәм куак токымнарының урман хужалыгы-биологик үзенчәлекләренә нигезләнеп гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

жирләрне һәм объектларны начар факторлардан сакларга; территориянең урманлы өлешен арттырырга һәм әйләнә-тирә мохиттәгә шартларны яхшыртырга.

Урман үрчетү ясалма урман утыртмаларын үсентеләрне, чәчкечләрне, ботакларны утырту яки орлыкларны чәчү ысуллары белән башкарыла.

Урман үрчетү максатларында булдырылучы урман утыртмаларының төп төрләре кырсаклагыч һәм агынтыкөйләүче урман полосалары булып тора.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, хайваннарны начар климат шартларыннан саклау өчен урман-мелиоратив утыртмалар утыртыла.

Автомобиль һәм тимер юлларының читләрендә, һәм шулай ук аларның сак зоналарында урман утыртмалары юлларны кар һәм ком каплаудан саклау, якин-тирәдә урнашкан авыл хужалыгы биләмәләренә авыр металллар керүне булдырмый калу өчен утыртыла.

Рекультивацияләнергә тиешле жирләрдә урман үрчетү рекультивациянең техник этабын үткәргәннән соң әлегә жирләрнең биологик рекультивациясе (планлаштыру, уңдырышлы туфрак катламын салу, чокыр казылган жирләрне террасалау һ.б.) максатында урман утыртмалары утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектларының яр буе сак полосаларында урман үрчетү аларның ярлары ишелүдән, чүпләнүдән, ләм белән капланудан һәм су ресурсларының арыклануыннан саклау максатында яр ныгыткыч һәм башка урман утыртмаларын утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар урнашкан жирләрдә урман үрчетү әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында рекреация йөкләренә, сәнәгать ташландыклары йогынтысына һәм башка начар факторларга карата тотрыклы булган урман утыртмаларын утырту юлы белән башкарыла.

Урман үрчетү буенча башкарылучы эшләрнең методлары һәм технологияләре урман үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урман үрчетү проекты булдырылган урман үрчетү объектларының торышына карата урман үрчетү буенча эшләрне тәмамланган дип табу өчен конкрет бәяләмә критерийларын (урманмелиоратив утыртмаларның яше, агачларның уртача озынлыгы, ябалдашларның йомыклык күрсәткечләре, майдан берәмлегендә яшәргә яраклы булган агачларның һәм куакларның саны һ.б.) үз эченә алырга тиеш.

Урман утыртмалары иң әһәмиятле (төп) агач яки куак токымнарыннан яисә берничә әһәмиятле һәм тыгыз бәйләнешле агач һәм куак токымнарыннан булдырыла ала.

Иң әһәмиятле агач токымы жирле урман хасил итүче токымнардан, ә уңай тәҗрибә булган очракта – интродукцияләнгәннәрдән сайлап алына. Ул урман үрчетү максатларына туры килергә һәм жир кишәрлегендәге урман үсү үзенчәлекләренә ярашырга тиеш.

Тыгыз бәйләнешле агач токымнарын һәм куакларны сайлап алу аларның төп токымга карата йогынтысыннан чыгып башкарыла.

Урман үрчетү буенча урман утыртмаларын булдыруның төп методы утырту булып санала, ул төрле утырту материалларны белән башкарыла ала. Утырту өчен чәчкечләр һәм үсентеләр, һәм шулай ук ботаклар кулланыла. Су һәм жил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк. Селекцион утырту материалы кулланылганда агачлар бары тик утыртыла гына.

Утырту материалы утырту алдыннан аны кибүдән һәм зыянлы организмнар белән зарарланудан саклау, һәм шулай ук яшәргә яраклылыгын һәм үсеш тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы (мәйдан берәмлегенә булган уртырту яки чәчүлек урыннары саны) һәм утырту урыннарының урнашуы агачларның һәм куакларның үсү дәрәжәсенә карап, начар факторларга карата тотрыклы булган, аеруча озын гомерле һәм урман үрчетү максатларына туры килүче урман утыртмаларының формалашуына ярдәм итәргә тиеш.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарын сайлау төп агач токымының төренә, урман зонасына, урман үсү шартларының тибына, урман үрчетү методына һәм максатларына, файдаланылучы утырту материалының тибына карап билгеләнә.

Агач һәм куак токымнарын утырту туфракка ашлама, үсемлекләренә зыянлы организмнардан саклау чараларын кертеп, һәм шулай ук киләчәктә аларны ашлама буларак, печән эзерләү һәм башка максатларда куллану буенча үлән чәчү белән үрелдерелергә мөмкин.

Утыртылган урман үсемлекләрен карап тоту агротехник (агротехник карап тоту) һәм урманчылык (урманчылык карап тотуы) ысуллары белән башкарыла.

Агротехник карап тоту, кагыйдә буларак, агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла һәм түбәндәгечә тәэмин ителә:

үсемлекләренә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юдырып алып китүдән һәм жил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә тазарту;

үлән үсемлекләрен механик юл аша бетерү белән берлектә туфракны көпшәкләндерү;

үләнле үсемлекләренә химик чаралар белән юк итү;

өстәмэләр (үлгән, тамырланмаган үсемлекләр урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (планлаштырыла һәм махсус чаралар кебек үткәрелә).

Агротехник карап тотуның максаты – үләнле һәм кирәкле булмаган агач үсемлекләрен бетерү.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык чорлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларыннан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгынан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минерал һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комлы, су белән юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән һәм б.ш.), үлән үсемлекләренә үсеп китү мөмкинлеге булмаган туфракларга кертелә.

25 тән алып 85 процентка кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларыннан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлгә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек майданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Өстәгән вакытта утырту материалының яше культивацияләнүче үсемлекләренә яшенә яраклашырга тиеш.

Урман үрчетү максатларында утыртылган урман утыртмаларын урманчылык карап тотуы чүп булып саналган, зәгыйфьләнгән, һәлак булган агач үсемлекләрен һәм сәламәт агач һәм, калганнары яхшы үсеп китсән өчен, куакларның өлешен даими кисеп торудан, урман үрчетү максатларында файдалы вазыйфалар үтәвен тәэмин итүче утыртмаларны формалаштырудан гыйбарәт.

Урманчылык карап тотуы культивацияләнүче агач һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганнан соң аларны карап тоту Россия Федерациясе урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр дә утыртылган урман утыртмалары урман үрчетү проектында куелган критерийларга туры килә икән, ул чакта урман үрчетү объектларын булдыру буенча эшләр төгәлләнгән дип санала.

Урманнарны тәрбия кылу РФ УК 64 ст., РФ Табигать министрлыгының 2017 елның 22 ноябрәндәге «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен раслау турында» № 626 боерыгына (алга таба – Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре) ярашлы рәвештә регламентлана.

Тәрбия кылу чараларына урман утыртмаларын карау максатларында узырыла торган кисүләр; агроурман-мелиоратив чаралар; башка төрле

чаралар, шул исәптән урман утыртмаларын яңартулар; урман утыртмаларының формаларын үзгәртүләр; урман утыртмаларын реконструкцияләүләр; урманнарны урман алып бару һәм урманны яклау буенча караулар; урман яңаруны, шытымнарны һәм утыртмаларның башка кыйммәтле компонентларын (тәрбия объектларын) тәрбияләп торулар; урманнарны карап торуның ярдәмчел чаралары; Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның әлеге регламентына, шулай ук урманнарны үзләштерү проектына ярашлы рәвештә урманнарны карауның махсус төрләре керә.

Тәрбия кылу эшләре урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә, мондый кишәрлектән даими (вакыты чикләнмичә) яисә түләүсез нигездә файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар яисә урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә вәкаләтле хакимият органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Чаралар төренә карап тәрбия кылу күләме төбәкләрнең урман планнарында, урманчылыкларның (урман паркларының) урман хужалыгы регламентларында, урманнарны үзләштерү проектларында билгеләнә.

Урманнарны карау буенча уздырылган чараларның сыйфатлылыгын һәм нәтижәлелеген бәяләү дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан, Россия Табигать министрлыгының 2016 елның 27 июнендәге 367 номерлы боерыгы белән расланган Диләнкеләрне карау тәртибенә туры китереп, диләнке эшләре тәмамланганнан соң диләнкеләрне караганда, Россия Табигать министрлыгының «Дәүләт урман реестрына документлаштырылган мәгълүматларны кертүгә һәм аны үзгәртүгә нигез булган документларның исемлеген, формасын һәм аларны эзерләү тәртибен раслау турында» 2013 елның 11 ноябрәндәге 496 номерлы боерыгы белән расланган тәртиптә дәүләт урман реестрына мәгълүмат керткәндә һәм аны үзгәрткәндә гамәлгә ашырыла.

Урман утыртмаларын тәрбияләү максатларында уздырыла торган кисүләр түбәндәге нәтижәләргә ирешү өчен гамәлгә ашырылырга тиеш:

урман утыртмаларының яшь структурасын һәм токым составын яхшырту өчен;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру өчен;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү өчен;

урманнарның биологик төрлелеген бер дәрәжәдә тоту һәм торгызу өчен;

утыртмаларның продуктлылыгын (ресурс потенциалын) арттыру өчен;

техник яктан өлгергән агач материалы үстерү вакытларын кыскарту өчен;

агач материалы ресурсларын рациональ файдалану өчен.

Урманнарны карау чаралары эксплуатация урманнарының максатчан билгеләнешен, яклаучы урманнарның һәм махсус якланучы урман кишәрлекләренә категорияләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

Эксплуатация урманнарында урманнарны тәрбия кылу чаралары урманнарның продуктлылыгын арттыруга, югары сыйфатлы агач материалы һәм агач булмаган урман ресурслары алуга юнәлдерелгән.

Эксплуатация урманнарында ясалма һәм табигый барлыкка килгән, агач материалына ихтыяж зур булган максатчан агач токымнарына карата тәрбияви чаралар башкарыла. Максатчан агач токымнары Россия Федерациясе субъектының урман планында агач материалын житештерү структурасына һәм аңа булган ихтыяжга ясалган анализ нигезендә билгеләнергә тиеш.

Яклаучы урманнарда һәм махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урманнарны карау чаралары тирәлек урманнарның хасил итүче, су саклаучы, яклаучы, санитар-гигиена, савыктыру һәм файдалы функцияләрен саклауга һәм торгызуга юнәлдерелгән.

Яклаучы урманнар һәм урманнарның махсус якланучы кишәрлекләре өчен максатчан токымлы агачлар булып яклаучы урманнарның һәм махсус яклана торган урман кишәрлекләренә максатчан билгеләнешенә җавап бирә торган агач токымнары санала.

Урманнарны карап тоту кәсепләре урман утыртмаларының структурасын һәм токым составын яхшырту;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

агачны техник яктан өлгертү вакытларын киметү;

агач материалы ресурсларын рациональ файдалану өчен.

Урман утыртмаларының яшенә һәм карап тоту максатларына карап, урманнарны тәрбиявикәсепләренә түбәндәге төрләре башкарыла:

яшь агачларның табигый һәм сыйфат составын һәм максатчан агачларның яисә максатчан агач токымнарының үсү шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән тоныкландырулар;

урман утыртмаларының куелыгын көйләүгә һәм төп агач токымы агачларының үсеш шартларын яхшыртуга, һәм шулай ук урман утыртмаларының токым һәм сыйфат составын формалаштыруны дәвам иттерүгә юнәлдерелгән тазартулар;

урман утыртмалары арасында иң яхшы ашачларның кәүсләре һәм ябалдашлары формалашсын өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән сирәкләү кәсепләре;

иң яхшы агачларның үсүе, аларның үсеш алуын арттыру, утыртмаларның структурасы формалашуын дәвам иттерү (төгәлләү) өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән аркылы кәсепләре;

өлгергән һәм картайган агачлар арасында аларны максатчан вазыйфаларын нәтижәле үти алырлык торышта саклау, сыйфатлы агач материалы туплау, уңыш бирүчәнлекне арттыру максатларында уздырыла торган урман агачларын саклау кәсепләре;

картайган, өлгергән һәм максатчан функцияләрен югалта башлаган өлгереп килүче агачлар арасында урманның яңартылуына булышлык

күрсәтүгә һәм урман утыртмаларын тәрбия кылу максатларында уздырылган агач кисүләргә бәйле рәвештә барлыкка килгән яшь перспективалы ашачлар үсеше өчен уңайлыклы шартлар тудыру максатларында урман утыртмаларын яңарту кисүләре;

формалашып беткән урта яшьле һәм олырак яшьтәге агачлар арасында утыртмада урман элементларын тәшкит итүче әйберләренң бәрабәрен жайга салу һәм максатчан токымлы агачларның, үсентеләрненң, ярусларның үсешенә уңайлыклы шартлар тудыру юлы белән, утыртмалараларның составын, төзелешен тамырдан үзгәртү максатында урман утыртмаларын үзгәртеп формалаштыру кисүләре;

кыйммәтле, урман хасил итүче токымнарны утырту, чөчү, урманның табигый яңартылуына булышлык күрсәтү чараларын уздыру өчен шартлар әзерләү буенча аз кыйммәтле урман утыртмаларын яисә аларның бер өлешен юкка чыгару максатларында уздырыла торган реконструкция кисүләре;

урман-парк ландшафтларын формалаштыруга, саклауга, яңартуга, үзгәртүгә һәм аларның эстетик, савыктыру кыйммәтләрен һәм тотрыклылыгын арттыруга юнәлдерелгән ландшафт кисүләре;

берән-сәрән агачларны, шул исәптән үз вазыйфаларын үтәгән орлыклык агачларны кисүләр тоныкландырулар, чистарту кисүләре барышында гамәлгә ашырылырга тиеш, шулай ук, әгәр тоныкландыру, чистарту барышында үтәлмәгән булса, аерым чара буларак башкарылырга тиеш.

Урманнарны тәрбия кылу проектын төзегәндә түбәндәгеләр уздырылырга тиеш:

урман кишәрлеген тикшерү;

урман кишәрлегенң жирлектәге чикләрен билгеләү.

Урманнарны тәрбия кылу проектында түбәндәгеләр булырга тиеш:

Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урманнарны карау буенча чаралар төренң (төрләренң) аталышы;

эшләренә уздыру, аларның нәтижәләрен исәпкә алу һәм бәяләү этаплары һәм чорлары;

урманчылыкның урман кишәрлеге (урман паркы) урнашкан урынга сыйфатлама (урман кишәрлегенә сыйфатлама, яклаучы урманнарның категориясе, квартал номеры, бүлемтек номеры, урман кишәрлеге мәйданы);

урман кишәрлегендә урман үсү шартларына сыйфатлама (шул исәптән рельефы, гидрологик шартлары, туфрагы);

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга башлангыч сыйфатлама;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны төп сыйфатламалар (кисү ешлыгы, ябалдашларның минималь йомыклыгы, кисем мәйданнары суммасы, киселә торган агачларның күләме);

утыртманың киселә торган өлешенә сыйфатлама;

башкарыла торган технологик операцияләренә, диләнке элементлары (технологик полосалар, сөйрәнмәләр, технологик (төяү) пунктлары) буенча

аларны башкару эзлеклелеген күрсәтеп, эшләрне башкару технологияләрен тасвирлау;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга проектта каралган сыйфатлама.

Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү

Урман утыртмалары вәкаләтле федераль башкарма хакимияте билгеләгән критерияләргә һәм таләпләргә жавап биргән очракта, урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары били торган жирләргә кертү дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары тарафыннан аларның РФ УК 81-84 ст. ярашлы рәвештә билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары били торган жирләргә кертү тәртибе һәм тиешле акт формасы вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә.

Агач эзерләүгә бәйле булмаган урманнарны карап тоту чаралары уздыру таләп ителә торган мәйданнар күләмнәре 16 таблицада китерелде.

Россия Табигать министрлыгының «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдэләрен раслау турында» 2007 елның 16 июлендәге № 185 боекында билгеләнгән өстенлек итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, ағачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 16.1 таблицада китерелде.

16.1 таблица.

Токым һәм сыйфат составын яхшырту максатларында Россия Федерациясенен Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) районындагы урман типлары төркемнәре буенча урман хасил итүче төп утыртмаларны карап тоту буенча кисү режимнарының нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия яки башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм 2 берәмлеккә кадәр юкә катнашмалы	мүкле (III-IV)	8-10	0,9	15-20	0,9	15-20	8С2 Б
	нарат жыләкле (II-I)	5-10	0,7	6-10	0,7	10-15	(8-9) С
			0,8	20-25	0,8	20-25	
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,6	6-8	0,6	8-10	(1-2) Б
			0,8	25-30	0,8	25-30	(9-10) С
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,6	5-7	0,6	7-10	(1+) Б
0,9			20-25	0,9	20-25	(8-9) С	
озын мүкле (III)	8-10	0,7	6-8	0,7	8-10	(1-2) Б	
			0,9	20-25	0,9	15-25	8С2Б
			0,7	6-10	0,7	8-10	
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9	20-30	0,9	20-30	(7-8) Н
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,6	6-8	0,7	10-15	(2-3) К
			0,7	30-50	0,7	30-50	(8-9) Н
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,5	4-6	0,5	8-12	(1-2) К
			0,6	35-60	0,6	30-50	(8-10) Н
	кара жыләкле (I-II)	3-6	0,4	3-5	0,4	8-12	Н
0,7			30-50	0,7	30-50	(0-2) К	
озын мүкле (III)	4-7	0,5	4-6	0,5	8-12	(7-9) Н	
			0,8	30-40	0,8	25-35	(1-3) К
			0,6	5-7	0,6	8-12	(6-8) Н
							(2-4) К
1.2.1. Составында	нарат жыләкле (II-I)	3-5	0,7	35-60	0,7	35-60	(6-8) С

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашындагы наратлы-яфраклы			0,4	3-5	0,4	8-10	(2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (7 берәмлектән артык яфраклы, агачлар саны житәрлек булганда кимендә 3 нарат)	нарат жиләкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	50-60 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,6	50-60	0,6	40-50	(8-9) Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
катнашындагы чыршылы-яфраклы	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	0,3	4-6	0,4	4-8	(1-2) Б (Ос)
			0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чик. юк	чик. юк	чик. юк	чик. юк.	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	4-6	чик. юк	чик. юк	чик. юк	40- 50/100	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	чик. юк.	чик. юк	чик. юк.	40- 50/100	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токымнар катнашында	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-35 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	10-15	–	–	0,8 0,7	20-35 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б.ток.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкит иткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	4-6	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,5	30-40 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., б.ток.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкәле дымлы	3-5	0,7	40-50	0,7	40-50	(6-8) Д

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрби яли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
	имәнлекләр (III-IV; II)		0,5	3-5	0,5	4-6	(2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкил иткән һәм составында кимендә 3 берәмлек имән булган катлаулы утыртмалар имән өстенлек итүче, агачлыклар формалаштыруга житәрлек агач саны булган	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	2-4	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6	(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат жиләкле-чәчбайлы (II-I)	10-12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	–	–	>0,8 0,7	15-20 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-10	–	–	>0,8 0,7	25-35 5-10	(8-10) Б (0-2) Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрби яли башла у яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжә сенә) карата максат-чан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдаш-ларның мини-малъ тоташ-лыгы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдаш-ларның мини-малъ тоташ-лыгы	кисү ешлы-гы, запасы буенча %	
			Караган-нан соң	Кабат-лану-чанлы-гы (ел)	Караган-нан соң	Кабат-лану-чанлы-гы (ел)	
							(С)
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	8-10	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	8-10	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жыләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч II яр. (Үр.)10 Ч
	елга буенда үсә торган-зур үләнле	4-6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрби яли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
	(II-III)						II яр. (Үр.)10 Ч
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жиләкле-вак үләнле (III-II)	10-15	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	8-12	–	–	0,8 0,7	25-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-8	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буенда үсә	4-8	0,8	30-40	0,8	30-40	(7-10)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
	торган-зур үләнле (II-I)		0,6	4-6	0,6	5-8	Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән узагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б.ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б.ток.
	катлаулы киң	6-8	0,8	30-40	0,8	30-40	(7-10)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрби яли башла у яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжә сенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	
	яфраклы (I-II)		0,5	4-6	0,5	5-7	Лп (0-3) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.т.
6.2. Умаргачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстерелә торган утыртмалар							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 Лп башк. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 Лп башк. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 Лп башк. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 Лп башк. ток.
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1)
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	башк. ток. (9-10)
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	ток. (9-10) Лп (0-1) башк. ток. (9-10) Лп (0-1)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тоныкландыру		Чистарту		Кисен-те яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	Караганнан соң	Кабатлану-чанлыгы (ел)	башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар катнашында	Елга буенда үсә торган кара зиреклекләр (II-I)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
йомшак яфраклы токымнар катнашында	Кара зиреклекләр сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,7 0,6	25-35 3-5	0,8 0,6	25-35 4-6	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др. п.
8. Тирек утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирек утыртмалары		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

Искәрмәләр:

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рәхсәт ителергә мөмкин.

Урман торгызу һәм урман үрчетү буенча чаралар үткәрү таләп ителгән майданнарның зурлыклары 17 таблицада күрсәтелде.

17 таблица.

Урманчылык буенча урман торгызуга һәм урман үрчетүгә бәйле чараларның нормативлары һәм параметрлары майданы, га

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре каппамаган жирләр				Алдагы чорда тоташ кисү диләнкеләре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	көекләр һәм һәлак булган уртыдагы	кисен теләр	аланлыklar һәм бушлыklar	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	4	99	6	109	718	–	827	83
Шул исәптән яшь төркемнәре буенча:								
Ылыслы	4	64	5	73	142	–	215	22
Каты яфраклы	–	–	1	1	–	–	1	–
Йомшак яфраклылар	–	35	–	35	576	–	611	61
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы	4	63	6	73	261	–	334	33
Шулардан төркемнәр буенча токымнар:								
Ылыслы	4	63	5	72	245	–	317	31
Каты яфраклы	–	–	1	1	16	–	17	2
Йомшак яфраклылар	–	–	–	–	–	–	–	–
Табигый урман торгызу, барлыгы	–	36	–	36	457		493	50
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы	–	1	–	1	67	–	68	7
Йомшак яфраклылар	–	35	–	35	390	–	425	43
шул исәптән:								
Үренте саклау	–	–	–	–	67	–	67	7

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				Алдагы чорда тоташ кисү диләнкеләре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	көекләр һәм һәлак булган уртыдагы	кисен теләр	аланлыklar һәм бушлыklar	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Шулардан ток. төркемнәре буенча:								
Ылыслы	–	–	–	–	67	–	67	7
Табигый үстерү, барлыгы	–	36	–	36	390	–	426	43
Шулардан төркемнәр буенча токымнар:								
Ылыслы	–	1	–	1	–	–	1	–
Йомшак яфраклылар	–	35	–	35	390	–	425	43
Урман үрчетүгә мохтаж жирләр	–	–	–	–	–	–	–	–

Искәрмә. Тоташ кисүләр буенча ел саен файдалануга рөхсәт ителә торган диләнке күләме үзләштерелмәгән очракта, урман торгызу эшләренең күләме үзгәртелергә мөмкин.

Урман культураларын булдыру технологиясе туфрақ-типологик шартларга бәйле. Технологияләр нигезе сыйфатында Урманчылык һәм урман хужалыгын механикалаштыру буенча Бөтенроссия фәнни-тикшеренү институты тарафыннан эшләнгән урман торгызу буенча хисап-технологик карталар киңәш ителә.

Урман культураларын булдыруның иң ышанычлы ысулы утырту булып санала.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 17.1 таблицада китерелде.

17.1 таблица.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре	
1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләргә санарга:	
Йомшак яфраклы хужалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре майдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфраклы тәбәнәк	1 га каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
кәүсәле хужалыкта	600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатләнәнерлек түгел)
Вак шытым	0,5 м кадәрге нөсхәләре гомуми саныннан 2/3 өлешәнән күбрәк булганда
Эре шытым	1,5 м кадәрге нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 өлешәнән күбрәк булганда
1.2. Урман культурасы майданнарының категориясе буенча:	
Тоташ сөрүне рөхсәт итә торган	Бушлыклар, ачыклыклар, аланнар һәм авыл хужалыгы әйләнешәнән төшөп калган майданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәrlәре булган иске янғын урыннары
Туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янғын урыннар, 1 гектаргага артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
Туфракны буразналар яисә майданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук майданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатләнмәслек дәрәжәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Диңгез өсләгенән 500 м кадәр биеклектәге һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары
Тракторлар кереп йөри ала торган (иминлек күзлегәнән)	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәге тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле – 8 градустан да артмаган авышлыкларда, башмаклы – 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь.	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Рөхсәт ителә	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәнән соң) Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәнән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Рөхсәт ителми	Йомык тирән сөзәк чокыр кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләрне планлаштыруга таләпләр	
Кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми майданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агач	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетереләргә тиеш.
Агач материалының өске	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
складлары һәм йөк төяү майданнары били торган майдан	майданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча жыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемтекләрен машина белән эшкәртү барышында минераллаштырылган туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара жиләкле, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар) – урман бүлемтекләре майданының 20%ы. Кори комлы туфракларда (лишайниклы наратлыклар) – урман бүлемтекләре майданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат жиләкле наратлыкларда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чәчүне тәмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми майданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).
Түмәрләрнең биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган
1 гектарга түмәрләр саны – 600 данәдән артык	Жир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтижәле була (полосаларның киңлегенә 2 м)
1.6. Кишәрлекләрен урман	культуралары фондына кертүнең рөхсәт ителмәгән билгеләре
Урманга бәйле	Хужалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнәрлек яңара торган майданчыклар
Техник-икътисадый	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле жирләр. Хужалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм әһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче майданнар
туфракның тамырлар үтеп керерлек тыгыз катлам тирәнлегенә буенча	Иң күбе: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне жирлектә беркетү	Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлеп бирелгән барлык майданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш жирләрдә (кишәрлек

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	<p>яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә. Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төрге белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язу ясалырга тиеш.</p> <p>Барлык кишәрлекләр сызымда квартал челтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнган булырга тиеш. Урман культуралары проектына теркәлүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап тору урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган майданнар (юллар һ.б.) ачык билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек майданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә.</p> <p>Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйле рәвештә) майданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр янгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.</p>
4. Урманчылык территориясендә урман культураларын, предприятиеләр урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоклар жыелмасын алдан эзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрне башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртактан итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар эзерлиләр (агачлар утырту, туфракны эзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һ.б.).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонна эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган жирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торап пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен чокыр урнаштыру (алмашка чәчкөч запасы кузовы булмаган тракторлар өчен)	Чәчкөннәре утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, жил һәм кояш тими торган, туфрагы жинел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрак кулдан эшкәртеләп	Бер-берсенә 3 м якин түгел
Киселгән агачларны һәм	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якин түгел

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
куакларны кулдан жыю	
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-берсенә 60 м якин түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрақ эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча – бер-берсенән кимендә 60 м ераклыкта (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча – кимендә 30 м ераклыкта.
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырказыгычтан кимендә 50 м ераклыкта
Урманнарны механикалаштырылган утыртуда	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр анардан 10 метрдан да якин түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка жиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тутырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшләгәндә бер-берләреннән 20 м да якин булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашкан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокыр-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш
Дымлы туфрақларда (кара жиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфрақларда	Туфрақны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив челтәрләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
Туфрақны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлегә урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегаталар (катоқлар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлегә кимендә 3 м) узып йөрү урыннары салынырга тиеш.
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен – 3-4 м, чыршы өчен – 4 м, карагай өчен – 5 м якин, кедр өчен – 6 м якин (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 м кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәккеннәр	0,50-0,75 м
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (зурлыгына һәм токымына карап)

		мм				мең данә	биеклегө кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы Россия Федерациясе							
Карелия каенһәм еламсар каен (сөялле)	2	3,0	25	Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	4	2,0	1,1
Еламсар каен (сөялле)	2	2,5	20	Саф һәм дымлы катнаш наратлык	5	2,0	1,5
Сабаклы имән	1-2	3,0	12	Саф һәм дымлы катнаш наратлык	8	1,7	0,9
Европа чыршысы (гади)	2-3	2,0	12	Катлаулы, вак үләнле, кара жиләкле	7	2,0	1,0
				Озын мүкле, үләнле-сазлыклы	7	2,0	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	2	2,5	15	Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	5	1,7	1,2
Себер эрбет нараты	3-4	3,0	12	Шул ук	9	1,6	0,8
				Катлаулы, катлаулы вак үләнле	5	1,5	1,5
				Озын мүкле, үләнле	9	1,6	0,7
Гади нарат	2	2,0	12	Лишайниклы, арчанлы	7	2,5	0,8
				Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле һәм сфагнумлы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Саф һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,5

17.1.2 таблица.

Төп агач токымнарының яшәргә сәләтле үрентеләре һәм үсентеләре санына карап, урман торгызу ысуллары

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнар	Урман типлары төркеме, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә сәләтле шытым һәм үсенте саны, 1 гектарга мең данә
1	2	3	4

Россия Федерациясең Европа өлешендөге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы				
Табигый урман торгызу	шытымны саклу, үсентене карау юлы белән	Нарат, чыршы, карагач	Коры	3 тән артык
			Яңа	1,5 тән артык
			Дымлы	1 дән артык
		Имән һәм 0,5 метрдан биегрәк булган башка каты яфраклы токымнар	Коры	4 тән артык
			Яңа	3 тән артык
			Дымлы	2 дән артык
Табигый урман торгызу Катнаш урман торгызу	туфракны минераллаштыру юлы белән	Нарат, чыршы, карагач	Коры	1-3
			Яңа	0,5-1,5
			Дымлы	0,5-1
		Имән һәм 0,5 метрдан биегрәк булган башка каты яфраклы токымнар	Коры	2-4
			Яңа	1-3
			Дымлы	1-2
Ясалма урман торгызу		Нарат, чыршы, карагач	Коры	1 дән ким
			Яңа	0,5 дән ким
			Дымлы	0,5 дән ким
		Имән һәм 0,5 метрдан биегрәк булган башка каты яфраклы токымнар	Коры	2 дән ким
			Яңа	1 дән ким
			Дымлы	1 дән ким

Урманнарны торгызу эшләрәнә исәпләү-технология карталары сыйфатламасы

№ 2 хисапнамә-технология картасы

Урман культураларын җитештерү өчен иске янғыннан калган урыннардагы урман кисүләрдән соң калган хрущевланган комлы һәм комлы кәсле туфрактарда май хрущының тотрыклы чыганакларында стандарт чәчкәнәр утырту өчен (лишайниклы, кылганлы, арчанлы, болынлы, кырлыгынлы-паллы, кисүләрнең төрле үләнле типлары). 2-5 урман үсү районнары.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Җитештерү операцияләре комплексы	Исәптә тотылган агрегат һәм эшләр күләме	Механизмнар һәм хезмәткәрләр эше	
			маш./смена	кеше/көн
1	2	3	4	5
1	Төпләрне чыгару һәм иске түмәрле майданнарны чистарту	С-100, К-2А, 100 ТҮМӨР	0,20 / 0,20	0,20
2	Туңга сөрер алдыннан тоташ бөркүле гексохлоран кертү	ДТ-20, ТУК. С-КА, 10 МЕҢ КВ. М.	0,10 / 0,10	0,10 / 0,10
3	Кимендә 20-25 см тирәнлеккә туфрактны тоташ туңга сөрү	ТДТ-40М, ПКЛ-70, 10 МЕҢ КВ. М	0,67 / 0,67	0,67
4	Утыртыр алдыннан үләннәре бетереп, катламнарны эшкәртү	ТДТ-40М, БДТ-25	0,10 / 0,10	0,10
5	2 еллык кәшәләрне 0,5x1,5 м итеп, параллель урнаштырып утырту	ТДТ-40М, СБН-ЛМД, 10 МЕҢ ДАНӘ	0,73 / 0,73	0,73 / 2,55
6	2-2-2=6 карау еллары буенча рәтләр арасындгы үләннәрне юк итеп, туфракт йомшарту	ДТ-20, ДЛХН-6, 46 КВ	3,26 / 3,26	3,26 / -
7	0,5 м киңлектәге полоса буйлап үләннәрне юк итеп һәм түбәндәгечә еллар буенча туфракт йомшарту: 2+1=3 тәрбия	КИТМӘН, 11,5 МЕҢ КВ. М	—	11,50
Жәмгысе			5,06	19,21

Түмәрсез майданнарда 1 нче операция үткәрелми.

Кара пар буенча туфрактны эзерләгәндә ГХЦГ кертү нормасы ике мәртәбә кими.

Киң ачык урыннарда туфрактны сөрү яклаучы аралыклар калдырып һәм аларны алга таба 3-4 елдан соң культураларны утырткан культивацияләп гамәлгә ашырыла.

№ 3 хисапнамә-технология картасы

Сукалаган буразналар төбенә орлыктан үрчетелгән чәчкеннәрне урман кисүләрдә утыртып, нарат культуралары булдыру
Урман үсү шартлары тибы: яңа наратлыктар һәм коры наратлыктар А2, В2 (нарат жыләкле һәм урман ландышы-нарат жыләкле наратлыктар).

Туфраклары: көлсу, кәсле-көлсу, комлы һәм комсыл.

Кисеп атулар: 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган яңа гына, кисекләрдән яхшы чистартылган, болынлы, кылганлы һәм кылганлы-паллы типлар.

1 га киткән чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме
1.	Туфракны 10-15 см тирәнлектәге буразналар ясап, үзәкләре арасын 3,0 м – 3,33 чм ара калдырып эшкәртү	ЛХТ – 55, (ТДТ-40М, СУН-3) ПКЛ - 70	маш/см. маш/см.	0,33 0,33
2.	4,44 мең данә чәчкенне вакытлыча казып кую	–	кеше/сәг.	4,48
3.	Рәтгә 0,5 м саен буразна төбенә механикаштырылган утырту – 3,33 км. Ике еллык нарат чәчкеннәре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М) СУН-3 (СБН-1А)	маш/см. маш/см.	0,40 0,40
4	Рәтләр арасындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны дүрт мәртәбә (1-2-1) карау (3,33 x 4 = 13,32 км)	ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1,7	маш/см.	1,20 / 1,20
Чыгымнар сводкасы				
АТАЛЫШЫ			Үлч. бер.	Чыгымнар
ЛХТ-55 тракторы (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	1,93
ПКЛ-70 сукасы			- // -	0,33
КЛБ-1,7 культиваторы			- // -	1,20
СБН-1А урман утырту машинасы			- // -	0,40
Урман хужалыгы эшчеләре			кеше/сәг	11,74
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	6,66

№ 5 хисапнамә-технология картасы
Чәчкеннәрне урман кисүләрдә буразна төбенә утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яна коры наратлыклар В3-2 һәм яңа, дымлы урманлыклар - С2, С2-3, С2-Д2 (куаклы ачы жиләк, катлаулы, кара жиләкле-ачы жиләкле, нарат жиләкле-кара жиләкле).

Туфраклары – көлсү һәм кәсле-көлсү, кәсле, соры урман, начар көлсү комлы, ярым балчыклы.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган, агач кисекләреннән чистартылган яңа, кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, эре үләнле типлары.

Төп токымнар: нарат, чыршы, чиста рәтләр белән карагай.

Нарат культуралары коры наратлыкларда проектлана, чыршы һәм карагай – коры урманчыкларда һәм коры наратлыкларда.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап эшкәртү, буразна үзәкләре арасын 3,5 м-2,86 чм калдырып а) I районда б) II-IV районнарда	ЛХТ-55 (ТДТ-40М)	м/см	0,29	0,29	0,29
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,29	0,29	0,29
		ЛХТ-55 (ТДТ-40М)	м/см	0,34	0,34	0,34
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,34	0,34	0,34
2.	Буразналарны һәм пластларны ике мәртәбә утырту алдыннан эшкәртү – 2,86x2= 5,72 км	ЛХТ – 55	м/см	0,51	0,51	0,51
		(ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ - 1.7	м/см	0,51	0,51	0,51
3.	3,82 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг.	3,86	3,86	3,86
4.	0,75 м саен буразна төбенә үсентеләрне механикалаштырылган чөчү рәттә – 2,86 чм а) I районда Ике еллык чәчкеннәр б) II-IV районнарда	ЛХТ - 55				
		(ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,34	0,34	0,34
		СБН - 1А	м/см	0,34	0,34	0,34
			к/сәг	6,23	6,23	6,23
			мең д.	3,82	3,82	3,82
		ЛХТ - 55	м/см	0,40	0,40	0,40
(ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,40	0,40	0,40		
СБН - 1А	м/см	0,40	0,40	0,40		

№ 6 хисапнамә-технология картасы

Урмансыз бушлыкларда, янғыннан калган урыннарда һәм түмәрсез яки түмәрләре саны аз (1 га 1 д. кадәр) һәм үлән капламы зәгыйфь булган урман кисүләре урыннарында чәчкеннәр утыртып, нарат һәм каен катнаш нарат культураларын булдыру

Урман үсү шартлары тибы: коры һәм саф наратлыклар, саф катнаш наратлыклар А1, А2, В3 (лишайниклы, арчанлы, нарат жиләкле).

Туфрагы – көлсу, кәсле-көлсу, комлы һәм комсыл.

Кисентеләре – лишайниклы, арчанлы, кырлыганлы-паллы типларныкы.

Төп токымы: нарат. Иярчен токымы – каен

Культуралар схемасы. 1. С – С – С – С 2. С – С – С – С – 5 рәт

С – С – С – С Б – Б – Б – Б – 1 рәт

2 схема каенны яңарту мөмкинлеге булмаган шартларда кулланыла.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм жайланма маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күл.	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1.	Полосалар күчәрләре буенча 2,5 м саен урман фрезасы белән туфракны йомшарту	Т-74 (ДТ-75)	м/см	0,19	0,19
		ФЛН-0,8	м/см	0,19	0,19
2.	5,33 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга әзерләү		к/сәг	5,38	5,38
3.	Рәттә 0,5 м саен буразна төбенә механикаштырылган утырту 4 чм а) 1 районда 2-3 еллык чәчкеннәр	Т-74 (ЛХТ-55)			
		ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,40	0,40
		СБН-1А	м/см	0,40	0,40
			к/сәг	7,36	7,36
		мең д.	8,00	8,00	
4.	1 нче райондагы рәтләр тирәсендә үләннәрне юк итеп, культураларны мехникалы рәвештә карау (4 чм х 4 = 16 чм)	МТЗ-80 (ЛХТ-55,			
		ТДТ-40			
		СУН-3)	м/см	1,44	1,44
	КЛБ-1,7	м/см	1,44	1,44	

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
5.	Культураларны өч мәртәбә (1 – 1 – 1) кулдан карау, туфракны 50 см киңлектәге полосалы рәтләрдә йомшартып, чүп үләннәрен юк итеп, – киң яфраклы урманнар зонасында (2000 кв. м x 2 = 4000 кв. м)		кеше/сәг.	49,6	49,6
Чыгымнар сводкасы					
АТАЛЫШЫ		Үлч. бер.	Чыгымнар		
			Туфрак категориясе		
			жиңел	уртача	
ЛХТ-55 тракторы, МТЗ-80		маш/см.	0,89 / 1,44		0,59 / 1,44
КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	1,44		1,44
БДНТ-2,2 тырмасы		- // -	0,19		0,19
СБН-1М урман утырту машинасы		- // -	0,40		0,40
Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	12,74		12,74
Ике-өч еллык нарат чәчкеннәре		мең данә	5,33		5,33

№ 9 хисапнамә-технология картасы

Урман кисүләрдә имән чикләвеген чәчеп яисә ПКЛ-70 сукасы ярдәмендә эзерләнган буразна төбенә чәчкеннәр утыртып, имән культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: уңдырышлы туфракта үсүче саф һәм юеш урманнар – Д2-3 һәм С2 – Д3

Кәсле-көлсу балчыклы туфрак, соры урман туфрагы (кайвакыт юылган), көрән, селтеле көл кертелгән кара туфрак, болын-кара туфраклы, балчыклы һәм балчык катламы булган комнан торган туфрак, черемәле-карбонатлы балчыклы туфрак.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәрләре 600 данәгә кадәр булган агач кисекләреннән яхшы чистартылган (юкә, очлы яфраклы чаган һәм башка токымнарны яңарту мөмкин булганда).

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина жайланма маркалары	Һәм	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
					Туфрак категориясе	
					уртача	жинел
1	2	3		4	5	6
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап эшкәртү, буразналарның үзәкләре арасын 5 м – 2 чм калдырып	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70		м/см м/см	0,24 0,24	0,24 0,24
2.	Утыртыр алдыннан буразналарны һәм катламнарны 2 мәртәбә эшкәртү – 2 км х 2 = 4 чм	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7		м/см м/см	0,36 0,36	0,36 0,36
3.	Буразна төбенә 4-19ар данә имән чикләвеген 1м-2 чм итеп механикалы рәвештә утырту Имән чикләвеге	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)		м/см кг	0,22 48	0,22 48
3д	Вариант 2,67 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга әзерләү			к/сәг	2,7	2,7
3б	0,5 м саен буразна төбенә үсентеләрне механикалаштырылган чөчү Рәттә – 2 чм Ике еллык имән чәчкеннәре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1М, МЛУ-1		м/см м/см мең д.	0,22 0,22 4,00	0,22 0,22 4,00
4.	Рәтләр янында (2 км х 10 = 20 чм) туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган сигез мәртәбә карау (2 – 3 – 2 – 1)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7		м/см м/см	1,8 1,8	1,8 1,8
5.	40 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп үләннәрне юк итеп, культураларны дүрт мәртәбә (2 – 1 – 1) кулдан карау (800 кв. м х 5 = 4000 кв. м)			к/сәг	49,6	49,6
Чыгымнар сводкасы						
Аталышы				Үлч. бер.	Чыгымнар	
					Туфрак категориясе	
					уртача	Авыр
Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)				маш/см.	2,62	2,62
ПКЛ-70 сукасы				маш/см.	0,24	0,24

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина жайланма маркалары	һәм Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
	КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	2,16	2,16
	Чәчкеч: СЛН 1		- // -	0,22	0,22
	Имән чикләвеге		кг	48	48
	Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	50,68	81,08
Вариант					
	Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)		маш/см.	2,62	2,62
	ПКЛ-70 сукасы		маш/см.	0,24	0,24
	КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	2,16	2,16
	Урман утырту машинасы		- // -	0,22	0,22
	Бер еллык имән чәчкеннәре		мең данә	4,00	4,00
	Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	50,52	86,92

№ 13 хисапнамә-технология картасы

Туфракны алдан эзерләмичә үсентеләр утыртып, ылыслы токым культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф коры наратлыклар – В3-2 һәм юеш ылыслылар урманчыклары һәм катнаш урманчыклар – С2, С2-3, Д2, Д3 (куаксыман ачы жиләклекләр, катлаулы, яңа кара жиләклекләр, кара жиләкле-ачы жиләкле)

Туфраклары – көлсу, кәсле-көлсу, кәсле, соры урман туфрагы, көлсу-комлы, балчык катыш.

Киселгән урыннар – кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, озын үләнле кисекләрдән чистартылган типлар.

Түмәрләре саны 1 гектарга 900 данә

Төп токымы: чыршы

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күл.
1	2	3	4	5
1.	2,5 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү		к/сәг	44,75
2.	Үсентеләрне, рәтләр арасын 4 м ясап, механикалаштырылган утырту, рәттә 1 м саен – 2,5 км Чыршы үсентеләре – 4-5 ел	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см мең д. ч/ч	0,30 2,5 5,28
3.	Рәтләр янында туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган икенче мәртәбә (1 – 1) карау (2,5 x 2 = 5 км)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,45
4.	Культураларны 1-2 мәртәбә кулдан карау – 1,5 м киңлектәге һәм 2500 м озынлыктагы полоса белән утырту урыннары тирәли үләннәрне һәм шытымнарны чабып чыгу (2500 x 2 = 5000 м)		к/сәг	45,0

Чыгымнар сводкасы

Аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар
Трактор: ЛХТ-55	маш/см.	0,75
СКЛ-1А урман утырту машинасы	маш/см.	0,30
КЛБ-1,7 культиваторы	- // -	0,45
Урман утырту машинасы	- // -	
Дүрт-биш еллык чыршы чәчкеннәре	мең данә	2,5
Урман хужалыгы эшчеләре	кеше/сәг	95,03

№ 16 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартыла торган кисү урыннарында майданчыкларга кәлшә утырту юлы белән ылыслы токым культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш нарат урманнары, нарат катыш урманнар һәм башка ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В3, С2-3 (нарат жыләкле, яңа кара жыләкле, ачы жыләкле).

Туфрақлары: кәсле-көлсу һәм кәсле-көлсу, комсыл, комлы һәм балчыксыл.

Төп токымы: нарат, чыршы, карагач.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм жайланма маркалары	Үлч.бер.	Чыгым күләме	
				Туфрақ категориясе жиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыклар (нарат жыләклегә)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 0,5 х 0,5 м күләмендәгә 2200 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү – 550 кв. м		к/сәг	46,86	64,90
2.	2,2 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга әзерләү		к/сәг	2,22	2,22
3.	2200 чәчкенне кул белән берәм-берәм майданга утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		к/сәг мең данә	14,10 2,20	19,21 2,20
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 550 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (550 х 4 = 2200 кв. м)		к/сәг	8,80	8,80
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрақ йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (2200 х 4 = 8800 данә)		к/сәг	72,16	102,08
Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)					
1.	1 х 1 м зурлыгындагы 1500 майданчыкны көрәк штыгы тирәнлегендә туфрагын йомшартып әзерләү – 1500 кв. м		к/сәг	127,80	177,00
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү – 3000 данә.		к/сәг	3,03	3,03

3.	3000 чэчкенне кул белэн икешэр итеп майданга утырту Ике еллык нарат чэчкеннэре		к/сэг мең данэ	19,23 3,00	26,19 3,00
4.	Культураларны дүрт мәртэбэ (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 1500 кв. м майданда чэчкеннэр тирэсендэ үлэн һәм шытымнарны чабу (1500 x 4 = 6000 кв. м)		к/сэг	24,0	24,0
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртэбэ (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500x4 =6000 данэ)		к/сэг	81,60	106,20
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жиләкле, катлаулы типлар)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 800 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 800 кв. м		к/сэг	68,16	94,40
2.	Вақытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү – 2400 данэ.		к/сэг	2,42	2,42
3.	2400 чэчкенне кул белэн 3эр итеп майданга утырту		к/сэг	15,38	20,95
	Ике еллык чыршы чэчкеннэре		мең данэ	2,4	2,4
4.	Культураларны дүрт мәртэбэ (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау – 800 кв. м майданда чэчкеннэр тирэсендэ үлэн һәм шытымнарны чабу (800x6 = 4800 кв. м)		к/сэг	19,20	19,20
Вариант					
4б	Катнаш урманнар зонасында культураларны майданнарында туфракларын эшкәртеп, алты мәртэбэ (1-2-2-1) кулдан карау (800x6 = 4800 кв. м)		к/сэг	65,28	84,96
Чыгымнар сводкасы					
Аталышы			Үлч. бер.	Чыгымнар	
				Туфрак категориясе	
				жиңел	ургача
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыктар (нарат жиләклегә)					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сэг	71,98	95,13
Ике еллык нарат чэчкеннэре			мең данэ	2,20	2,20

Вариант Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	135,34 2,20	188,41 2,20
Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)			
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	174,06 3,00	230,22 3,00
Вариант Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	231,66 3,00	312,42 3,00
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жыләкле, катлаулы типлар)			
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	105,16 2,40	136,97 2,40
Вариант Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	151,24 2,40	202,73 2,40

№ 17 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартулы кисенте урыннарында чәчкеннәр утырту һәм имән чикләвекләре чәчү юлы белән культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш наратлыклар, нарат катыш урманнар һәм ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В2-3, коры, саф, дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1-2, С3, Д1, Д2, Д3

Туфраклары: кәсле-кәсле-көлсу, комлы, ком катыш һәм ярым балчыклы, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы, болын-кара туфраклы ком катыш ярым балчыклы һәм ярым балчык катыш комлы, черемәле-карбонатлы ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар зонасында).

Нарат культуралары наратлыкларда, нарат катыш урманнарда һәм ылыслылар катыш урманнарда проектлана, чыршы һәм карагай – ылыслылар катыш урманнарда, имән – бер токым ылыслы урманнарда.

1 гектарга исәпләмә

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жиңел	ургача	авыр
1	2	3	4	5
А. Саф наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, А3, В2, В3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 1400 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1400 кв. м	к/сәг	119,28	165,20	–
2. 2860 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү	к/сәг	2,83	2,83	–
3. 2800 чәчкенне кул белән икешәр итеп майданга утырту	к/сәг	17,95	24,44	–
4. Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны алты мәртәбә (2- 2- 2) кулдан йомшарту (1400x6 = 8400 данә)	к/сәг	114,24	148,68	–
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	2,8	2,8	–
Б. Коры, саф һәм дымлы катлаулы чыршы һәм нарат урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 1000 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1000 кв. м	к/сәг	85,20	118,0	178,0
2. 3000 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм утырту өчен эзерләү	к/сәг	3,03	3,03	3,03
3. 3000 чәчкенне кул белән Зәрләп майданга утырту	к/сәг	19,23	26,19	26,19
Ике еллык чыршы чәчкеннәре	мең данә	3,00	3,00	3,00
Вариант				
За 1000 майданчыкта (Зәр чокыр) чокырларга Зәр данә имән чикләвеге утырткан өчен – 3000 утырту урыны	к/сәг	–	15,15	18,00
Имән чикләвеге	кг мең данә	–	27	27
Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны 4-8 мәртәбә (2- 2- 2-2) кулдан йомшарту (1000x8 = 8000 данә)	к/сәг	108,80	141,60	196,80
Чыгымнар сводкасы				
А. Саф һәм дымлы наратлыклар һәм катлаулы ылыслы урманнар – А2, А3, В2, В3				
Урман хужалыгы эшчеләре	к/сәг	254,30	341,15	–
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	2,8	2,8	–

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
Б. Кору, саф һәм дымлы катлаулы нарат һәм чыршы урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
Урман хужалыгы эшчеләре	к/сәг	216,26	288,82	404,02
Ике еллык чыршы чәчкеннәре	мең данә	3,00	3,00	3,00
Вариант				
Урман хужалыгы эшчеләре	к/сәг	–	274,75	392,80
Имән чикләвеге	кг	–	27,0	27,0

№ 31 хисапнамә-технология картасы

Үсемлекләргә 3,0 x 3,0 урнаштырып, тамыр жибәргән ботакларны утырту юлы белән тирәк культуралары утырту

Урман үсү шартлары тибы: саф, дымлы һәм юеш ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С2, С3, С4, Д2, Д3, Д4.

Туфраклары – үзәнле, кәсле-болын ком катыш һәм ярым балчыклы, карбонат токымнарындагы кәсле-болын кую төстәге гелсыман, кара туфраклыларның болын төрләре һәм кую каштан төсендәге механик составтагы ярым балчыклы, кәсле-урман ком катыш һәм ярым балчыклы, сазлану һәм ләмләнү үзенчәлекләреннән гайре яисә геллану һәм тозлану үзенчәлекләре аз булган.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	1,11 мең тамыр жибәргән ботакны вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		сәг/см	1,12	1,12	1,12
2.	Тамыр жибәргән тирәк ботакларын механика ярдәмендә утырту һәм аларны утыртканнан соң төзәтеп йөрү – 1,11 чм	Т-74	м/см	0,11	0,11	0,11
		ЗССН-1	м/см	0,33	0,33	0,33
		СБ-1	м/см	0,11	0,11	0,11

№ п/п	Эшлэрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
	Тамыр жибөргөн тирөк ботаклары		к/сөг мең данө	6,96 1,11	6,96 1,11	6,96 1,11
3.	1110 тамыр жибөргөн ботакларының иң яхшыларын калдырып, артыкларын кисү		к/сөг	11,32	11,32	11,32
4.	Рөт араларын 13 мәртөбө (4-3-2-1) кара-каршы культивацияләү – 3,33 км	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6	м/см м/см	4,33 4,33	4,33 4,33	4,33 4,33
5.	40x40 см = 177,6 кв. м зурлыктагы 1110 үрчөтү мөйданчыкларында жиде мәртөбө (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннөрен утау (177,6x7 = 1243,2 кв. м)		к/сөг	11,03	15,42	24,86
Вариант – кара-каршы культивацияләү мөмкинлеге булмаган тар кишөрлекләрдө						
4а.	Рөт араларын 13 мәртөбө (4-3-2-1) культивацияләү (3,33 x 13 = 43,29 см.)	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6 (Т-74, БДСТ-2,5)	м/см м/см	2,16 2,16	2,16 2,16	2,16 2,16
5а.	40 см киңлектөгө полосаларда жиде мәртөбө (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннөрен утау – 1330 кв. м (1330x7 = 9310 кв. м)		к/сөг	82,58	115,44	186,20
Урман бүлемтеген карау						
6.	1110 агачның аскы ботакларын кисү: а) ике-өч еллык утыртмаларда б) биш-алты еллык утыртмаларда		к/сөг к/сөг	20,76 51,73	20,76 51,73	20,76 51,73
Чыгымнар сводкасы						
	Трактор: МТЗ-80		м/см	4,33	4,33	4,33
	Трактор – 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	КЛ-2,6 культиваторы		м/см	4,33	4,33	4,33

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
	ССН-1 урман утырту машинасы		м/см	0,33	0,33	0,33
	СБ-9 эләктергече		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	102,92	107,31	116,75
	Тамырланган тирәк саплары		мең данә	1,11	1,11	1,11
	Вариант					
	Трактор: МТЗ-80		м/см	2,16	2,16	2,16
	Трактор – 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	КЛ-2,6 культиваторы		м/см	2,16	2,16	2,16
	ССН-1 урман утырту машинасы		м/см	0,33	0,33	0,33
	СБ-9 эләктергече		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	174,47	207,33	278,09
	Тамыр жибәргән тирәк ботаклары		мең данә	1,11	1,11	1,11

Төп өстен. итүче токым	Урман типлары төркемнәре																					
	ЛМШ	ЗМШ	СЛЖ	Ч белән	Чкн	Өрн	ЕСЛ	ЕД	ДКЛС	ДСКЛП	ДПМ	ЯКЛП	ЛПТР	ЛПХ	БМШЗЛ	ОСРТР	ОСХЛ	СКЛД	ВЗ	ОЛТВ	ТАЛ	ОСК
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
В, Ил																						
Б		-																				
Ус, Т																						
Юкә													-	-								
Зирек																						
Тал аг.																						
4. Урман культуралары																						
Н, Ю	+	+	+	-											+	+						
Ч, П							+								+	+						
Д, Я, Кл, В, Ил					+	+		+		+	-	+	+	+	+	+	+	+				
Б		+	+				+															
Ус, Т			-				-			-	+								+	+		+
Юкә			-																			
Зирек																				-		
Тал аг.																					-	

Искәрмә: +- киңәш ителүче чара;

- - киңәш ителми торган чара;

буш графа – әлеге токым бу урман типларының төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

Россия Табигать министрлыгының «Россия Федерациясендә урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясе Урманлы районнар исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боекы нигезендә Урманчылыкның барча территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы урманнар районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы урманнар районына туры килә.

3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛЭМЭЛЭР

3.1. Урманнарныц максатчан билгелэнеш төрлөре буенча чиклэмэлэр

Урманнарны максатчан билгелэнеш төрлөре һәм яклаучы урман категорияләре буенча чиклөлэр 18 таблицада китерелде.

18 таблица.

Урманнарныц максатчан билгелэнеш төрлөре буенча чиклэмэлэр

№ п/п	Урманнарныц максатчан билгелэнеше	Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Тыела: 1) урман утыртмаларын тоташ кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл хужалыгы алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; 4) урман плантацияләре утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан, гидротехника корылмаларыннан һәм углеводородлы чимал ятмаларын геологик өйрәнү һәм эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлардан тыш.
2.	<p>Табигый һәм башка төр объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар</p> <p>Россия Федерациясе субъектлары милкендәге, гомуми файдаланудагы тимер юл, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары</p> <p>а) урман-парк зоналары</p>	<p>Урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткөрү тыела.</p> <p>Тыела: 1) техник регламентта каралганнан киңрәк итеп линияле корылмалар кисү; 2) урман түшәмәсен белән мүк жыю һәм әзерләү.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләү; 5) капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника</p>

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалануда чикләмэләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	<p>корылмаларыннан тыш; б) урман плантацияләрен утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру; 3) авыл хужалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында коймалар кую; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләр; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемент линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, жир асты торбаүткәргечләреннән гайре; б) урман плантацияләрен утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p>
3.	Кыйммәтле урманнар	<p>Урман үсентеләрен тоташ кисүләр тыела, сайланма кисүләр үзләренең яклау урманнарының максатчан билгеләнешен саклауны тәмин итә торган үзлекләрен югалта баручы урман утыртмаларын алмаштыруны тәмин итмәгән очраклардан тыш.</p> <p>Тыела: 1) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; 2) урман плантацияләре утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p>
4.	Эксплуатацияләнүче урманнар	Урманнардан файдалануның барлык төрләре дә рөхсәт ителә.

3.2. Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмэләр

Махсус якланучы урман кишәрлекләренең хокукий режимы РФ УК 102, 107 ст., Рослесхозның «Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, торгызу

үзенчәлекләрен раслау турында» 14.12.2010 № 485 боекыгы (алга таба – Үзенчәлекләр) белән регламентлана.

Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә аларның максатчан билгеләнеше белән файдалы үзлекләренә ярашмаган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела.

Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләмәләр 19 таблицада күрсәтелде.

19 таблица.

Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмәләр

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
1.	Су объектлары, чокыр сөзәклекләрендә урнашкан ярсаклагыч, туфраксаклагыч урман кишәрлекләре. Яр буендагы яклагыч полосаларның чикләрендә урнашкан урман кишәрлекләре, аларның киңлекләре: капма-каршы яки нульле авышлыгы булган су яры өчен – 30 м; өч градуска кадәрле авышлыгы булган су объекты яры өчен – 40 м; өч һәм аннан югары градуслы авышлыгы булган су объекты яры өчен – 50 м; су үтә торган сазларның һәм су жыелып тора торган күлләрнең һәм тиешле су агымнары чикләрендә урнашканнар өчен – 50 м; Чокыр сөзәклегендә урнашкан, чокыр кырыена тоташучы урманнар һәм 50 метрга кадәрге киңлектәге урман полосалары.	Тыела: – тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очраклардан тыш; – урман эшкәртү инфраструктурасы төзү; – урман плантацияләре ясау; – авыл хужалыгы алып бару, умартачылыктан һәм печән чабудан тыш; – капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; – әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренен (токымнарының) интродукциясе. Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярыш. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токымнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.
2.	Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз жирләрдән 100 м ераклыкта урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 чм ераклыктагы урман авызлары.	
3.	Даими урман-орлык кишәрлекләре. Югары сыйфатлы табигый урманнарның һәм урман культураларының озак вакыт дәвамында кыйммәтле чәчүлек сыйфатына ия булган агач токымнары орлыкларын алу һәм даими эзерләү өчен формалаштырылган югары житештерүчәнлекле кишәрлекләре.	
4.	Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл	

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән реликтив һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.	
5.	Сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары. Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары булган урман кишәрлекләре.	
6.	Тыюлыклы урман кишәрлекләре. Озак вакыт дәвамында табигый юл белән формалашкан, хужалык эшчәнлеге һәм рекреацияләү эшчәнлеге нәтижәсендә аз жиңерелгән, 100-150 гектар майданлы, дүләт табигый тыюлыклары һәм милли паркларның тыюлык зоналары чикләренә керми торган урман кишәрлекләре.	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми: 1) урман утыртмаларын кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмалары эшләү; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру. 6) урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 7) урман плантацияләре ясау.
7.	<p>Бүтән махсус якланучы урман кишәрлекләре:</p> <p>Тау районнарында урмансыз киңлекләр белән чиктәш жирдә аның өске чиге буйлап 200 м киңлектәге урман киңлекләре.</p> <p>Урмансыз киңлекләрләр арасында урнашкан 100 га кадәрге урман кишәрлекләре.</p> <p>Тау районнарында 100-200 м киңлектәге полосалар, жирле шартларга бәйлә рәвештә, 2,5 мең га артык майданда су жыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20° градустан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган.</p> <p>Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыктарындагы урман кишәрлекләре.</p> <p>Дүләт табигать заказниклары һәм башка махсус сакланучы табигать территорияләре чикләрендәге, майданнары аларны барлыкка</p>	<p>Тыела:</p> <p>– тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очраклардан тыш;</p> <p>– урман эшкәртү инфраструктурасы төзү;</p> <p>– урман плантацияләре ясау;</p> <p>– авыл хужалыгы алып бару, умартачылыктан һәм печән чабудан тыш;</p> <p>– капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш;</p> <p>– әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе.</p> <p>Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярыш. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токимнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	<p>китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (МСТТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).</p> <p>Мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, әмма федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м киңлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.</p> <p>Көртлекләрнең гөлдәрәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман кишәрлекләре, 10 мең га урманга 3 тән артык шундый урман кишәрлеге исәбеннән.</p> <p>Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м киңлектәге урман полосалары.</p> <p>бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләре, даими умартачылыклар тирәли 3 чм радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).</p> <p>агачларны даими рәвештә жентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләре белән капланган урында урман корылышы яисә урман хужалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау мәйданнары.</p> <p>Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристлык базалары һәм башка дөвалау һәм савыктыру учреждениеләре тирәли иң күбе 1 чакрым радиуста (дөвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хужалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләренә караучы урманнарда урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.</p> <p>жирле шартларга карап, федераль яисә</p>	

№ п/п	Махсус якланучы урман кишэрлеклэре төрлэре	Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр
1	2	3
	төбэк туристлык маршрутыннан һәр якка таба 100 метрдан 250 метрга кадәр киңлектәге урман полосалары. Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтлэре тирәли 1 км киңлектәге урман кишэрлеклэре.	

Искәрмә. Махсус якланучы урман кишэрлеклэре урнашкан жир һәм аларның майданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнардан файдалану төрлэре буенча чиклэмэлэр

Урманнардан файдалану төрлэре буенча чиклэмэлэр 19.1 таблицада китерелде.

19.1 таблица.

Урманнардан файдалану төрлэре буенча чиклэмэлэр

№ п/п	Урманнардан рөхсәтлэ файдалану төрлэре	Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр
1	2	3
1.	Үзагач эзерләү	Файдалану өчен исәпкә алынган диләнкене (агач материалы алуның мөмкин булган күләменнән) артып китә торган күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшен бозып, агач материалы эзерләү тыела. (РФ УК 29 ст. 4 өл.) Россия Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдэләре нигезендә: а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми; б) диләнкедән читтә урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туфракларны зарарлау, урманнарны сәнэгать һәм башка төрле калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми; в) юлларны, күперләрне һәм ызаннарны, шулай ук киптерүче челтәрне, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмэләрне, елгаларны саклау мөһим; г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланырга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела. д) чик, квартал, диләнке баганаларын һәм башкаларын, агачларда һәм түмәрләрдәге тамгаларны, ярлыкларны һәм саннарны бетерү яисә зарарлау тыела;

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенең Агач материалы эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганаclarын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;</p> <p>ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамлангач агач эзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач эзерләү рөхсәт ителми;</p> <p>з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;</p> <p>и) диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарда агач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;</p> <p>к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;</p> <p>л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала, туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;</p> <p>Диләнкеләрдә агач эзерләгәндә яшәргә яраклы, аларның табигый ареалы чикләрендә үсеп китүче (әгәр тиешле агач токымының урманнар составындагы майданы өлеше урманчылык майданының 1 процентыннан артып китмәсә) кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук, корычагач, эрбет, юкә, күг, элмә, кара зирек, чәчә торган каштан) кисү рөхсәт ителми.</p> <p>Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.</p> <p>Агач эзерләгәндә урман утыртмалары агачлары составында өч һәм аннан да күбрәк берәмлектә эрбет булган, өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү рөхсәт ителми.</p>
2.	Чәер эзерләү	<p>Түбәндәгеләргә кирт салу тыела:</p> <p>а) юкка чыгарганчыга кадәр зарарлы организм чыганаclarында урнашкан урман утыртмаларына;</p> <p>б) урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына;</p> <p>в) Россия Федерациясе законнары нигезендә агач эзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына;</p> <p>г) даими урман-орлык кишәрлекләрендә, урман-орлык плантацияләрендә, генетика резервацияләрендә урнашкан урман утыртмаларына, шулай ук плюс агачларына, орлыклыларга, орлык чәчәклекләренә</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>һәм полосаларына (2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер эзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).</p>
3.	<p>Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу</p>	<p>Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен үсемлекләрнең түбәндәге төрләрен куллану тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне; – наркотик матдәләр дип танылучыларны; – үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токимнары) исемлегенә кертелгәннәрне. <p>Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу чикләнергә яки радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә тыелырга мөмкин. 2011 елның 05 декабрдәге № 512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары, чокыр авышлыклары буйларында урнашкан ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, шулай ук тулылыгы 0,8-1,0гә тигез булган яшь агачларда һәм йомылмаган урман культураларында түмәр сагызын эзерләү рөхсәт ителми (13 пункт); – агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела (14 пункт); – урманнарда табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урман түшәмәләрен жыярга рөхсәт ителми (20 пункт).
4.	<p>Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю</p>	<p>Төрләре Кызыл китапка, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән яки наркотик матдәләр булып саналган гөмбәләрен һәм кыргый үсемлекләрен эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителми.</p> <p>Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.</p> <p>2011 елның 05 декабрдәге № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жимеш бирә торган агачларны кисү һәм жимешләр эзерләү өчен ботакларны кискәләү тыела (14 пункт); – чикләвекләр эзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, шулай ук агачларга һәм куакларга зыян сала торган ысулларны куллану тыела (15 пункт); – гөмбәләр эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш (16 пункт);

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>– каен суты эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисеренә кимендә 5 ел калгач рөхсәт ителә (17 пункт);</p> <p>– башка төрле азык-төлек ресурслары эзерләү аларның үсентеләре торышына зыян салмый торган ысуллар белән башкарылырга тиеш; үсемлекләргә тамырлары белән өзеп алырга, яфракларына (ботакларына) һәм тамырларына зыян салырга рөхсәт ителми (18 пункт).</p>
5.	Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру	Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә аучылык хужалыгы өлкәсендәгә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 2 п.).
6.	Авыл хужалыгы алып бару	<p>Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 104 ст. 1 өл. 3 п.).</p> <p>Яклаучы урманнарның яр буе чикләрендәгә жирләргә сөрү, авыл хужалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар оештыру тыела (РФ СК 65 ст. 17 өл 1, 3 п.п.).</p> <p>Урман-парк зоналарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 3 п.).</p> <p>Яшел зоналарда, печән чабу һәм умартачылыктан, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләп алулардан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5 өл. 2 пункты).</p> <p>Шәһәр урманнарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5.1 өл.).</p> <p>Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл.).</p> <p>Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә, тыюлыклы урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабу һәм умартачылыктан кала, авыл хужалыгын алып бару тыела (РФ УК 107 ст. 2.1 өлеше).</p>
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру	<p>Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлегенә өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәгә территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлегенә майданнарын һәм аннан читтәгә территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (2011 елның 23 декабрендәгә № 548 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләренең 9 пункты).</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		Агулы химик препаратлар куллану тыела (РФ УК 103 ст. 5 өл, 104 ст. 1 өл., 105 ст. 3 өл. 1 п.).
8.	Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру	Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланырга тиеш (РФ УК 41 ст. 3 өл.). 2012 елның 21 февралендәге № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: – рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла (6 пункт); – вакытлы корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә (8 пункт).
9.	Урман плантацияләре утырту һәм аларны эксплуатацияләү	Плантация ясау максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми: а) су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; б) табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны; в) кыйммәтле урманнарны; г) махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны (2010 елның 14 декабрендәге № 485 Рослесхоз боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләрененң 30 пункты).
10.	Жимешле, декоратив үсемлекләре, дару үләннәре үстерү	2011 елның 05 декабрендәге № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: – жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урманга эверелмәгән диләнкеләр, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) (11 пункт) жирләр файдаланыла.

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>– жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен –үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин (12 пункт);</p> <p>РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану тыела.</p>
11.	Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү	<p>2011 елның 19 июлендәге № 308 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалын үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>– урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләренә, шулай ук урмансыз диләнкеләренә, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урман урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла (11 пункт);</p> <p>– урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла (12 пункт);</p> <p>– урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела (13 пункт);</p> <p>– Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 60.15 статьясы нигезендә тыела.</p>
12.	Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләрү	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә файдалы казылма ятмаларын эшләрү тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 4 п.).</p> <p>Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләрү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>кишәрлекләрен агач үсемлекләреннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агач кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән агачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;</p> <p>б) урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфракны зарарлау;</p> <p>г) урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;</p> <p>д) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>е) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап, шул исәптән урман кишәрлегеннән читтә транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2010 елның 27 декабрендәге № 515 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча файдалану тәртибенәң 18 пункты).</p>
13.	Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл. 5 п.).
14.	Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү	<p>Урманнарны линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтәгә янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге мәйданнарын һәм аннан читтәгә территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) тапшырылган урман кишәрлеге һәм тиешле сак зоналарынан читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2011 елның 10 июнендәге № 223</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләренең 15 пункты).</p> <p>Урман-парк зоналарында урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 5 п.).</p>
15.	Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү	<p>Яклаучы урманнарда, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы ясау тыела (РФ УК 14 ст. 2 өл.).</p> <p>Урманнарны агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) жир өсте һәм туфрак эче су агынтыларын бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә янәшә торучы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге майданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (Россия Табигать министрлығының 2014 елның 01 декабрендәге № 528 боерыгы белән расланган Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 6 пункты).</p>
16.	Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру	<p>Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә өске һәм туфрак эче сулары агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>г) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда үтеп керү.</p>

Диләнке эшләрэн гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Биологик төрлелек объектларының аталышы	Биологик күптөрлелек объектларына сыйфатлама	Буфер зоналарының күләмнәре (зарурлык булганда)
1	2	3	4
1	Даими һәм вакытлы су агымнары	Су агымының аерым ачык күренеп тора торган үзәнә. Вакытлы су агымы даими рәвештә су басу эзләре буенча ачкыланьрга мөмкин. Коры жәйдә су агымы кибәргә мөмкин.	Әгәр нормативларда башкача билгеләнмәсә, даими су агымнары өчен киңлегә кимендә 50 м, вакытлы су агымнары үзәннәре буйлап кимендә 20 м буфер зоналары билгеләнә. Буфер зонасы инде урман баскан тугайлык булырга тиеш түгел һәм су агымы үзәнненән башлап яисә урмансыз тугайлыктан башлап һәр ягыннан үлчәнә. Искәрмә: буфер зонасына мәжбүри рәвештә сөзәк таулар һәм тамыр токымнары чыккан урыннар кертелергә тиеш.
2	Кизләүләр (чишмәләр), грунт сулары чыгу урыннары	Төптә кизләүләр аерылып торырга мөмкин, яисә су таудан агучы чишмә рәвешендә агып чыга. Чишмә карст бүрәнкәсеннән агып чыгарга мөмкин.	Чишмәләр буйлап (алар чыккан урыннар тирәли) киңлегә кимендә 50 м буфер зоналары аерыла. Дәвалану яисә савыктыру максатларында файдаланыла торган, шулай ук зиярәт кылу объекты булып хезмәт итүче (изгеләр чишмәсе) чишмәләр тирәли буфер зонасы киңәйтелергә мөмкин – хосусый тәртиптә билгеләнә.
3	Сазланган уйсулыклар һәм вакыты-вакыты белән су баса торган урыннар	Кишәрлек артык дымланган: су өслеккә чыккан яисә аяк белән басканда күрәнә. Объект чикләрендә – артык дымланган урман типларының туфрак катламы. Кырые буйлап, шулай ук объектлар чикләрендә агачлар юк яисә үләнә аз булган агачлыклар белән бирелә.	Су баса торган кишәрлек кырые буйлап су өслектә тора яисә басканда чыга. Рельефта түбәнрәк урында, туфрак өсте капламы чигендә, чиге буйлап туфрак өсте катламы һәм агачлыклар сыйфатында.

4	Күлләрнең, сазларның һәм башка ачык урыннарның ярлары буйлап урман кашаклары, сазлыкларда зур булмаган утраулар	Ачык киңлекләрнең (күлләр, сазлар, болынар) ярларында урман кашакларын аерып чыгару урман корылышы буенча яклаучы полоса билгеләнмәгән очракта башкарыла.	Киңлеге кимендә 50 м урман кашагы күл суыннан алып яисә ачык башка урын киселешеннән башлап үлчәнә. Ләкин, әгәр күлдә утраучык яисә сазланган урын булса, буфер зонасын каты яр кырыеннан яисә сазлык яки ачык территория кырыеннан башлап үлчиләр. Шулай ук сазлык белән әйләндереп алынган зур булмаган (0.5 га кадәр) утраулар да билгеләнә. Искәрмә: әгәр әлеге күл яисә сазлык хайваннарның сезонлы туплану һәм үрчү урыны, сирәк очраучы һәм нәзберек төрләрнең фактта тереклек итү урыны булып торса, ул очракта буфер зонасы киңәйтелергә тиеш
5	Чокырлар, су агымнарының тирән үзәнлекләре, башка төрле сөзәклекләр	Су агымнарының тирән кергән үзәнлекләре һәм чокырлар – тауның текәлеге 10° башланып киткәндә. Башка текә таулар (киртләр, текә ярлар) – тауның текәлеге кимендә 20° булганда.	Нормативларда башкача билгеләнмәсә, сөзәк тау өсте һәм асты буйлап киңлеге кимендә 15-20 метрлы буфер зоналары билгеләнә. Сөзәк тауның үзе һәм буфер зонасы әһәмиятле объект булып тора.
6	Төп токымнарның, урман белән капланган калкулыкның шәрә урыннары, известлы токым, ачык комлы кишәрлекләр, дюналар, таш чәчелгән урыннар	Азкуәтле туфрак үсемлекләре белән капланган, төп токымнар шәрәләнгән торган урыннар Таш чәчелгән урыннар – төрле зурлыктагы һәм шомалыктагы ташлар жыелмасы. Тау битләрендә, тау киртләрләрендә, ярларда һәм алар янәшәсәндә еш очрый. Ташлы һәм шәрәләнгән урыннар аз куәтле туфрак үсемлекләре белән капланырга мөмкин. Комлы дюналар өлешчә аз куәтле туфрак-үсемлек катламы белән ныгытылырга мөмкин.	Объект кишәрлекнең төп токымнары шәрәләнгән чиге буйлап яисә таш чәчелгән урын чиге буйлап билгеләнә. Таш чәчелгән, төп токымнар шәрәләнгән урын, дюна комплексы кырыеннан киңлеге кимендә 20 метрлы буфер зонасы билгеләнә.
7	Аерым зур йомры ташлар һәм кантарлар	Лишайниклар һәм үсемлекләр белән капланган аерым зур йомры ташлар (2 м ³ башлап) һәм кантарлар.	Аерым зур йомры ташларны майданлы объектны билгеләмичә генә билгеләргә була, аларның тупланышы майданлы объект буларак билгеләнә
8	Карст элементлары	Известькатнашмалы токым ятмалары якин уткан урыннарда	Объект тирәли уйсулык, куышлык кырыеннан

		ярыклар, бүрэнкэлэр, юкка чыга торган су агымнары һәм сулыклар, коры үзәнлекле сазлыклар. Известьташның калын катламының су белән былган куышлыклары. Өслегендә уйсулыклар, жиимерек, ярык урыннар күренә. Карст элементлары белән чишмэләр, кизләүле сазлыклар бәйлә булырга мөмкин. Өслегендә шәрәлэнгән известьташлар күренергә мөмкин.	киңлеге кимендә 20 метрлы буфер зонасы билгеләнә.
9	Ачык һәм ярымачык урыннар	Урман белән капланмаган урыннар: зур булмаган аланлыклар, сирәклекләр, болынлыклар һ.б. (шул исәптән сазлыкланган). Агачларның тулылыгы 0,4 ким. Запасы 50 ^м 3/га ким.	Чиге буйлап агачлар арасында (тулылыгы һәм запасы ким булган кишәрлек)
10	Таркалу тәрәзэләре чыбык-чабык һәм жыл аударган агачлар-туфрак комплекслары белән тупланган.	Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см башлана). Жил аударган агачлар-туфрак комплекслары (ВПК) – зур агачларның тамыр системасы һәм туфракның өске катламнары белән бергә авуы нәтижәсе.	Таркалу тәрәзэләрен табигый яңару төркемнәре, шулай ук башка объектлар белән берлектә билгеләү максатка ярашлы була. Билгеләү эше объект чикләре буенча башкарыла.
11	Коры-сары, биек түмәрләр, куышлы агачлар, берән-сәрән ятучы зур чыбык-чабыклар	Төрле токымнардан зур күләмле (диаметры 20 см башлана торган) коры-сары. Куышлы һәм тукран тукуган эзләре булган коры-сары аеруча кыйммәтле була. 2-5 м биеклегендәге һәм 20 см зуррак диаметрлы табигый эре түмәрләр. Куышлы агачлар. Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см башлана).	Диләнке эшләгәндә куркыныч тудырмый торган коры-сарыны саклау максатка ярашлы була. Коры-сарылы һәм куышлы тере агачлар зарури сакланарга тиеш.
12	Күп еллык агачлар һәм аларның чәчәклекләре, жыйнак биологик кыйммәтле урыннар	Берән-сәрән күп еллык агачлар, аларның чәчәклекләре һәм жыйнак биологик кыйммәтле кишәрлекләр.	Күп еллык, янгынга каршы корытылган наратлар, карт усак, кара зирек, кәжә талы аеруча кыйммәтле. Агачларның ябалдашы яхшы үсеш алган һәм жылгә каршы торырга сәләтле булырга тиеш. Күп еллык агачларның чәчәклекләре һәм жыйнак биологик кыйммәтле өлешләре составында агачларны саклау оптималь булып тора.
13	Төбәк өчен сирәк токым	Киң яфраклы токым агачлары: имән, корычагач, карама, өрәңге,	Сирәк токым агачларының жыйнак төркемнәрен һәм

	агачлары	юкә.	шушы токымнарға караучы берән-сәрән агачларны үз эченә алган чәчәклекләр саклана.
14	Сирәк һәм терлек азыгы булган куаклыклар	Чикләвек куагы, артыш, миләш, гөлжимеш, зелпе куаклары һ.б.	Сөйрәнмәләрдән башка саклана.
15	Яңартылуның гамәлдәге төркемнәре	Киселгән урыннарда үсеш алырга мөмкин булган ышанычлы үренте төркемнәре. Дренажланган урыннарда агач чыбылдыгы тәрәзәләрендә яңартылу төркемнәре, зур коры-сары тупланган урыннарда чыршы шытымы.	Үренте чәчәклекләре яңартылуның югары тыгызланган өлеше чикләре буенча билгеләнә
16	Сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлекләренң һәм гөмбәләренң тереклек итү урыннары	Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм/яисә төбәк Кызыл китабына кертелгән сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлек һәм гөмбә төрләренң яңа ачыкланган даими тереклек итү урыннары.	Төрләренң биологиясе һәм экологик таләпләре нигезендә билгеләнә. Күпчелек сирәк төрләрен билгеләве авыр булганга күрә, сирәк төр һәм аларны саклау өчен зарури чикләр булу-булмавын тәгаенләштерү өчен биология белгеченә мөрәжәгать итәргә киңәш ителә. Әгәр бер нөсхә яисә затларның жыйнак төркеме ачыкланса, алар тирәли киңлегә кимендә 50 метрлы буфер зонасын билгеләргә кирәк.

Гамәлдәге урман орлыкчылык объектларының нормативлары һәм параметрлары әлеге урман хужалыгы регламентында әзерләнми, урман орлыкчылык объектлары турында белешмәләр ел саен Россия Табигать министрлыгының «Дәүләт урман реестрын алып бару формаларын раслау турында» 2016 елның 06 октябрәндәге № 514 боекыгы белән расланган 14-ГЛР формасы буенча яңартыла.

Лубян урманчылыгын килештерү кәгазе